

บทที่ 2 มโนทัศน์สตรีนิยม

มโนทัศน์สตรีนิยมเป็นความคิดโดยรวมในการเรียกร้องสิทธิที่สตรีพึงจะได้รับในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม โดยมีพื้นฐานความคิดที่ว่าชายและหญิงมีความสามารถเท่าเทียมกันในการประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน แต่ความคาดหวังและข้อกำหนดจากสังคมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาสตรี การศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์สตรีนิยมในบทที่ 2 มุ่งเน้นประเด็นทางสังคมในเรื่องความเป็นตัวตนแห่งสตรี, การแบ่งงานโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ และแนวทางการวิจารณ์ที่เรียกว่า ความเป็นจริงที่แท้ในวรรณกรรมสตรี

2.1 ความเป็นตัวตนแห่งสตรี (Women's Identity)

นับแต่อดีตภาพของสตรีมักได้รับการกล่าวถึงในฐานะภรรยาและมารดามากกว่าได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งที่มีโอกาสเลือกตัดสินใจดำรงอยู่ในฐานะอื่นนอกเหนือจากที่สังคมคาดหวัง ในบททฤษฎีที่ว่าด้วย “ความเป็นตัวตนแห่งสตรี” ผู้วิจัยจะอธิบายถึงความเป็นตัวตนของสตรีว่าเป็นไปในสภาพใด มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคมอย่างไร โดยจะนิยามความหมายคำว่า “ความเป็นตัวตน” เป็นอันดับแรก จากนั้น จะอธิบายถึงองค์ประกอบสำคัญของความเป็นตัวตนแห่งสตรีว่าประกอบด้วยสิ่งใด และส่งผลกระทบต่อให้เกิดวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรีอย่างไร

2.1.1 นิยาม “ความเป็นตัวตน”

พจนานุกรม ดิ อเมริกัน เฮริเทจ คอลเลจ ดิกชันนารี (The American Heritage College Dictionary) และ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (Dictionary of Sociology) ได้นิยามคำว่า “ความเป็นตัวตน” ตามลำดับดังนี้

identity 1. The set of characteristics by which a thing is recognized or known.
 2. The set of behavioral or personal traits by which an individual is recognizable as a member of a group.

3. *The distinct personality of an individual regarded as a persisting entity; individuality.*¹

ความเป็นตัวตน 1. ลักษณะพิเศษหลายประการที่แสดงให้ทราบว่าสิ่งนั้นคืออะไร
 2. ลักษณะส่วนตัวหรือความประพฤติที่ทำให้ปัจเจกชนเป็นที่รู้จักในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในสังคม
 3. บุคลิกภาพเด่นชัดของปัจเจกชนที่แสดงให้เห็นความมีอยู่ อันหมายถึงบุคลิกลักษณะแห่งปัจเจกชน

*identity the sense, and continuity, of SELF that develops first as the child differentiates from parents and family and takes a place in society.*²

ความเป็นตัวตน เป็นเรื่องความคิด ความรู้สึก ความต่อเนื่องของตัวเอง โดยเริ่มพัฒนามาจากการที่เด็กเริ่มรู้จักแยกแยะความแตกต่างระหว่างตนเองกับพ่อแม่และกับครอบครัว ความเป็นตัวตนจึงเกิดขึ้นในสังคม

การนิยามเรื่องความเป็นตัวตนจากพจนานุกรม 2 เล่มที่ยกมาข้างต้นทำให้สรุปความหมายและที่มาได้ว่า ความเป็นตัวตนเป็นลักษณะพิเศษส่วนตัวหรือบุคลิกลักษณะหลายประการที่แสดงให้เห็นถึงความมีอยู่ของปัจเจกชนในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม การที่บุคคลจะมีตัวตนที่เป็นของตนเองได้นั้นย่อมหมายถึงการที่บุคคลมีสิทธิเสรีภาพที่จะดำรงตนอยู่อย่างเป็นอิสระและมีความเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ความเป็นตัวตนยังเป็นเรื่องความคิด ความรู้สึกที่พัฒนามาจากการเริ่มรู้คิดและรู้จักแยกแยะความแตกต่างระหว่างตนเองกับบุคคลอื่นตั้งแต่วัยเด็ก ความแตกต่างนั้นได้แก่ ชื่อ บุคลิกภาพ สถานภาพ เป็นต้น ความเป็นตัวตนจึงเริ่มเกิดขึ้นในสังคม นอกจากความหมายที่พจนานุกรมทั้งสองเล่มได้อธิบายไว้แล้ว สุพัตรา สุภาพ (2531) นักสังคมวิทยา ยังได้อธิบายถึงลักษณะและที่มาของคำว่า นี้ด้วยว่า *มนุษย์ต่างกับสัตว์ก็เพราะความมีตัวตน ซึ่งความมีตัวตนนี้มีตั้งแต่ในวัยเด็ก เริ่มแต่คำว่า ฉัน เธอ ของฉัน เป็นต้น เป็นความรู้สึกในความเป็นตัวตนของตนเอง*

¹The American Heritage Coliege Dictionary (Boston, MA: Houghton Mifflin Company, 1993), p. 674.

²David Jary and Julia Jary, Dictionary of Sociology, 2nd ed. (Glasgow: HarperCollins Publishers, 1995), p. 305.

ว่าตนเป็นใคร มีความต้องการต่างๆ ที่ต่างจากผู้อื่นอย่างไร ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีการสังสรรค์กับผู้อื่นในวิถีทางหรือระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนด³ ที่กล่าวว่าความมีตัวตนนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ในวัยเด็กนั้น เอ็ม สก็อต เปค จิตแพทย์ได้อธิบายเพิ่มเติมในส่วนนี้ด้วยว่า ในช่วงของปีแรก เราได้เรียนรู้ความรู้พื้นฐานว่า เราเป็นใครและเราไม่ใช่ใคร เราเป็นอะไรและเราไม่ใช่อะไร เมื่อเรามีอายุได้ 1 ขวบ เรารู้อย่างแน่นอนว่านี่คือแขนของฉัน หัวของฉัน ความคิดของฉัน ความรู้สึกของฉัน ฯลฯ บุคคลเริ่มรับรู้ตั้งแต่วัยเด็กอย่างค่อยเป็นค่อยไปว่าโลกและวิถีการดำเนินชีวิตของพวกเขาแตกต่างจากของผู้อื่น พวกเขามีอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นของเขาเองและอารมณ์ความรู้สึกนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าพวกเขามีตัวตนที่มีความต้องการเป็นของตนเองซึ่งอาจเหมือนหรือแตกต่างจากผู้อื่นไปบ้างอย่างไรก็ตาม เด็กจะรู้จักแยกแยะสิ่งเหล่านี้ได้หลังจากมีการพบปะสังสรรค์กับบุคคลอื่นในสังคมตามกรอบระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดโดยเริ่มด้วยการพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชีวิตจาก บิดามารดา ญาติ และเพื่อน ฯลฯ

การพบปะสังสรรค์ในกรอบระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ั้นเป็นการแสดงถึงขอบเขตหรือข้อจำกัดของผู้คนที่ต้องอยู่ภายในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดหรือยอมรับเท่านั้น ซึ่งในช่วงวัยเด็กพวกเขาไม่สามารถรับรู้หรือเข้าใจถึงข้อจำกัดเหล่านั้นได้ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ระยะกลางของวัยรุ่น พวกเขารู้จักตัวเองว่าเป็นปัจเจกชนที่ถูกกำหนดโดยขอบเขตของเนื้อหาหนังสือและข้อจำกัดของอำนาจของเขา ต่างคนต่างเป็นสิ่งมีชีวิตที่เปราะบางและไร้อำนาจ ดำรงชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยการร่วมมือกับผู้อื่นภายใต้สิ่งที่เราเรียกว่า “สังคม” ภายในกลุ่มสังคมนี้นี้ พวกเขาแต่ละคนอาจจะไม่ได้เด่นชัดแยกออกมา แต่เขาก็แยกจากคนอื่น ๆ โดยเอกลักษณ์ส่วนตัวหรือความเป็นตัวตนของเขา⁵ กล่าวคือ เมื่อก้าวสู่วัยรุ่นพวกเขาเรียนรู้และเข้าใจได้ว่าสังคมจะเป็นผู้กำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดของพวกเขา ข้อจำกัดในที่นี้หมายถึงบทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่สังคมคาดหวังให้รับผิดชอบร่วมกัน เช่น สังคมกำหนดบทบาทของสตรีว่าควรทำหน้าที่ปรนนิบัติดูแลสามีและบุตร โดยบุรุษมีบทบาทจัดการเฉพาะหน้าที่การงานภายนอกบ้านมากกว่าที่จะดูแลเรื่องภายในบ้าน เป็นต้น

³ สุพัทธรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2531), หน้า 53.

⁴ เอ็ม สก็อต เปค, ความรักในทัศนะใหม่, แปลและเรียบเรียงโดย วิทยากร เชียงกุล (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปรัชญา, กุมภาพันธ์ 2538), หน้า 29-30.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-32.

จากข้อสรุปถึงความหมายและที่มาของความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลดังที่กล่าวมา ทำให้เห็นความสำคัญของความเป็นตัวตนว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของปัจเจกบุคคล เพราะเป็นส่วนแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของปัจเจกชนในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคมที่มีสิทธิ์ดำรงตนอยู่อย่างเป็นอิสระและมีความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ หากมนุษย์ผู้ใดมองไม่เห็นตัวตนของตัวเองและไม่อาจแสดงตัวตนนั้นออกมาอย่างชัดเจนได้เพราะมีข้อกีดขวางบังคับจากสังคมหรือจากสาเหตุอื่น มนุษย์ผู้นั้นย่อมเกิดความทุกข์ขึ้นในจิตใจกับการไม่ได้แสดงออกซึ่งการดำรงอยู่ที่เป็นตัวของตัวเองทั้งยังต้องกอดเก็บความรู้สึกนั้นไว้ ในที่สุดอาจก่อให้เกิดปัญหาทางจิตใจต่อไปจนถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นวิกฤติความเป็นตัวตน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปอย่างละเอียดหลังจากได้อธิบายถึงองค์ประกอบความเป็นตัวตนแห่งปัจเจกบุคคลว่าประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง และมีรายละเอียดเป็นอย่างไร สำหรับองค์ประกอบความเป็นตัวตนในงานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญต่อความเป็นตัวตนแห่งสตรีในฐานะที่สตรีเป็นสมาชิกจำนวนครึ่งหนึ่งของสังคมและกล่าวถึงผลกระทบที่มนุษย์ทั้งเพศชายและเพศหญิงได้รับจากความไม่มีตัวตนของสตรีในสังคม

2.1.2 องค์ประกอบ “ความเป็นตัวตนแห่งสตรี”

“ความเป็นตัวตนแห่งสตรี” หมายถึงลักษณะพิเศษส่วนตัวหรือบุคลิกลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความมีอยู่และสภาพความเป็นไปของสตรีในฐานะสมาชิกของสังคมที่ยืนหยัดอย่างเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ โดยที่สภาพความเป็นไปหรือสภาพบุคคลในทางกฎหมายระบุว่า “มนุษย์เราทุกคนตราบไต่ที่มีชีวิตอยู่ก็มีสภาพบุคคล คือ สามารถมีสิทธิและหน้าที่อยู่ตราบนั้น ไม่มีสิ่งใดจะพรากสภาพบุคคลไปเสียได้เพราะสภาพบุคคลเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับมนุษยชาติ”⁶ และสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคนที่ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งสภาพบุคคลของตนเองก็คือการมีสิทธิและหน้าที่ต้องปฏิบัติเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม เช่น การมีสภาพบุคคลเป็นบิดาและมารดาย่อมมีสิทธิและหน้าที่ให้ความรัก ให้การอบรมเลี้ยงดูแก่บุตรของตนเสมอเป็นต้น นอกจากนี้ การมีสภาพเป็นบุคคลย่อมต้องมีสิ่งประกอบอันจำเป็นเพื่อดำเนินการในสังคม เช่น ต้องมีชื่อเป็นการกำหนดตัวบุคคลให้รู้ว่าเป็นใคร มีสถานที่อยู่เป็นถิ่นอาศัยที่ไหน มีสถานะตามกฎหมายอย่างไร มีความสามารถเพียงใดหรือไม่⁷ สภาพบุคคลทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาถือเป็นสิ่งประกอบสำคัญในการมีสภาพบุคคลเพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย

⁶สมทบ สุวรรณสุทธิ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์, ไร่ระบุปีที่พิมพ์), หน้า 1.

⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ในงานวิจัยฉบับนี้จะได้พูดถึงเฉพาะองค์ประกอบที่แสดงความเป็นตัวตนแห่งสตรีซึ่งเป็นสภาพบุคคลในวิถีทางแห่งการดำรงอยู่ในฐานะสมาชิกของสังคมที่มีความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ องค์ประกอบความเป็นตัวตนแห่งสตรีดังกล่าวมีความคาบเกี่ยวกับสิ่งประกอบสภาพบุคคลในทางกฎหมาย 3 ประการคือ ชื่อ ความสามารถ และสถานะ ประการแรก ชื่อเป็นสิ่งประกอบสำคัญที่แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคลในทางกฎหมายและในการดำรงอยู่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ประการที่สอง ความสามารถถือเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่บุคคลใช้ในการแสดงความเป็นตัวตน และประการสุดท้ายคือสถานะหรือสถานภาพของบุคคลคือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของบุคคลทั้งในทางกฎหมายและในฐานะสมาชิกของสังคม โดยที่ในงานวิจัยต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของสตรีในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลในสังคม โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

1. ชื่อตัว-ชื่อสกุล
2. บุคลิกภาพ
3. สถานภาพ

2.1.2.1 ชื่อตัว-ชื่อสกุล

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525^๑ ได้นิยามคำว่า

“ชื่อตัว” น. ชื่อที่ตั้งให้แก่เด็กตั้งแต่เกิด, ชื่อที่ปรากฏในทะเบียนสำมะโนครัว, ชื่อจริง; (กฎ) ชื่อประจำบุคคล

“ชื่อสกุล” น. (กฎ) ชื่อประจำวงศ์สกุล

ชื่อตัวหมายถึงชื่อจริงที่ตั้งให้แก่เด็กตั้งแต่ถือกำเนิดขึ้นมา กฎหมายไทยถือว่าเป็นชื่อประจำบุคคลที่ปรากฏอยู่ในทะเบียนสำมะโนครัว ชื่อประจำบุคคลนี้ตั้งขึ้นเพื่อใช้เรียกและเพื่อแสดงบุคคลหนึ่งให้ต่างจากบุคคลอีกคนหนึ่ง กล่าวได้ว่าชื่อเปรียบเสมือนหนึ่งสลากที่ติดไว้ที่บุคคลแต่ละคน “บุคคลแต่ละคน” หมายความว่าถึงสิทธิและหน้าที่ทั้งหมด มูลค่าทางกฎหมาย, ทางศีลธรรม, ทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้มูลค่าเหล่านี้ปรากฏหรือเป็นที่รู้ได้ทันทีในเมื่อเอ่ยถึงชื่อคนๆ นั้น การที่จะให้ลักษณะการเป็นบุคคลของแต่ละบุคคลแยกจาก

^๑พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2538), หน้า 272.

กันอย่างชัดเจน ไม่มีการเข้าใจผิด จะสำเร็จได้ก็ด้วยการใช้ชื่ออันเป็นสิ่งประกอบที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งแห่งสภาพบุคคล⁹ ชื่อตัวจึงนับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่แสดงความแตกต่างระหว่างบุคคลและเป็นเครื่องแสดงความเป็นตัวตนหรือสภาพบุคคลทั้งในทางกฎหมายและในวิถีทางแห่งการดำรงอยู่ของสตรีในฐานะสมาชิกของสังคมที่มีความเท่าเทียมกับผู้อื่น

องค์ประกอบที่คู่กันกับชื่อตัวได้แก่ชื่อสกุลหรือชื่อประจำวงศ์สกุล หลังจากได้มีการตราพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ในมาตรา 5 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า บุคคลต้องมีชื่อตัวและชื่อสกุล ชื่อสกุลหรือนามสกุลนี้ มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติฉบับเดียวกันอธิบายว่า เป็นชื่อประจำวงศ์สกุล ชื่อสกุลจึงไม่ใช่ชื่อประจำตัวบุคคล หรือชื่อโดยเฉพาะของบุคคลคนใดคนหนึ่ง แท้จริงเป็นชื่อประจำครอบครัว บุตรย่อมได้ชื่อสกุลของบิดา ภริยาย่อมได้ชื่อสกุลของสามี¹⁰ การมีชื่อสกุลนั้นนอกจากจะป้องกันการซ้ำซ้อนของชื่อตัวซึ่งอาจมีขึ้นได้แล้วก็เพื่อเป็นการแสดงที่มาของบุคคลด้วยว่ามีบรรพบุรุษหรือต้นตระกูลมาจากที่ใด มีประวัติความเป็นมาสืบเนื่องแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร การมีชื่อสกุลนั้นเท่ากับเป็นการแบ่งแยกบุคคลให้มีความเป็นตัวตนหรือสภาพบุคคลที่แตกต่างไปจากผู้อื่นอย่างชัดเจนมากกว่าการมีเพียงแค่ชื่อตัว อย่างไรก็ตามเรื่องชื่อสกุลกลับก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญขึ้นต่อความเป็นตัวตนของสตรีได้โดยเฉพาะกรณีการเปลี่ยนชื่อสกุลอันเป็นผลต่อเนื่องจากเหตุอื่น

เหตุอื่นที่กล่าวมาคือ เหตุแห่งการสมรสซึ่งเป็นเหตุการณ์อย่างหนึ่งที่ทำให้สตรีมีการเปลี่ยนชื่อสกุล* มากกว่าเหตุอื่น และปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีนี้โดยมากมักส่งผลกระทบต่อตรงต่อฝ่ายหญิงมากกว่าฝ่ายชาย เพราะการอนุญาตให้ใช้ชื่อสกุลแก่ผู้ที่จะใช้ชื่อสกุลนั้นตามความในพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505¹¹ ระบุไว้ว่า

⁹สมทบ สุวรรณสุทธิ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล, หน้า 31-32.

¹⁰สมทบ สุวรรณสุทธิ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล, หน้า 32.

*ในงานวิจัยชิ้นนี้จะได้นั้นหนักไปที่กฎหมายไทยซึ่งแม้กฎหมายฉบับปัจจุบันยังคงบังคับให้ผู้หญิงเปลี่ยนแปลงนามสกุลตามสามี ผิดกับกฎหมายฉบับปัจจุบันของหลายประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ยกเลิกกฎหมายบังคับให้ผู้หญิงต้องเปลี่ยนนามสกุลเนื่องมาจากเหตุแห่งการสมรส

¹¹“พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ.2505,” เอกสารในการสัมมนากฎหมายเกี่ยวกับสตรี เรื่อง สตรีมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลหรือไม่ เสนอที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล 22 กันยายน 2538, หน้า 3.

มาตรา 12 หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี

มาตรา 13 หญิงหม้ายโดยการหย่า ให้กลับไปใช้ชื่อสกุลเดิมของตน

มาตรา 14 หญิงหม้ายโดยความตายของสามีจะใช้ชื่อสกุลของสามี หรือใช้ชื่อสกุลเดิมของตนก็ได้**

ตามความในพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ที่ระบุไว้ในมาตรา 12 ว่า หญิงมีสามีให้ใช้ชื่อสกุลของสามีนั้น ในทางกฎหมายถือว่าเป็นการให้สิทธิกับฝ่ายภรรยาเพียงฝ่ายเดียวที่จะเปลี่ยนมาใช้ชื่อสกุลของสามี ฝ่ายสามีไม่ได้รับสิทธิที่จะเลือกเปลี่ยนมาใช้ชื่อสกุลของภรรยาแม้จะเป็นความยินยอมพร้อมใจของทั้งสองฝ่ายก็ตาม คำว่า “ให้ใช้” นั้นแท้ที่จริงในทางปฏิบัติแล้วมิใช่เป็นการให้สิทธิกับฝ่ายภรรยา แต่กลับกลายเป็นการกำหนดหน้าที่และบังคับให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามีโดยไม่มีเงื่อนไข¹² การออกกฎหมายบังคับผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียวเช่นนี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติต่อฝ่ายหญิงซึ่งเป็นกฎหมายที่ขัดต่อหลักการรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 30 ที่ระบุไว้ชัดเจนว่า “...การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้”¹³ นอกจากนี้ ในบทบัญญัติ มาตรา 18 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในหมวดที่ว่าด้วยบุคคลธรรมดาและใช้บังคับทั่วไปทั้งชายหญิง ยืนยันว่าการใช้ชื่อสกุลนั้นเป็น “สิทธิ” มิใช่เป็นหน้าที่ และศาลฎีกาโดยคำพิพากษาที่ 1283/2522 ได้วางแนวไว้แล้วว่าบุคคลผู้ทรงสิทธิจะไม่ใช้สิทธิที่ตนมีก็ได้¹⁴ จากข้ออื่น

** ความในมาตรา 14 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2530 ซึ่งมาตรา 14 เดิมบัญญัติว่า “หญิงหม้ายโดยความตายของสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” (วิมลศิริ ชำนาญเวช, “การใช้นามสกุลของหญิงมีสามี,” เอกสารในการสัมมนากฎหมายเกี่ยวกับสตรีเรื่อง สตรีมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลหรือไม่ เสนอที่ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล 22 กันยายน 2538)

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

¹³ คณะกรรมการการประชาสัมพันธ์ สภาร่างรัฐธรรมนูญ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2540), หน้า 10-11.

¹⁴ วิมลศิริ ชำนาญเวช, “การใช้นามสกุลของหญิงมีสามี,” เอกสารในการสัมมนากฎหมายเกี่ยวกับสตรี เรื่อง สตรีมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลหรือไม่, หน้า 11.

ยื่นในบทบัญญัติ มาตรา 18 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์คือข้อสนับสนุนว่าการใช้ชื่อสกุลเป็นสิทธิที่บุคคลผู้ทรงสิทธิซึ่งในที่นี้หมายถึงภรรยา จะไม่ใช่สิทธิที่ตนมีก็ได้เพราะเป็นสิทธิมิใช่หน้าที่ที่ต้องกระทำ แต่ในความเป็นจริงกลับกลายเป็นข้อกำหนดบังคับให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้วต้องใช้นามสกุลของสามีเท่านั้น เท่ากับแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงซึ่งเป็นสมาชิกจำนวนครึ่งหนึ่งของสังคมไม่มี สิทธิเลือกกระทำการต่างๆ ที่กฎหมายยืนยันว่าเป็นสิทธิของเธอ แต่กลับกลายเป็นว่าสิทธิในการเลือกใช้นามสกุลนั้นคือหน้าที่ที่ผู้หญิงทั้งหลายพึงปฏิบัติตามอย่างไม่มีเงื่อนไข

ข้อกฎหมายที่ระบุให้หญิงที่จดทะเบียนสมรสใช้ชื่อสกุลของสามีนั้นถือว่าเป็นกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อสตรีและแสดงถึงความไม่เสมอภาคต่อคนอีกจำนวนครึ่งหนึ่งของสังคม แม้ในการประชุมนานาชาติที่คุนหมิงสุพรรณ มาศดิตถ์ ได้เข้าร่วมประชุมก็เห็นพ้องต้องกับความคิดนี้ที่ว่า “กรณีของผู้หญิงแต่งงานแล้วไม่มีสิทธิตามกฎหมายที่จะใช้นามสกุลเดิมของตนแต่ต้องใช้นามสกุลของสามีเท่านั้น ในต่างประเทศเขากลับเห็นว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิพื้นฐานของตนเองในการเลือกใช้นามสกุลแล้วจะมีสิทธิอะไรในโลกนี้ได้”¹⁵ นอกจากนี้ ในทางชีวิตส่วนตัวถือว่าความเป็นตัวตนของสตรีเริ่มเปลี่ยนแปลงไปหลังจากได้เซ็นชื่อในทะเบียนสมรส ด้วยสาเหตุที่ว่า ก่อนการจดทะเบียนสมรสผู้หญิงมีชื่อตัวและชื่อสกุลที่แสดงถึงความมีอยู่ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม ซึ่งเป็นที่รู้จักว่าเธอมีตัวตนอันได้แก่ ชื่อตัว-ชื่อสกุล บุคลิกภาพ และสถานภาพ ในรูปแบบหนึ่ง หลังจากการจดทะเบียนสมรสตัวตนที่มีอยู่เดิมของสตรีกลับต้องเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการเปลี่ยนชื่อสกุลตามสามี และเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อไปด้วยพร้อมกัน ตัวตนที่มีอยู่เดิมของผู้หญิงกลับกลายเป็นใครคนหนึ่งที่ไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยของสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมนำผลเสียหายให้เกิดในการปฏิบัติงานในหน้าที่การงานได้เช่น ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงชื่อสกุลในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตัวเธอทั้งหมด และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อจาก “นางสาว” มาเป็น “นาง” ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงถาวรและเท่ากับการแบ่งแยกประเภทของผู้หญิงออกเป็นหญิงโสดกับหญิงแต่งงานแล้ว และเป็นปัญหาสำคัญ ที่อาจมีผลต่องานอาชีพ และการทำงานในอนาคตได้หากนายจ้างยังเลือกปฏิบัติต่อหญิงที่แต่งงานแล้ว¹⁶ เพราะนายจ้างทั้งหญิงและชายมักคิดว่าผู้หญิงที่มีครอบครัวจะ

¹⁵สุพรรณ มาศดิตถ์, “สตรีสากลของหญิงไทย,” ใน เครื่องหมายแห่งความรุ่งเรือง คือสภาพแห่งสตรี (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ธันวาคม 2535), หน้า 187.

¹⁶สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, “รายงาน สถานภาพสตรีไทยและแผนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ พ.ศ.2537,” สำหรับการประชุมระดับโลก ครั้งที่ 4 ว่าด้วยเรื่องสตรี ณ กรุงปักกิ่ง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน 4-15 กันยายน 2538. หน้า 48.

เบียดบังเวลาที่ควรจะมีให้กับการงานไปกับการปรนนิบัติดูแลคนในครอบครัวมากกว่า ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ผู้หญิงที่มีครอบครัวแล้วถูกเลือกปฏิบัติในการจ้างงาน

จากกรณีการเลือกปฏิบัติซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่อสตรีที่ต้องเปลี่ยนชื่อสกุลตามสามีดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่ายในเรื่องการใช้ชื่อสกุลของหญิงและชายน่าจะเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของบุคคลทั้งฝ่ายสามีและภรรยา มากกว่าที่จะใช้การบังคับให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องปฏิบัติตาม เพราะความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดำเนินไปได้ด้วยดีต้องประกอบขึ้นจากความรักความเข้าใจของทุกคนในครอบครัวนอกจากจะมีบิดามารดาแล้วยังประกอบด้วยบุตรธิดา ฉะนั้นเพื่อความเท่าเทียมและผลประโยชน์ของทุกฝ่าย กฎหมายที่แสดงการเลือกปฏิบัติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งควรยกเลิกไป โดยกำหนดกฎเกณฑ์เหมือนดังเช่นกฎหมายของประเทศเยอรมันที่แก้ไขเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับหญิงชาวเยอรมัน แม้จะยังมีความไม่เท่าเทียมอยู่บ้างบางประการในส่วนที่ให้สิทธิกับการใช้นามสกุลฝ่ายสามีให้เป็นนามสกุลของครอบครัวหากทั้งสองฝ่ายไม่สามารถเลือกนามสกุลที่จะใช้ร่วมกันได้

*"The new law, which for that purpose came into force on July 1st, 1976, Provides that the spouses should adopt a common family name : either the husband's or the wife's name; and only if the spouses at the time of their marriage before the registrar do not declare themselves what name they are going to adopt, it will be the husband's name that prevails as the common family name."*¹⁷

การแก้ไขกฎหมายฉบับนี้ถือเป็นการสร้างความยุติธรรมเพิ่มมากขึ้นให้กับหญิงชาวเยอรมัน ทั้งเป็นการเอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายในการตัดสินใจเลือกใช้นามสกุลร่วมกัน อย่างไรก็ตามกฎหมายยังไม่ให้สิทธิกับทั้งสองฝ่ายที่จะเลือกใช้นามสกุลเดิมของตนเองได้ซึ่งในกรณีนี้อาจทำให้ตัวตนที่มีอยู่เดิมของบุรุษและสตรีไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม จึงอาจส่งผลต่อหน้าที่การงานเดิมของคู่สมรสดังกล่าวข้างต้น

¹⁷Section 1355 BGB (as amended by the Marriage Law of 1976.), cited in The Reform of Family Law in Europe (The Equality of the Spouses-Divorce-Illegitimate children) A Seminar of the University Institute of Luxembourg, ed. A.G. Chloros (Deventer: Kluwer BV, 1978), p. 118.

ประเด็นปัญหาถัดไปคือเรื่องการอนุญาตให้ใช้ชื่อสกุลแก่ผู้ที่จะใช้ชื่อสกุลในพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 ตามความในมาตรา 13 ระบุว่าหญิงหม้ายโดยการหย่าให้กลับใช้ชื่อสกุลเดิมของตนนั้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์ในส่วนของคำนำหน้าชื่อของสตรีที่ไม่สามารถเปลี่ยนจาก "นาง" กลับมาเป็น "นางสาว" เหมือนเดิมได้ซึ่งเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อสตรีเพียงฝ่ายเดียวโดยจะได้กล่าวถึงปัญหานี้ในส่วนของคำนำหน้าชื่อสตรี สำหรับความในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมระบุว่าหญิงหม้ายโดยความตายของสามีจะใช้ชื่อสกุลของสามีหรือใช้ชื่อสกุลเดิมของตนก็ได้ นั้นเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้หญิงหม้ายมีโอกาสเลือกทางเดินชีวิตที่ตนเองต้องการได้มากขึ้นกล่าวคือ แต่เดิมนั้นหญิงหม้ายโดยความตายของสามีถูกบังคับให้ใช้นามสกุลของสามี ปัญหาจะเกิดขึ้นถ้าเธอต้องการแต่งงานใหม่หรือเลือกใช้ชีวิตที่เป็นของตนเอง นอกจากนี้ในทางปฏิบัติแล้วสังคมให้โอกาสกับหญิงหม้ายน้อยมากดังจะเห็นได้จากการที่เจ้าของธุรกิจทั้งชายและหญิงยังมีความคิดว่าผู้หญิงมีครอบครัวมักมีเรื่องต้องรับผิดชอบมากกว่าปกติเช่น ต้องเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ซึ่งอาจปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบได้ไม่ดีเท่าที่ควร ด้วยอคติที่ผู้หญิงมีครอบครัวได้รับนี้เท่ากับเป็นการปิดกั้นโอกาสที่พวกเขาพึงจะได้รับ

ดังที่ได้ชี้แจงมาแล้วว่า การออกพระราชบัญญัติทั้ง 3 มาตรานี้ได้ก่อให้เกิดความเป็นตัวตนของสตรีด้านใดบ้าง ต่อไปจะได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากเรื่องคำนำนามหรือคำนำชื่อสตรีซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกับเรื่องชื่อสกุลของสตรีอย่างแยกไม่ออก โดยพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ.2460 หญิงที่สมรสแล้วจะต้องใช้คำนำนามว่า "นาง" ตลอดไป แม้การสมรสจะเป็นโหมะหรือโหมะยะก็ตาม ทั้งนี้เพราะการสมรสที่เป็นโหมะแม้จะไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาในทางทรัพย์สินขึ้นก็ตาม แต่ในด้านความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวได้เกิดมีขึ้นแล้ว...หากต่อมาศาลได้พิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโหมะหรือพิพากษาให้เพิกถอนการสมรสที่เป็นโหมะยะ หรือมีการหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน หญิงนั้นก็จะต้องใช้คำนำนามว่า "นาง" ตลอดไปจะกลับมาใช้ "นางสาว" ไม่ได้¹⁶ ในทางตรงกันข้าม ชายไทยไม่ต้องเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อ ยังคงใช้คำนำหน้าชื่อว่า "นาย" แม้จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางการสมรสแล้ว

การออกพระราชกฤษฎีกาคำนำชื่อนี้ นับเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องตัวตนแก่สตรีเพราะการระบุคำนำชื่อออกมาอย่างชัดเจนนั้นนอกจากจะเป็นการแบ่งแยก

¹⁶ ประสพสุข บุญเดช, "การใช้คำนำหน้านามและชื่อสกุลของหญิงมีสามี," เอกสารในการสัมมนากฎหมายเกี่ยวกับสตรี เรื่อง สตรีมีสิทธิเลือกใช้ชื่อสกุลหรือไม่, หน้า 1.

ประเภทของผู้หญิงแล้ว ข้ออธิบายพระราชกฤษฎีกาที่กล่าวมานั้นก็เปรียบเสมือนเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าสังคมยังให้คุณค่ากับเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงดังสำนวนไทยที่ว่า “ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร” และเป็นการยืนยันทัศนคติและค่านิยมในลักษณะมาตรฐานสองชั้น (double standard) ว่าฝ่ายชายเป็นฝ่ายได้เปรียบในเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ เพราะประโยคข้างต้นที่ว่า “ความสัมพันธ์ในทางส่วนตัวได้เกิดขึ้นแล้ว” เสมือนแฝงนัยแห่งพันธะผูกมัดผู้หญิงที่เคยผ่านชีวิตสมรสมาแล้วให้ได้ชื่อว่าสูญเสียพรหมจรรย์ไปแล้ว เพราะฉะนั้นหญิงหม้ายจึงต้องใช้คำนำหน้าชื่อว่า “นาง” ตลอดไปเพียงฝ่ายเดียวเพราะเธอกลายเป็นข้าวสารที่ไม่มีโอกาสจะงอกงามออกรวงข้าวไปสู่การมีชีวิตใหม่ที่งอกงามได้ ผิดกับฝ่ายชายที่ไม่ต้องเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อไม่ว่าจะผ่านการสมรสมาสักกี่ครั้ง ที่เป็นเช่นนี้เพราะสังคมไทยให้คุณค่าในเรื่องพรหมจรรย์ของฝ่ายชายว่าเป็นดังข้าวเปลือกที่มีโอกาสจะงอกงามเป็นรวงข้าวใหม่อยู่เสมอ นอกจากนี้ในทางกฎหมายผู้หญิงถูกบังคับให้ต้องเปลี่ยนชื่อสกุลและคำนำหน้าชื่อซึ่งนอกจากจะแสดงสถานภาพทางการสมรสออกมาอย่างเด่นชัดแล้ว ยังเป็นการเปลี่ยนภาพตัวตนในทางสังคมของเธอออกไปเป็นคนอีกคนหนึ่งที่ได้รับการมองว่าเป็นสะใภ้ของตระกูลหนึ่งตระกูลใด มากกว่าที่จะมองเห็นความเป็นตัวตนของเธอที่มีสถานภาพทางอาชีพเป็นของตนเองหรือมีความสามารถที่จะดำรงตนอยู่ในสถานะของการเป็นผู้หญิงคนหนึ่ง

2.1.2.2 บุคลิกภาพและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ

คำนิยามจากพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย พ.ศ. 2524¹⁹ ระบุว่า “บุคลิกภาพ เป็นผลรวมของความคิด ทำที่และนิสัยซึ่งสร้างสมจากมูลฐานองค์ประกอบทางจิตและทางกายภาพของบุคคลอันถ่ายทอดมาทางชีววิทยาส่วนหนึ่ง และจากแบบอย่างวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาทางสังคมอีกส่วนหนึ่งกับรวมถึงการปรับเหตุจูงใจความปรารถนาและความมุ่งประสงค์ของตัวบุคคลนั้นให้เข้ากับความต้องการและนิสัยแห่งสภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคมและที่ไม่เกี่ยวกับสังคม” สุรางค์ จันทน์เอม (2529) ได้ให้คำนิยามบุคลิกภาพของบุคคลว่า หมายถึง “ลักษณะที่สำคัญๆ ต่อการปรับตัวของบุคคล ซึ่งได้แก่ รูปร่างหน้าตาท่าทางอันเป็นลักษณะภายนอกและลักษณะภายใน อันได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ทัศนคติ แรงจูงใจ ความคิด ความหวัง ตลอดถึง

¹⁹พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2524), หน้า 24.

การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลด้วย นั่นคือบุคลิกภาพของบุคคลก็คือ ลักษณะต่างๆ ที่รวมกันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละคนซึ่งทำให้บุคคลแต่ละคนแตกต่างกันออกไปนั่นเอง”²⁰

จึงกล่าวโดยสรุปว่า ในทางวิชาการนิยามบุคลิกภาพว่าเป็นลักษณะของพฤติกรรมและอุปนิสัยเฉพาะบุคคลที่มีรากฐานมาจากทางชีววิทยาส่วนหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะภายนอก และจากการอบรมกล่อมเกลามาจากสังคมที่แวดล้อมด้วยอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นลักษณะภายใน โดยบุคคลจะต้องปรับความต้องการของตนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ทั้งหมดดังกล่าวนี้ผสมรวมเป็นบุคลิกภาพของบุคคล

ในผลงานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญต่อบุคลิกภาพภายในซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของสตรีว่ามีความคิด ทศนคติ รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึก ที่ได้รับการถ่ายทอดหรือการอบรมกล่อมเกลามาจากสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดการรวมกลุ่มของมนุษย์ ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะปรับบุคลิกภาพของตนให้เข้ากับบุคคลอื่นได้เพื่อการดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้บุคลิกภาพจึงเป็นส่วนสำคัญที่สตรีควรเรียนรู้และเข้าใจว่าตนเองมีบุคลิกภาพเช่นใดและการปรับบุคลิกภาพของตนให้เข้ากับสังคมนั้นมีส่วนทำลายความเป็นตัวตนที่มีอยู่เดิมหรือไม่ รวมทั้งสังคมมีส่วนช่วยเหลือหลอมบุคลิกภาพซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อสตรีอย่างไร โดยต่อไปจะแสดงให้เห็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพว่ามีความสำคัญต่อการแสดงตัวตนของสตรีออกมาอย่างไร

ชัยพร วิชชาวุธ นักวิชาการด้านจิตวิทยา ได้วิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพว่า “บุคลิกภาพของคนเป็นผลที่เกิดจากการอบรมกล่อมเกลามาจากสังคมเป็นส่วนใหญ่เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต”²¹ นักวิชาการด้านจิตวิทยาท่านอื่นได้ยืนยันประเด็นความคิดนี้ด้วยเช่นกันว่าบุคลิกภาพจะได้รับการถ่ายทอดจากสังคม และกล่าวได้ว่ากลุ่มสังคมมีความสำคัญต่อบุคคลในการหล่อหลอม เสริมสร้างบุคลิกภาพของบุคคลให้สามารถดำเนิน

²⁰ สุรางค์ จันทน์เอม, จิตวิทยาสังคม (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อักษรบัณฑิต, 2529), หน้า 89.

²¹ ชัยพร วิชชาวุธ, “พฤติกรรมมนุษย์,” ใน มนุษย์กับสังคม. สุจิต บุญบงการและคณะ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 51.

ชีวิตในสังคมอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ กลุ่มจะช่วยอบรมและปลูกฝังค่านิยม บรรทัดฐาน ที่สำคัญของสังคมเพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม²²

ในผลงานวิจัย (2529) ของ สุรางค์ จันทน์เอม²³ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของบุคคล คือ “การอบรมเลี้ยงดู (socialization) นับเป็นขบวนการสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของทุกๆ ชีวิตด้วย เพราะเป็นการช่วยให้บุคคลรู้ระเบียบต่างๆ ในสังคม สร้างสรรค์พฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่ ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล ภายใต้อบรมธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของสังคม” ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มสังคมซึ่งเป็นตัวแทนการอบรมเลี้ยงดูและมีอิทธิพลต่อบุคคลเป็นอย่างมากทั้งโดยทางตรงคือการสอนหรือบอกโดยตรง และโดยทางอ้อมคือการเรียนรู้โดยอาศัยการลอกเลียนแบบหรือประพฤติตาม กลุ่มสังคมเหล่านี้ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อมวลชนซึ่งเริ่มเป็นกลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลต่อคนยุคปัจจุบันอย่างมาก กลุ่มสังคมดังกล่าวข้างต้นมีส่วนช่วยพัฒนาบุคลิกภาพบุคคลให้เป็นไปตามแนวทางของแต่ละสังคมและยังช่วยหล่อหลอมทัศนคติและค่านิยมในรูปแบบต่างๆ ให้กับคนในสังคม โดยเฉพาะกับสตรีซึ่งได้รับการคาดหวังจากสังคมให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ภายใต้กรอบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงามย่อมได้รับอิทธิพลจากกลุ่มสังคมอย่างมาก

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้เกิดความคิดที่ว่ากลุ่มสังคมมีอิทธิพลต่อการอบรมและหล่อหลอมบุคลิกภาพให้กับสตรีอย่างไร และสตรีสามารถปรับบุคลิกภาพให้ดำเนินสอดคล้องไปกับพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ได้โดยที่ตัวสตรีได้รับผลกระทบทางใดบ้าง ในที่นี้จะแบ่งกลุ่มสังคมที่เป็นตัวแทนในการอบรมเลี้ยงดูสตรีออกเป็น 2 กลุ่มสังคมที่สำคัญคือ ครอบครัวและสังคมภายนอก

2.1.2.2.1 ครอบครัว จัดอยู่ในกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิคือกลุ่มที่ลักษณะของสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเป็นไปอย่างแนบแน่น (intimate) และไม่มีลักษณะเป็นทางการ (informal) มีความเป็นกันเอง (Personal) และสมบูรณ์ (Total) ในลักษณะที่ผูกพันกับ

²²ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, “กลุ่มสังคม,” ใน สังคมและวัฒนธรรม: เอกสารประกอบการศึกษาวิชา 313-183. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 80.

²³สุรางค์ จันทน์เอม, จิตวิทยาสังคม, หน้า 89.

ชีวิตของบุคคลแทบจะทุกด้าน²⁴ เป็นกลุ่มสังคมที่ทำหน้าที่สนองความต้องการของบุคคลและสังคมได้มากที่สุด เป็นสถาบันการอบรมเลี้ยงดูเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดของสตรีนับตั้งแต่เด็กโดยผ่านบิดามารดาหรือผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวนั้นนับเป็นการอบรมที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกันอย่างมากจึงส่งผลกระทบต่อเด็กหญิงและเด็กชายให้มีบุคลิกภาพไปเป็นตามแนวทางของครอบครัว ในที่นี้จะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรสาว ซึ่งนักวิเคราะห์ทางจิตได้ให้นิยามคำว่าความเป็นลูกสาว (daughterhood) คือความสัมพันธ์ระหว่างลูกหญิงกับผู้ปกครอง โดยมีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เพิ่มเติมว่าโครงสร้างลักษณะความเป็นตัวตนของผู้หญิงนั้นได้รับผลกระทบมาจากประสบการณ์ที่ผู้หญิงได้รับจากสังคมที่แวดล้อมในฐานะที่เป็นลูกสาวซึ่งย่อมมีความแตกต่างกับประสบการณ์ในฐานะที่เป็นลูกชาย กล่าวคือการอบรมกล่อมเกล่าที่ผู้หญิงได้รับจากครอบครัวและสังคมภายนอกจะมีผลสำคัญต่อบุคลิกภาพและความเป็นไปต่างๆ ในชีวิต

*"The relation of females to parents. Feminist psychoanalysts agree that the construction of women's gender identity is interdependent with our psychic and cultural experience as daughters."*²⁵

สุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงอิทธิพลการอบรมเลี้ยงดูของแม่ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กหญิงว่า "เด็กหญิงจะเติบโตเป็นผู้หญิงโดยสมบูรณ์หากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับแม่ โดยเธอจะใช้กลไกจิต (mental mechanism) ชนิดเลียนแบบ (identification) กับแม่ ตัวอย่างจากการศึกษาของฮาร์ทเลย์พบว่า ลูกสาวของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านจะเลียนแบบแม่ เมื่อโตขึ้นเธอมักจะทำงานนอกบ้านด้วย"²⁶ จากตัวอย่างที่ได้ยกมาแสดงให้เห็นว่าบุตรสาวซึ่งมีความใกล้ชิดกับแม่มากกว่ามักจะมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบบทบาทของแม่ ฉะนั้นภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ที่ยังคงมีทัศนคติต่อผู้หญิงว่า ผู้หญิงเหมาะสมกับบทบาทการเป็นแม่บ้าน หากเลือกจะทำงานนอกบ้านด้วยก็ต้องเป็นงานที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของความเป็นผู้หญิงซึ่งเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด และสังคมได้คาดหวังต่อสถานภาพความเป็นหญิงนี้ไว้อย่างมากว่าจะต้อง

²⁴ปรีชา คูวินทร์พันธ์, "กลุ่มสังคม," ใน สังคมและวัฒนธรรม: เอกสารประกอบการศึกษาวិชา 313-183, หน้า 84.

²⁵Maggie Humm, The Dictionary of Feminist Theory (U.S.A.: Ohio State University Press, 1990), p. 45.

²⁶สุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา, "จิตวิทยาของสตรี," วารสารสุขภาพ 10 (กุมภาพันธ์ 2525) : 60.

ประพุดิตัวให้เหมาะสม บุตรสาวย่อมได้รับอิทธิพลจากทัศนคตินี้ซึ่งเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูโดยตรงจากผู้เป็นบิดาและมารดาหรือทางอ้อมจากการเรียนรู้พฤติกรรมของมารดา

เป็นที่น่าสังเกตว่าบุตรสาวมักได้รับฟังคำสั่งสอนถึงข้อประพุดิต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีจากผู้เป็นบิดาและมารดามากยิ่งกว่าผู้เป็นพี่ชายหรือน้องชายได้รับ ด้วยเหตุที่ว่าระบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างคุณค่าของการเป็นผู้หญิงไว้ในลักษณะของแม่ที่ต้องเสียสละเพื่อคนในครอบครัว ฉะนั้นบุตรสาวจะได้รับการสั่งสอนโดยตรงจากผู้เป็นพ่อและแม่ให้เป็นผู้เสียสละ หรือเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ นอกจากการอบรมโดยตรงจากผู้ปกครองที่ใกล้ชิดแล้ว จากผลการวิจัยของนักบำบัดทางจิตชาวตะวันตกพบว่าแม่มีส่วนสำคัญทำให้ลูกสาวก้าวไปสู่การรับบทบาทเป็นประชากรชั้นสองภายใต้สังคมระบบชายเป็นใหญ่

"Under patriarchy, it is the task of the mother to induct her daughter into the role of second-class citizen. She may not do this in overt ways, but rather through the detail of the relationship she sets up. Like herself, her daughter must orientate herself towards meeting the needs of others. She must learn from her mother to be a carer and not expect to be cared for in any but the most superficial sense. As a woman who has only partially had her own emotional needs met, she encourages her daughter not to expect too much."²⁷

อันที่จริงแม่ไม่ได้แสดงออกอย่างเด่นชัดว่าเป็นประชากรชั้นสอง แต่จากบทบาทและหน้าที่ของแม่แสดงให้เห็นว่าแม่เป็นประชากรชั้นสองที่ไม่มีสิทธิพิเศษและมีหน้าที่ต้องปฏิบัติเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าลูกรู้หรือไม่รับรู้หรือเข้าใจว่าแม่กำลังดำรงตนอยู่ในสถานภาพเช่นใด และสิ่งสำคัญที่ชัดเจนในสายตาของทุกคนในครอบครัวคือภาพของแม่ที่เป็นผู้ให้และคำนึงถึงความต้องการของตนเองเป็นคนสุดท้าย พฤติกรรมที่แม่แสดงออกตลอดเวลาส่งผลต่อลูกสาวให้มีแนวโน้มเห็นความต้องการของผู้อื่นสำคัญกว่าความต้องการหรือความรู้สึกของตนเอง เพราะเธอเรียนรู้การเป็นผู้เสียสละจากแม่และไม่หวังผลตอบแทนแม้กระทั่งความใส่ใจดูแลจากผู้อื่น แม่แสดงให้เห็นว่าการมีตัวตนเป็นผู้หญิงคือการไม่ได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ความรู้สึกมากเท่าที่ควร นอกจากนี้แม่ยังมีส่วนกระตุ้นเตือนไม่ให้ลูกสาวคาดหวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตนได้กระทำไปเพื่อผู้อื่น เพราะ

²⁷ Marilyn Lawrence, Women, oppression and social work Mary Langan and Lesley Day eds. (London: Routledge, 1993), p. 36.

การคาดหวังนั้นอาจนำพาความทุกข์ใจมาให้กับตนเองได้เหมือนดังที่แม่ทั้งหลายได้รับจากผู้เป็นสามีและลูก

เป็นที่เห็นได้ทั่วไปในยุคปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นสังคมไทยหรือสังคมตะวันตก แม่ยังดำรงฐานะความเป็นแม่ที่มีหน้าที่ห่วงใยดูแล ให้ความรักความอบอุ่นกับลูกมากกว่าพ่อ เมื่อลูกผู้หญิงเกิดมามียอมได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของแม่นอกเหนือไปจากที่ได้รับจากการอบรมสั่งสอนของผู้ใหญ่ในครอบครัวแล้ว เด็กหญิงยังได้เรียนรู้พฤติกรรมต่างๆ จากการแสดงออกของบุคคลที่อยู่รอบข้างตนเอง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับลูกสาวนั้นคือ การที่เด็กผู้หญิงได้เรียนรู้ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมจากคนในครอบครัว ไม่ให้เรียกร้องในสิ่งที่ต้องการและยอมที่จะเป็นผู้เสียสละเพื่อพี่ชายและน้องชายของตนเองเพียงเพื่อไม่ให้ถูกว่ากล่าวถึงความประพฤติที่ไม่ถูกต้องหรือเพื่อให้ได้รับคำชมเชยว่าเหมาะสมกับเป็นแม่ศรีเรือนที่ทำหน้าที่บริการและใส่ใจความทุกข์สุขของผู้อื่น ท้ายที่สุดเด็กหญิงเหล่านี้ก็จะกลายเป็นแม่ผู้เสียสละเพื่อครอบครัวดังที่แม่เธอเป็น ทุกอย่างเป็นการกระทำเพื่อคนอื่นมิใช่เพื่อตัวเอง และจะเกิดขึ้นได้กับผู้หญิงที่เป็นผู้ให้เพียงฝ่ายเดียว เพราะในส่วนตัวความต้องการของเธอเองได้ถูกเก็บกดไว้และสถาบันครอบครัวก็ได้อบรมให้เธอเห็นว่าความปรารถนาของเธอมักไม่ได้รับการตอบสนองในแบบที่ลูกชายได้รับ ตัวตนและชีวิตของเธอมีไว้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้อื่นมากกว่าความต้องการของตน

*"To want to be cared for can feel as if we are being very demanding, unreasonable, difficult. Yet as women, we know we must be ready to take 24-hour responsibility for others. This is a situation which might be expected to call forth anger and frustration from women. But, unlike men, women are not encouraged to express negative emotions...It is probably the case that the majority of women have difficulties in knowing what to do with their own anger. In consequence, they tend to develop symptoms such as depression, phobias or eating disorders, all of which can be covert expressions of anger."*²⁸

การที่ต้องปรับบุคลิกภาพให้คอยใส่ใจความเป็นอยู่หรือความสะดวกรของ คนในครอบครัวตลอดเวลาโดยไม่มีใครเข้าใจหรือใส่ใจความรู้สึกของเธอ เมื่อเธอได้กลายมาเป็นแม่สภาพของแม่ที่เธอเป็นก็จะมีลักษณะเหมือนกับที่แม่ของเธอเคยเป็นคือเธอจะรู้สึกตลอดเวลาว่าต้อง

²⁸ Ibid., p. 37.

การการดูแลใส่ใจอย่างมากจนบางครั้งดูไร้เหตุผล จะเห็นได้ว่าผู้หญิงทั้งหลายมักไม่แสดงออกถึงความต้องการของตนเองออกมาเป็นคำพูด นั่นเป็นเพราะเธอต้องการให้คนรอบข้างเข้าใจและใส่ใจความรู้สึกของเธอบ้าง แต่กระนั้นการเป็นผู้หญิงทำให้เราจะต้องพร้อมเสมอที่จะต้องรับมือกับคนอื่นตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมงทำให้ผู้หญิงทั้งหลายรู้สึกโกรธและหงุดหงิดได้เพราะรู้สึกว่าไม่เป็นตัวของตัวเอง บางครั้งเกิดความรู้สึกท้อแท้ใจที่ตัวเองเกิดมาแต่ไม่สามารถเลือกแนวทางชีวิตของตนเองได้นอกจากนี้ผู้หญิงไม่ควรแสดงออกทางอารมณ์เหมือนผู้ชายโดยเฉพาะอารมณ์แสร้งเช่น อารมณ์โกรธเกลียด แม้แต่การแสดงออกในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวก็เป็นสิ่งที่เบญจกัลยาณีมีพึงแสดงออกมาโดยให้ฝ่ายชายเป็นผู้แสดงความรู้สึกรักออกมาก่อน สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้ผู้หญิงไม่ทราบว่าจะระบายอารมณ์ต่างๆ โดยเฉพาะอารมณ์โกรธของตนเองได้อย่างไร ผลที่ออกมาคือพวกเธอมีแนวโน้มที่จะเป็นโรคซึมเศร้าเกิดความกลัวและเกิดภาวะการกินผิดปกติ สภาพที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงนี้มีได้เกิดขึ้นกับหญิงชาวตะวันตกเท่านั้น ดังจะเห็นจากการศึกษาวิจัยของจิตแพทย์สุพัฒน์ เดชชาติวงศ์ ณ อยุธยา²⁹ พบว่า ผู้ป่วยหญิงอื่นๆ ที่ไม่ใช่สตรีนักวิชาชีพ แพทย์จะพบได้เสมอว่ามีอาการปวดหรืออาการทางกายคลุมเครือเรื้อรัง แต่แพทย์มักพอจะค้นหาสาเหตุของความเศร้าแฝงได้ เช่น สาเหตุทางชีววิทยา การสูญเสีย ภาวะเศรษฐกิจสังคมหรือปัญหาครอบครัว จะเห็นได้ว่าตัวอย่างอาการผิดปกติต่างๆ ที่เกิดกับผู้หญิงมักมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากชีวิตครอบครัว กังวลต่อบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลทุกข์สุขของคนที่อยู่รอบข้างรวมทั้งการที่ต้องประกอบอาชีพนอกบ้านด้วย การที่ต้องรับมือกับในหน้าที่และบทบาทหลายบทบาท ทั้งได้รับการคาดหวังให้ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ให้สมบูรณ์โดยไม่มีเงื่อนไขก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นต่อสตรีถึงในเรื่องความต้องการของตนเองกับความคาดหวังจากสังคม

จากสภาพที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงเมื่อได้สืบทราบถึงที่มาจะพบว่าทัศนคติและการคาดหวังต่อสตรีเกิดขึ้นมาจากทัศนคติด้านการเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวไทย ดังข้ออธิบายของสมศรี สุกุมลนันทน์ (2539) ว่า "จำคำกล่าวของไทยจากเรื่องการเลี้ยงลูกให้มีคุณค่าว่า ลูกพ่อคนเดียวหญิงสาวเหนียวเหมือนนึ่ง ลูกพ่ออีกคนหนึ่งถากไม้เหมือนหมาเลีย ลูกพ่อคนเดียวเป็นลูกหญิง ลูกพ่ออีกคนหนึ่งเป็นลูกชาย

คุณค่าของลูกหญิงอยู่ที่เก่งการครัว ซึ่งเป็นตัวแทนของคุณสมบัติสตรี

คุณค่าของลูกชายอยู่ที่เก่งงานช่างไม้ ซึ่งบัดนี้เปลี่ยนไปเป็นงานอื่นๆ ที่ใช้ทำมาหากินได้หมดแล้ว แต่คุณค่าของลูกหญิงยังไม่เปลี่ยนทั้งๆ ที่ตัวผู้หญิงเองเปลี่ยน

²⁹สุพัฒน์ เดชชาติวงศ์ ณ อยุธยา, "อาการเศร้าแฝงในสตรีนักวิชาชีพ," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน 19 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2525): 47.

การเลี้ยงดูให้ลูกหญิงสำนึกในความเป็นผู้หญิงดี คือ อยู่เหย้าเฝ้าเรือน ลูกชายมีสิทธิที่จะไม่ต้องร่วมภาระงานบ้าน ประเภทให้แม่ให้น้องสาวซักผ้ารีดผ้าให้ หาข้าวให้กิน ตัวไปลอยชายเตร็ดเตร่นอกบ้านได้ตามสบาย การเลือกปฏิบัติระหว่างลูกหญิงกับลูกชายอย่างนี้ น่าจะหมดไปจากครอบครัวไทย เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบของผู้ชายไทยให้มากขึ้น³⁰

จากรายละเอียดดังกล่าวจะพบว่าครอบครัวมีส่วนอย่างมากต่อการอบรมกล่อมเกลานุคลิกภาพของคนในครอบครัว โดยเฉพาะแม่จะส่งผลกระทบต่อทางตรงและทางอ้อมต่อตัวตนของบุตรสาวให้เธอได้กลายเป็นผู้หญิงที่เป็นตัวของตัวเองสามารถพึ่งพาตนเองได้ หรือเป็นบุคคลที่มีลักษณะตามที่สังคมระบบชายเป็นใหญ่คาดหวังโดยการครอบงำความคิดและสร้างมายาคติให้กับความเป็นผู้หญิงที่ดีว่าจะต้องเป็นผู้เสียสละและอุทิศตัวเพื่อผู้อื่นตลอดเวลา นึกถึงตนเองเป็นคนสุดท้าย ความกดดันต่างๆ ที่ผู้หญิงได้รับนี้โดยเฉพาะผู้เป็นแม่ซึ่งได้รับการคาดหวังจากสังคมให้ทำแต่สิ่งถูกต้องเพื่อผู้อื่น เธอจึงไม่สามารถระบายออกถึงความคิดความรู้สึกของเธอได้ เธอย่อมเกิดความทุกข์และก่อให้เกิดภาวะที่ผิดปกติกับตัวเองได้ ซึ่งผลกระทบจากแม่ย่อมส่งผลไปสู่คนในครอบครัวได้ในที่สุด

2.1.2.2 สังคมภายนอก จัดอยู่ในกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบพุทธิภูมิคือกลุ่มที่ลักษณะของสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกเป็นแบบทางการ (Formal) ไม่มีดีความผูกพันส่วนตัว (Impersonal) มุ่งประโยชน์บางอย่างมากกว่าความพอใจที่จะได้จากความสัมพันธ์ (Utilitarian)³¹ ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ กลุ่มสังคมเหล่านี้ช่วยกล่อมเกลานุคลิกภาพและมีอิทธิพลอย่างมากต่อบุคคล อนึ่งสังคมนับเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มใหญ่ที่ช่วยอบรมกล่อมเกลานุคลิกภาพที่อยู่ในสถาบันครอบครัวด้วยอีกทอดหนึ่ง กล่าวคือสังคมภายนอกได้ตีกรอบให้ทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติตามค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมเป็นประการแรก ต่อจากนั้นกรอบที่สังคมภายนอกได้ตีเส้นกันไว้ให้กับคนทุกคนได้ส่งอิทธิพลให้คนในครอบครัวได้นำหลักยึดถือปฏิบัติของสังคมไปอบรมให้กับสมาชิกในครอบครัวต่อไป

³⁰ สมศรี สุกุมลนันทน์, "ครอบครัวตัวสำคัญ," ครอบครัวเรื่องครอบครัว. สารคดีชุดครอบครัวไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, สิงหาคม 2539), หน้า 32.

³¹ ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, "กลุ่มสังคม," ใน สังคมและวัฒนธรรม: เอกสารประกอบการศึกษาวิชา 313-183. หน้า 84.

ด้วยเหตุนี้ จึงถือว่าสตรีได้รับการกล่อมเกลาจากครอบครัวโดยผ่านกรอบของสังคมภายนอกที่ได้ขีดกั้นไว้ให้บุคคลตั้งอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณี เห็นได้จากตัวอย่างของสังคมไทยที่ให้คุณค่ากับเรื่องพรหมจรรย์ของหญิงว่าผู้หญิงควรมีสามีได้เพียงคนเดียว จากกรอบความคิดนี้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเพศและเป็นการปิดหนทางชีวิตของมนุษย์ที่ควรจะได้รับความสะดวกเท่าเทียมกัน เพราะการให้คุณค่าในเรื่องดังกล่าวทำให้ผู้หญิงขาดโอกาสหรือความมั่นใจในการเริ่มต้นชีวิตใหม่หากประสบความล้มเหลวจากการแต่งงานด้วยกลัวลูกกลัวโทษจากสังคม การที่สังคมยังคงมองว่าหญิงหม้ายควรจะมีชื่อเสียงต่อสามีคนเดิม ทำให้บรรดาหญิงหม้ายทั้งหลายมีสภาพเป็นเพียงทรัพย์สินสมบัติของญาติฝ่ายสามี ยกเว้นแต่ผู้หญิงที่สามารถพึ่งพาตนเองด้วยการทำงานหรือประกอบอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนได้ เมื่อนั้นเธอก็จะพ้นจากสภาพการเป็นสมบัติของผู้อื่นได้

สังคมภายนอกมีอิทธิพลต่อบุคคลโดยผ่านกลุ่มสังคมที่สำคัญ 3 กลุ่มคือ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสื่อมวลชน กลุ่มสังคมกลุ่มแรกคือสถาบันศาสนาในที่นี้จะได้กล่าวถึงเรื่องพิธีกรรมซึ่งเป็นส่วนประกอบหนึ่งของศาสนาและความเชื่อ โดยจะได้แจกแจงรายละเอียดในส่วนนี้เพราะมีความเกี่ยวข้องในการวิเคราะห์วรรณกรรมกล่าวคือ เมื่อมีความเชื่อเป็นภาคทฤษฎีก็มีพิธีกรรมเป็นภาคปฏิบัติ พิธีกรรมทางศาสนานี้อาจเป็นสิ่งเดียวกันกับขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งสมาชิกของสังคมยึดถือสืบเนื่องกันมา หมายความว่าในสังคมนั้นศาสนามีบทบาทในสังคมมากและคนในสังคมเดียวกันมีความเชื่อในศาสนาเดียวกัน...ไม่ว่าความเชื่อทางศาสนาจะมีรูปแบบใด ความเชื่อทางศาสนาก็ยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญมากของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง รวมทั้งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกของสังคมด้วย³² จะเห็นได้ว่าคนในสังคมได้นำความเชื่อในเรื่องดังกล่าวไปปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นค่านิยมในการจัดงานพิธีให้ยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะเป็พิธีแต่งงาน พิธีบวช ฯลฯ แท้ที่จริงแล้ว พิธีกรรมเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของศาสนา แต่ผู้คนในสังคมกลับมีค่านิยมต่อสิ่งประกอบนี้โดยให้ความสำคัญและนำไปยึดถือเป็นธรรมเนียมที่สำคัญของคู่สมรสที่จะต้องจัดพิธีแต่งงานให้ยิ่งใหญ่ สิ่งนี้กลับกลายเป็นการสร้างค่านิยมจอมปลอมต่อคนในสังคม

กลุ่มที่สองคือ สถาบันการศึกษาซึ่งเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อทรัพยากรบุคคลของชาติ แต่ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา

³²อมรา พงศาพิชญ์, "มนุษย์กับวัฒนธรรม," สังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 27.

หลายแห่ง บางคนจะมีการกำหนดโควตานักศึกษาผู้หญิง บางแห่งมีนโยบายไม่รับนักศึกษาผู้หญิง เพราะเห็นว่าวิชาชีพแขนงนั้นไม่เหมาะกับผู้หญิง³³ การเลือกปฏิบัตินี้เป็นการแสดงให้เห็นทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อผู้หญิงโดยทางอ้อมว่าผู้หญิงควรเลือกเรียนวิชาที่เหมาะสมกับความเป็นหญิงมากกว่าจะเลือกเรียนวิชาที่เป็นของผู้ชายจึงเสมือนเป็นการปิดกั้นโอกาสของสตรีที่มีความสามารถ การที่ต้องเลือกเรียนในวิชาเฉพาะของผู้หญิงเท่ากับเป็นการปิดกั้นโอกาสในการเลือกทำงานเช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมยังมีทัศนคติต่อผู้หญิงที่ดีว่าควรประกอบอาชีพพื้นๆ และงานด้านบริการมากกว่าประกอบอาชีพเป็นผู้บริหารที่ต้องทุ่มเทกำลังความสามารถและเวลาในหน้าที่การงานจนทำให้ไม่มีเวลาให้กับการดูแลครอบครัว

สื่อมวลชนมีความสำคัญอย่างมากในยุคข้อมูลข่าวสารเช่นปัจจุบัน สื่อมวลชนเป็นผู้ต่อยอดให้ผู้หญิงได้เห็นทัศนคติและค่านิยมของคนในสังคมที่คาดหวังต่อผู้หญิงในการเป็นแม่บ้านที่ดีหรือหากประกอบอาชีพนอกบ้านก็ต้องรู้จักแบ่งเวลาให้กับครอบครัวด้วย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของกาญจนา แก้วเทพ ได้พบสถิติการนำเสนอภาพบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายโดยสื่อมวลชนว่า ในช่วงเวลาไพรม์ไทม์ของโทรทัศน์ภาพโฆษณาของผู้ชายมากกว่าผู้หญิงถึง 2 ต่อ 1 ผู้หญิงปรากฏตัวในฐานะแม่บ้าน หรือถ้ามีงานทำก็จะเป็นงานที่ผู้หญิงทำตามกรอบประเพณีดั้งเดิม³⁴ การนำเสนอภาพโฆษณาดังกล่าวเป็นการเน้นย้ำภาพของผู้หญิงในลักษณะที่ว่า ผู้หญิงไม่ได้ประกอบอาชีพที่สำคัญหรือต้องทุ่มเทเวลาความสามารถ และสถานที่ที่เหมาะสมกับผู้หญิงนั่นคือที่บ้าน นอกจากนี้งานวิจัยข้างต้นยังได้กล่าวถึงลักษณะงานโฆษณาในยุโรปตะวันตกที่นำเสนอแนวคิดเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงสรุปได้ดังนี้คือ โดยธรรมชาติแล้วผู้หญิงเหมาะกับการเป็นแม่บ้าน เป็นภรรยาและเป็นแม่ ซึ่งในลักษณะนี้โฆษณามักจะเสนอแนวคิดที่ว่าผู้หญิงไม่ทำงานนอกบ้านและไม่ประสบความสำเร็จในการทำงานนอกบ้าน เพราะการทำงานนอกบ้านเป็นเรื่องของผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุที่ผู้ชายและผู้หญิงถูกกำหนดบทบาทไว้ต่างกันกล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ผู้หญิงทำงานนอกบ้านผู้หญิงจะทำงานในสภาพที่ต่ำกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ ผู้หญิงชอบงานบ้านซึ่งเป็นงานที่สร้างความพึงพอใจให้กับตัวเอง ทำให้เธอบรรลุเป้าหมายสำคัญในชีวิตคือการเป็นแม่บ้าน เป็นเมีย

³³ กลุ่มเพื่อนหญิง, คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิสตรี (กรุงเทพฯ: สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, ตุลาคม 2533), หน้า 22.

³⁴ กาญจนา แก้วเทพ, ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อมวลชน (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มิถุนายน 2535), หน้า 8.

เป็นแม่ที่ดี และท้ายที่สุด เด็กผู้หญิงเล็กๆ จะเติบโตไปเป็นแม่บ้าน เป็นเมียและเป็นแม่ ลักษณะนี้เท่ากับเป็นการปลูกฝังสถานภาพเดิม (status quo) ให้แก่เด็ก³⁵

การอบรมเลี้ยงดูที่สตรีได้รับผ่านกลุ่มทางสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อสตรีเพราะความคาดหวังของสังคมที่เป็นเหตุให้ผู้หญิงต้องประพฤติตามทำให้เธอเกิดความสับสนและลังเลในตัวตนที่แท้จริงที่ต้องการจะเป็น (real self) กับตัวตนทางสังคม (social self) ที่เธอควรแสดงออกเพื่อความถูกต้องเหมาะสมดังที่สังคมคาดหวังให้เป็น และจากความแตกต่างด้านบุคลิกภาพของชายและหญิงที่ได้รับการปลูกฝังและอบรมจากสังคมให้มีลักษณะทางอารมณ์ที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดปัญหากับทั้งบุรุษและสตรีคือปัญหาความไม่เข้าใจกันและยังมองว่าความแตกต่างในส่วนนี้คือจุดด้อยของแต่ละฝ่าย จากความคิดนี้เองที่ส่งผลให้เกิดปัญหาความเป็นตัวตนของบุคคลขึ้นมา

2.1.2.3 สถานภาพ

องค์ประกอบประการที่สามที่แสดงความเป็นตัวตนของบุคคลได้แก่เรื่องสถานภาพ สถานภาพเป็นการแสดงความเป็นตัวตนเพราะสถานภาพเป็นสิ่งเฉพาะบุคคลทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น และมีอะไรเป็นเครื่องหมายของตนเอง³⁶ และเป็นตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม เป็นสิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม สถานภาพจะกำหนดหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่นและรับผิดชอบต่อสังคม สถานภาพนับเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนของบุคคลและแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ในฐานะสมาชิกของสังคม ทุกคนต้องมีสถานภาพด้วยกันทั้งสิ้น ในทางกฎหมายแล้ว สถานะของบุคคลคือ ฐานะหรือตำแหน่งซึ่งบุคคลคนหนึ่งดำรงอยู่ในประเทศชาติและในครอบครัว สถานะของบุคคลเป็นบ่อเกิดแห่งสิทธิและหน้าที่ของเขา บุคคลใดมีสถานะใด ก็มีคุณสมบัติทางกฎหมาย คือสิทธิหน้าที่ หรือสามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับบุคคลที่มีสถานะนั้น³⁷

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

³⁶ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2531), หน้า 26.

³⁷ สมทบ สุวรรณสุทธิ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล, หน้า 62.

สำหรับงานวิจัยนี้จะได้นั้นให้เห็นถึงสถานภาพที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นตัวตนของสตรี ดังจะเห็นได้จากการแบ่งประเภทของสถานภาพ สถานภาพที่ได้มาโดยสังคมกำหนดเป็นสถานภาพที่สังคมกำหนดให้แต่ละบุคคลมีบทบาทตามแต่สถานภาพของตน โดยการให้ภาพลักษณ์ (image) ของบุคคลแต่ละประเภทไว้³⁸ เช่น แม่เป็นผู้เสียสละ พ่อเป็นผู้เข้มแข็งและเป็นผู้นำครอบครัว เป็นต้น สถานภาพที่ได้มาโดยสังคมกำหนดนี้จะมีคุณค่ามากหรือน้อยอยู่ที่สังคมจะกำหนดหรือให้ความสำคัญต่อสถานภาพนั้นมากน้อยเพียงใด ตัวอย่างจากสังคมหนึ่งอาจยกย่องสถานภาพของบุคคลไว้แบบหนึ่ง แต่อีกสังคมกลับไม่ให้คุณค่ากับสถานภาพนั้นก็เป็นได้ สำหรับสถานภาพที่ได้มาภายหลังหรือได้มาโดยความสามารถเป็นสถานภาพที่บุคคลต้องขวนขวายเพื่อให้ได้มา จึงเป็นสถานภาพที่ช่วยแสดงความเป็นตัวตนที่มีความสามารถของตนเองได้เป็นอย่างดี ซึ่งได้แก่ สถานภาพทางอาชีพ

นอกจากสังคมแต่ละสังคมจะกำหนดคุณค่าสถานภาพของบุคคล ผู้วิจัยคิดว่ายุคสมัยก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อคุณค่าของสถานภาพด้วย เช่น ในยุคสมัยที่ยังมีการปกครองแบบศักดินา สังคมย่อมยกย่องให้ความสำคัญต่อสถานภาพของชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองมากกว่าชนชั้นล่างของสังคม แต่เมื่อผ่านมาสู่ยุคการปกครองในระบอบประชาธิปไตย สังคมให้การยกย่องทุกคนและตามหลักการรัฐธรรมนูญถือว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันซึ่งถือเป็นโอกาสที่ทุกคนจะได้สร้างสถานภาพด้วยความสามารถของตนเอง ถึงกระนั้นก็ยังคงมีการเลือกปฏิบัติอยู่บ้างในบางกรณีอันส่งผลกระทบต่อทั้งบุรุษและสตรี

กรณีของการถูกเลือกปฏิบัติคือสถานภาพของผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นสถานภาพที่ติดตัวมาแต่กำเนิดคือสถานภาพความเป็นหญิง สถานภาพที่ได้มาภายหลังได้แก่ สถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา สถานภาพทางอาชีพ เป็นต้น สถานภาพของผู้หญิงนี้แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปหรือรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะประกาศเรื่องชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่สังคมยังให้คุณค่าต่อสถานภาพการเป็นผู้ชายแตกต่างกันไป เช่น การเป็นช่างทำหน้าและมีหน้าที่รับผิดชอบแต่เรื่องภายนอกบ้านเท่านั้น ซึ่งผิดกับสถานภาพของผู้หญิง เช่น การเป็นช่างทำหลังและมีหน้าที่ดูแลเรื่องภายในบ้านรวมทั้งการดูแลปรนนิบัติสามีและลูก แม้เวลาจะผ่านมาถึงสมัยปัจจุบันที่สตรีมีสถานภาพที่เกี่ยวข้องกับอาชีพด้วยก็ตาม บทบาทเดิมของเธอก็ยังคงมีอยู่รวมเข้ากับภาระหน้าที่เกี่ยวกับการงานซึ่งเป็นการเพิ่มความรับผิดชอบให้กับฝ่ายสตรีเพศเป็นสองเท่า ก่อให้เกิดความสับสนในเรื่องบทบาทและหน้าที่ที่ผู้หญิงถูกเรียกร้องให้จัดการดูแลให้สมบูรณ์ทั้งสองด้าน ความ

³⁸สุพัทธรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า 27.

สืบสนในบทบาทนี้ นับเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นกับสตรี จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในส่วนของวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรีต่อไป

ในงานวิจัยนี้จะได้นั้นให้เห็นถึงสถานภาพที่ส่งผลกระทบต่อความเป็นตัวตนของสตรีโดยตรง จึงขอแบ่งสถานภาพที่สำคัญของสตรีออกเป็น 2 สถานภาพคือ สถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา กับสถานภาพทางอาชีพ

2.1.2.3.1 สถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา จัดอยู่ในประเภทของสถานภาพที่ได้มาภายหลัง แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะของสถานภาพดังกล่าวพบว่าสถานภาพที่ได้มาภายหลังนี้ได้รับการกำหนดจากสังคมให้มีรูปแบบเฉพาะ จึงสามารถจัดสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาให้อยู่ในประเภทของสถานภาพที่สังคมกำหนดได้ด้วยอีกทางหนึ่ง กล่าวคือสังคมกำหนดบทบาทให้กับสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาในรูปแบบเฉพาะให้มีภาพลักษณ์แตกต่างไปจากบุคคลอื่น เช่น กำหนดบทบาทของผู้เป็นภรรยาว่ามีหน้าที่ดูแลและปรนนิบัติสามี บทบาทของมารดาว่าต้องเป็นผู้เสียสละอุทิศเวลาให้กับครอบครัว

สถานภาพการเป็นภรรยาจะติดตัวผู้หญิงไปจนตลอดชีวิตนับตั้งแต่จดทะเบียนสมรส สังคมคาดหวังให้สตรีต้องรับบทบาทการเป็นแม่ต่อเนื่องจากการแต่งงาน ในกรณีของผู้หญิงที่มีได้มีสถานภาพการเป็นมารดาเช่น หญิงโสด สังคมยังคาดหวังให้สตรีเหล่านั้นได้แสดงบทบาทการเป็นแม่กับเด็กคนอื่น ๆ ด้วยกล่าวคือ การได้แสดงความรักและรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ของพวกเขา จึงกล่าวได้ว่าสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กันไป และเป็นสถานภาพที่สตรีทุกคนได้รับการคาดหวังให้ดำรงสถานภาพนี้

เอ็ม สก็อต เปค นักจิตวิทยาได้ให้ข้อสังเกตถึงจุดมุ่งหมายและหน้าที่ของภรรยา ในความคิดของผู้ชายและผู้หญิงหลายคู่พบว่า พวกเขายังมีทัศนคติต่อสถานภาพการเป็นภรรยาว่า "ดูแลบ้านให้เรียบร้อยและดูแลเขาให้มีอาหารการกินอย่างดี" การให้คำจำกัดความจุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสามีหรือภรรยาโดยมองจากตัวของเขาเอง พวกเขาไม่เห็นเลยว่าคู่ของเขาอาจจะมีความเป็นตัวของตัวเองที่ต่างออกไปจากเขาเองโดยพื้นฐานหรืออาจมีวิถีชีวิตของตัวเองนอกเหนือไปจากชีวิตแต่งงานได้³⁹ จะเห็นว่าในความเป็นจริง การมีสถานภาพเป็นภรรยาไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงคนนั้นจะต้องดำรงสถานะการเป็นภรรยาผู้คอยเอาใจใส่สามีอยู่ตลอดเวลา ทั้งสอง

³⁹ เอ็ม สก็อต เปค, ความรักในทัศนะใหม่, แปลโดย วิทยากร เชียงกุล, หน้า 168.

ฝ่ายควรได้มีเวลาเป็นของตนเองเพื่อการประกอบอาชีพหรือทำในสิ่งที่ตนเองต้องการมากกว่าการที่จะมาผูกติดคู่สมรสไว้กับตนเองโดยมิได้คำนึงถึงความเป็นอิสระหรือความเป็นส่วนตัวของอีกฝ่ายหนึ่ง

สถานภาพการเป็นมารดาได้รับการคาดหวังจากคนในสังคมให้คุณสมบัติที่ดีเฉพาะเกี่ยวกับสถานภาพการเป็นภรรยาดังจะเห็นได้จากคำนิยามของคำว่า “แม่” ที่เออร์มา บอมเบ็ค (Erma Bombeck) เขียนในบทนำหนังสือแนวจิตวิทยาสตรีว่า “แม่” เป็นศัพท์ที่วิ่งไปที่มีความหมายเช่นเดียวกับ ความรัก, การอุทิศตน และเสียสละ และมักจะมีความหมายที่ลึกลับและน่าเคารพแฝงอยู่ พวกเขาจะต้องเป็นภาพพจน์ที่สวยหรูของมนุษยชาติ...ผู้ไม่รู้จักความผิดพลาดก็โปรดด้วยคุณงามความดี ไร้อัตนัย และไม่เคยมีบาปติดตัวเลย คุณสมบัติทุกอย่างจะต้องดีพร้อม⁴⁰ คำนิยามดังกล่าวเป็นการให้ภาพผู้เป็นแม่อย่างชัดเจนว่าสังคมได้กำหนดสถานภาพของแม่ด้วยบทบาทที่ยิ่งใหญ่คือการเป็นผู้อุทิศตัวและเสียสละเพื่อผู้อื่น ภาพลักษณ์ของแม่จะเป็นในลักษณะที่ดี น่ายกย่องชื่นชม การที่กล่าวว่าแม่ต้องไม่รู้จักความผิดพลาด ไร้อัตนัย นับเป็นคุณสมบัติที่สังคมกำหนดให้กับแม่และส่งผลสำคัญต่อความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิงที่ปรารถนาจะเป็นแม่ กล่าวคือ ผู้หญิงที่ปรารถนาจะเป็นแม่ย่อมรู้สึกได้รับความกดดันจากสังคมที่กำหนดบทบาทความเป็นแม่ไว้อย่างสูงส่ง จนเสมือนเป็นคุณสมบัติของผู้วิเศษที่สามารถเนรมิตและเป็นทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับลูก

แท้ที่จริงแล้ว แม่ก็เป็นมนุษย์ปุถุชนทั่วไปที่มีความรู้สึกต้องการความดูแลใส่ใจคนอื่น ทั้งยังต้องการชีวิตอิสระและมีชีวิตเป็นของตนเองอย่างเท่าเทียมกับทุกคน อีกทั้งการที่แม่ทำผิดพลาดอย่างไม่ตั้งใจหรือไม่มีเวลาให้กับลูกอย่างเพียงพอส่งผลให้ลูกก้าวเดินไปในทางที่ผิด แม่มักจะถูกล้อโทษมากกว่าพ่อให้เป็นความผิดของแม่ เพราะทัศนคติของสังคมยังมองว่าการอบรมเลี้ยงดูลูกคือหน้าที่สำคัญของแม่ จากความคาดหวังที่ต้องการให้แม่เป็นผู้สมบูรณ์แบบทำให้เธอเกิดความกดดันเพราะกลัวจะทำในสิ่งที่ทำให้ลูกตำหนิได้ ความกดดันที่เกิดขึ้นต่อแม่จะส่งผลกระทบต่อจิตใจลูกได้ เช่น การที่แม่หลงโทษลูกเป็นการระบายหรือขดเซยความผิดที่ตนได้รับจากการล้อโทษของครอบครัวหรือสังคม ฉะนั้นการกำหนดบทบาทต่อสถานภาพการเป็นมารดานี้ย่อมส่งผลต่อการแสดงออกในเรื่องตัวตนของผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากสภาพความเป็นจริงของภรรยาและมารดาที่ได้รับจากการถูกกำหนดสถานภาพของสังคมให้เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลคนอื่น ไม่ให้นึกถึงความต้องการของตนเองก่อน ท้ายที่สุดผลตอบแทนที่แม่ได้รับจากผู้เป็นลูก

⁴⁰เออร์มา บอมเบ็ค, คุณเป็นแม่ภาษาอะไรกัน, แปลโดย นवलคำ จันภา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬจักรการพิมพ์, สิงหาคม 2527), หน้า 2-3.

นั่นกลับเป็นเช่นคำบรรยายถึงสภาพแม่ในหนังสือที่กล่าวถึงสภาพการเป็นภรรยาและมารดาของหญิงชาวอเมริกันในยุคทศวรรษ 1970 ว่า “พวกเธอสงสัยว่าเหตุใดวันทั้งวันจึงได้ยาวนานนัก ประโยชน์พิเศษที่ตัวเองควรได้รับในฐานะคนทำงานอยู่ไหน โรคที่จะต้องวิ่งทำโน่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา ต้องคอยถามว่า “วันนี้ลูกสนุกไหม” และคำตอบที่เหมือนคุยกับคนหูหนวก เรื่องราวมันเกิดขึ้นราวกับเป็นกระแสแห่งความไม่พอใจสะสมกันมาเรื่อยๆ ตลอดทศวรรษที่ 70 พอหลังจากนั้นอีกไม่กี่ปี ความไม่พอใจก็ถึงที่สุด ดังที่คุณแม่ห้าสิบสองเปอร์เซ็นต์ออกไปหางานทำนอกบ้าน”⁴¹

ภาพของผู้มีสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาต้องเผชิญคือสภาพชีวิตที่ไม่อาจปฏิเสธได้ เธอทำทุกอย่างเพื่อคนที่เธอรักแต่ได้พบว่าสิ่งที่ทำมาด้วยความเสียสละมาตลอดชีวิต ด้วยการสนับสนุนสามีในหน้าที่การงานกลับกลายเป็นชีวิตที่อุทิศให้กับความก้าวหน้าในอาชีพของผู้อื่น นอกจากนี้การเลี้ยงดูลูกด้วยความรักความอบอุ่นกลับกลายเป็นสิ่งค้ำจุนของสังคมและถูกมองข้ามไปนับตั้งแต่ทุกคนมีกิจกรรมหรือหน้าที่การงานเป็นของตนเอง ทุกคนรับรู้คุณค่าของตนเองว่าพวกเขามีสถานภาพทางอาชีพอย่างไร เช่น อาชีพแพทย์ วิศวกร สถาปนิก ฯลฯ ในขณะที่สถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาไม่ได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นอาชีพที่มีเกียรติในสังคมและยังต้องมีสภาพการดำรงอยู่ในฐานะที่ต้องผูกติดอยู่กับสถานภาพของสามีหรือคนอื่น เพราะช่วงชีวิตที่ผ่านมาเธอเริ่มจากการเป็นเพียงลูกสาว น้องสาว ภรรยาและมารดา ของบรรดาพ่อ พี่ชาย สามีและลูกโดยที่ผู้หญิงมิได้มีชีวิตในฐานะตนเอง นอกจากนี้ภรรยาและมารดามักจะได้รับการนี้ถึงเป็นคนสุดท้ายเพราะพวกเธอมีหน้าที่เป็นผู้เสียสละเพื่อความสุขของคนในครอบครัว พวกเธอรู้สึกเสียใจต่อการไม่มีตัวตนในสังคมและไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะของผู้มีอาชีพ เพราะสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดาไม่ใช่สถานภาพทางอาชีพที่ได้รับค่าตอบแทนหรือเป็นสถานภาพที่มีเกียรติ เป็นแต่เพียงผู้อุทิศตนซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ฉะนั้นชีวิตของภรรยาและมารดาทั้งหลายจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตนเอง เป็นเพียงความต้องการของผู้อื่นที่มาช่วยตัดสินใจรูปแบบการดำรงชีวิตและสถานภาพของผู้หญิง

2.1.2.3.2 สถานภาพทางอาชีพ

เป็นที่ทราบกันดีว่า นับแต่อดีตมาบทบาทสำคัญที่สุดของผู้หญิงคือการเป็นภรรยาและมารดากระทั่งเปรียบเสมือนเป็นอาชีพที่ถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับความเป็นหญิงที่สังคมได้กำหนดบทบาทไว้ ได้มีผู้กล่าวถึงอาชีพของผู้หญิงว่า “ความเป็นแม่เป็นอาชีพที่เก่าแก่ที่สุด

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

อันดับสองของโลก ซึ่งไม่เคยเกี่ยวเรื่องอายุ ความสูง ศาสนา สุขภาพ ทักษะทางการเมือง สัญชาติ วัฒนธรรม วัฒนธรรม พื้นฐาน สถานะสมรส ฐานะทางการเงิน ความสะอาด หรือประสบการณ์ที่เคยผ่านมาก่อน"⁴²

ภาพในอดีตที่เราพบเห็นจนชินตานั้นเป็นภาพผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นภรรยาและมารดาเท่านั้น สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันที่รูปแบบสังคมมีความซับซ้อนผู้หญิงมีโอกาสในการทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น สถานภาพทางอาชีพได้สร้างความเป็นตัวตนที่เป็นที่ยอมรับจากสังคมว่าเธอมีความสามารถในการประกอบอาชีพอื่นได้นอกเหนือจากการเป็นเพียงภรรยา ถึงกระนั้นก็ตาม สถานภาพการเป็นภรรยาและมารดายังคงเป็นสถานภาพที่เธอต้องรักษาไว้ให้ดีด้วยการปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมคาดหวังให้ภรรยาและมารดาต้องเป็น เธอยังต้องรับบทบาทดั้งเดิมในฐานะมารดาควบคู่ไปกับบทบาทการเป็นสตรีนักวิชาชีพ บทบาทหลายบทบาทที่เธอต้องแบกรับนำมาซึ่งปัญหาที่เกิดจากความสับสนในบทบาทที่ตนได้รับ ดังจะได้กล่าวถึงในวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรีต่อไป

ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นกับสตรีที่ต้องการมีสถานภาพทางอาชีพเพื่อช่วยสร้างความเป็นอิสระต่อฐานะทางเศรษฐกิจของสามี ให้ได้มีที่ยืนหยัดด้วยความสามารถในฐานะบุคคลคนหนึ่งของสังคม จะสรุปปัญหาสำคัญในเรื่องสถานภาพทางอาชีพของสตรีได้เป็น 2 ประการคือ การทำงานสองผลัด และ ความแตกต่างด้านการจ้างงาน

2.1.2.3.2.1 การทำงานสองผลัด ในที่นี้หมายถึงภาระหน้าที่สองประการที่ผู้หญิงต้องถือปฏิบัติ ภาระประการแรกคือการรักษาสถานภาพความเป็นผู้หญิงที่ดีในรูปแบบดั้งเดิมด้วยการดูแลเรื่องภายในบ้านในฐานะภรรยาที่ดี ต่อมาภายหลังเมื่อเธอมีสถานภาพทางอาชีพด้วยจึงเท่ากับเป็นภาระประการที่สองที่เธอต้องพึงปฏิบัติให้สมบูรณ์ จากงานศึกษาวิจัยเรื่อง *เดอะ เซคันด์ ชิฟต์* (The Second Shift) โดยนักสังคมวิทยาชื่อ อาร์ลี ฮอชไชลด์ ได้ทำการศึกษาคู่สามีภรรยาชนชั้นกลางที่ทำงานนอกบ้านจำนวน 50 คู่ พบว่า "ลักษณะที่เหมือนๆ กันคือเมื่อภรรยากลับจากทำงานแล้ว ก็ต้องมาทำงานที่บ้านอีกเหมือนกับเป็นงานผลัดที่สองคือ ทำร้อยละ 75 ของงานบ้านทั้งหมด"⁴³ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วคนทั้งคู่ต่างทำงานผลัดแรกซึ่งก็คืองานนอกบ้านมาอย่างเหน็ดเหนื่อยเท่ากัน แต่งานผลัดที่สองคือเรื่องงานบ้านกลับต้องเป็นงานในความรับ

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-3.

⁴³ คลอเดีย วอลลิส, "ผู้หญิงก้าวรุดหน้า," *เสรีภาพ* 1 (2533): 16.

ผิดชอบของผู้หญิงมากกว่าของผู้ชายเพราะสังคมได้กำหนดบทบาทของผู้หญิงที่ดีไว้เช่นนั้น แม้ว่าจากสถิติ (2533) พบว่า ผู้ชายช่วยทำงานบ้านมากขึ้นกว่าในอดีตแต่ยังคงเป็นเปอร์เซ็นต์ที่น้อยมาก ดังเห็นได้จากข้อมูลของโจเซฟ เฟลค ศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยวูดตัน ในเมืองนอร์ตัน มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ที่แสดงให้เห็นว่า ทุกวันนี้ผู้ชายที่แต่งงานแล้วจะช่วยทำงานบ้านเพียงร้อยละ 30 เมื่อยี่สิบปีก่อนผู้ชายก็ช่วยงานเพียงร้อยละ 20⁴⁴

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ระบุว่าผู้ชายช่วยทำงานบ้านมากขึ้นกว่าเมื่อช่วงยี่สิบปีที่แล้ว แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับพัฒนาการของร้อยละที่เพิ่มขึ้นพบว่าเป็นจำนวนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับระยะเวลาที่ห่างกันยาวนานถึง 20 ปี ซึ่งเมื่อนับย้อนหลังกลับไปจะพบว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะมีกลุ่มความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิสตรีเกิดขึ้นจำนวนมากในช่วงทศวรรษที่ 70 จึงเป็นข้อชี้ชัดให้เห็นว่าการเรียกร้องสิทธิสตรีเท่ากับเป็นการสร้างภาระเพิ่มให้กับผู้หญิงในทศวรรษถัดต่อมาเพราะพวกเขาต้องแบกรับภาระนอกบ้านและในบ้านโดยได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้เป็นสามีในปริมาณที่น้อยมาก นอกจากนี้ยังพบว่างานบ้านที่สามีทำเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ความลำบาก รวมทั้งเวลาที่พวกเขาอุทิศให้กับการช่วยเหลือภรรยาทำงานบ้านมีเพียง 46% ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ และ 50% ใช้เวลาในการทำงานบ้าน 2 ชั่วโมง ทั้งนี้งานบ้านที่สามีทำคือ การดูดฝุ่น 4% การทำอาหาร 2% งานซักล้าง 2% งานเช็ดจาน 3% การซักผ้า 1% งานตากผ้า 1% งานเช็ดถู 1% งานเก็บกวาด 2% การจ่ายตลาด 5% และไม่พบว่ามีผู้ชายช่วยรีดผ้า⁴⁵

ผลการวิจัย (1991) ของมหาวิทยาลัยดอร์ตมันด์ โดยสุ่มตัวอย่างจากพ่อบ้านจำนวน 1,000 คน ซึ่งมีอายุระหว่าง 20-50 ปี ดังกล่าวข้างต้นจะสังเกตได้ว่า งานบ้านที่ผู้ชายช่วยทำนั้นเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ความพิถีพิถันมากนัก นอกจากนี้เวลาที่พ่อบ้านให้กับการทำงานบ้านเมื่อเทียบกับการที่แม่บ้านต้องปฏิบัติอยู่ทุกวันถือเป็นปริมาณน้อยมาก งานบ้านจึงยังเป็นงานผลัดที่สองที่ฝ่ายหญิงต้องแบกรับภาระ ทำให้เกิดประเด็นทางความคิดที่ว่าทางออกสำหรับการผลัดภาระงานภายในบ้านให้กับผู้เป็นภรรยาเพียงฝ่ายเดียวน่าจะจะได้พิจารณาความเห็นของ เบ็ตตี ฟรีแดน ในหนังสือชื่อ *เดอะ เซคันด์ สเตจ* (The Second Stage) ว่า "การพยายามรักษาความสมดุลย์ระหว่างบทบาทใหม่ของผู้หญิงกับบทบาทแต่ดั้งเดิมในฐานะแม่และแม่ศรีเรือนน่าจะเป็นทางออกที่

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁴⁵ Herausgegeben von Alice Schwarzer, Das neueste Emma-Buch (München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co.KG, April 1991), p. 61.

ดี ทั้งนี้ความสมดุลงดังกล่าวน่าจะมีได้ก็ต่อเมื่อโครงสร้างของที่ทำงานและที่บ้านเปลี่ยนรูปแบบไป และจะต้องทำให้ผู้ชายหันมาร่วมมือด้วย⁴⁶ ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การทำงานสองผลัดเสมือนเป็นการยกภาระหน้าที่ทั้งในและนอกบ้านให้กับผู้หญิง ฉะนั้นทางออกที่ดีคือการทำงานที่ผู้ชายหันมาร่วมมือในการปฏิบัติภาระหน้าที่ทั้งสองอย่างร่วมกับผู้หญิง การที่ฝ่ายชายได้รับทราบความเหนื่อยยากจากการทำงานผลัดที่สองจะเป็นการช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับงานประเภทนี้มากขึ้น นอกจากนี้การร่วมกันรับผิดชอบในหน้าที่ทั้งสองผลัดของหญิงและชายจะเป็นการสร้างความสุขให้เกิดในครอบครัว

2.1.2.3.2 ความแตกต่างด้านการจ้างงาน ระหว่างบุรุษและสตรีนับเป็นปัญหาความไม่เสมอภาคที่ผู้หญิงได้รับในฐานะที่เป็นลูกจ้าง จากสถิติการจ้างงาน⁴⁷ ปี ค.ศ. 1971 ของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศที่ได้รับสมญานามว่าเป็นดินแดนที่มีความเป็นประชาธิปไตย และมีสิทธิมนุษยชนมากที่สุดพบว่า

“33% ของกำลังแรงงานทั้งหมดในสหรัฐอเมริกาเป็นผู้หญิงมีอยู่ไม่ถึง 1% ที่มีตำแหน่งเป็นผู้จัดการหรือผู้บริหาร

ในงานประเภทเดียวกัน ผู้หญิงสหรัฐอเมริกาได้รับเงินเดือนเพียง 40% ที่ผู้ชายได้รับ

ในจำนวนผู้หญิงที่ทำงาน ครึ่งหนึ่งมีรายได้จัดอยู่ในชั้น “คนจน” ทั้งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ส่วนผู้หญิงมีรายได้เกินชั้น “คนชั้นกลาง” ขึ้นไปมีเพียง 2% เท่านั้น

เมื่อเฉลี่ยอัตราเงินเดือนต่อคนแล้ว ผู้หญิงได้รับเพียง 48% ของผู้ชายในอเมริกา”

จากสถิติชี้ให้เห็นความไม่เสมอภาคในการจ้างงานของหญิงอย่างเด่นชัดคือผู้หญิงยังขาดโอกาสในการดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูง เนื่องจากหลายสาเหตุด้วยกัน รวมทั้งสาเหตุของการไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอทำให้ผู้หญิงไม่มีโอกาสไต่เต้าไปถึงตำแหน่งผู้บริหาร นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากมายาคติที่สังคมภายนอกได้สร้างให้กับสตรีดังที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่าเธอจะต้องเป็นผู้อุทิศตนเพื่อครอบครัวถึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้หญิงที่ดี ทำให้เราได้พบวาทะหลังจากการแต่งงาน ผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงมักขาดความทะเยอทะยานที่จะหาความก้าวหน้าในชีวิตการทำงานเพียงเพราะบทบาทการเป็นภรรยาและมารดาได้สร้างหน้าที่ความรับผิดชอบในชีวิตมากมาย

⁴⁶ คลอเดีย วอลลิส, “ผู้หญิงก้าวรุดหน้า,” เสรีภาพ : 16.

⁴⁷ อุทัย วงศ์ไวศยวรรณ, “วิเคราะห์การปลดแอกสตรีของอเมริกาและอังกฤษ,” อักษรศาสตร์ปริทัศน์ 2 (มกราคม 2518): 22.

เกินกว่าความสามารถของผู้หญิงคนหนึ่งจะรับได้ สำหรับผู้หญิงที่ไม่ได้รับสิทธิเท่าเทียมในเรื่องค่าจ้างจากการทำงานประเภทเดียวกัน ในงานที่ใช้ความสามารถเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิง แต่ผู้หญิงกลับได้รับเงินเดือนเป็นจำนวนน้อยกว่าที่ควรจะได้รับเมื่อเปรียบเทียบกับชาย ท้ายที่สุด การขาดโอกาสทางการศึกษาหรือมาลาจิตทางเพศที่สังคมได้สร้างขึ้นได้ส่งผลให้ผู้หญิงในสหรัฐอเมริกา มีรายได้จัดอยู่ในชั้นคนจน สำหรับคนที่มีรายได้อยู่ในชั้นชนชั้นกลางก็มีจำนวนน้อยมาก และเมื่อผู้หญิงกลายเป็นประชากรชั้นสองที่มีฐานะยากจน ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจลดลง วัฏจักรของเวลาขมหมื่นกลับไปเป็นเหมือนเมื่อสมัยอดีตที่ผู้หญิงต้องใช้ชีวิตการแต่งงานเพียงเพราะเธอไม่อยู่ในสถานภาพที่จะได้รับโอกาสให้อยู่ได้ด้วยตนเองในระบบชายเป็นใหญ่

การทำงานสองผลัดและความแตกต่างด้านการจ้างงานถือเป็นปัญหาสำคัญของสถานภาพทางอาชีพของสตรีเพราะมีส่วนปิดกั้นโอกาสแห่งความเท่าเทียมที่ผู้หญิงพึงจะได้รับ การปิดกั้นโอกาสถือเป็นส่วนหนึ่งร้ายแรงของความเจริญของสังคมไม่ให้อำนาจหน้าไปได้เพราะผู้หญิงจำนวนครึ่งหนึ่งของประชากรโลกย่อมสามารถสร้างงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมโลกได้มากกว่าการถูกจำกัดสิทธิให้ได้รับบทบาทดั้งเดิมและก่อให้เกิดปัญหาต่อสตรีได้

2.1.3 วิกฤตติความเป็นตัวตนแห่งสตรี

องค์ประกอบความเป็นตัวตนแห่งสตรีทั้ง 3 ประการดังกล่าวข้างต้นเป็นสาเหตุให้เกิดวิกฤตติความเป็นตัวตน โดยจะได้นิยามคำว่าวิกฤตติความเป็นตัวตน จากนั้นจะได้อธิบายให้เห็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดวิกฤตติความเป็นตัวตนแห่งสตรีตามลำดับ

identity crisis n. 1. A psychosocial state or condition of disorientation and role confusion occurring esp. in adolescents as a result of conflicting pressures and expectations and often producing acute anxiety.

2. An analogous state of confusion occurring in a social structure, such as a corporation.⁴⁸

⁴⁸David Jary and Julia Jary, *Dictionary of Sociology*, 2nd ed. (Glasgow: HarperCollins Publishers, 1995), p. 305.

วิกฤติความเป็นตัวตน 1. สภาพทางจิตวิทยาและสังคมของการก้าวเดินไปผิดทางและเกิดความสับสนในบทบาท โดยเฉพาะที่เกิดกับวัยรุ่นอันได้รับผลมาจากความกดดันหรือการคาดหวังทำให้เกิดความกังวลอย่างหนัก

2. สภาพความสับสนที่เกิดขึ้นในโครงสร้างของสังคม เช่น การรวมกลุ่ม

วิกฤติความเป็นตัวตนสามารถเกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหญิงและชายซึ่งมักจะเริ่มเกิดขึ้นในช่วงวัยรุ่น ทั้งนี้ล้วนแล้วแต่สืบเนื่องมาจากความกดดันรวมทั้งการคาดหวังต่างๆ ทั้งจากครอบครัวและจากสังคม สำหรับสตรีในสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดามักได้รับความสับสนเนื่องจากการต้องรับบทบาทหลายบทบาทที่สังคมคาดหวังให้ปฏิบัติตามให้สมบูรณ์ จนก่อให้เกิดความกังวลและนำไปสู่วิกฤติได้เพราะไม่สามารถเป็นสตรีที่ดีตามที่สังคมมุ่งหวัง

จากปัญหาที่กล่าวมาพบว่าเป็นการที่สังคมเข้าไปกำหนดบทบาทและคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตาม โดยมีมาตรการลงโทษทางอ้อมเช่น การไม่ให้การยอมรับ การดูหมิ่นหากไม่ประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้บุคคลเกิดความสับสนในบทบาทที่ตนต้องกระทำและโดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบุคคลแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน และบุคคลถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามบทบาทต่างๆ ที่ตนมีอยู่ แต่การปฏิบัติบทบาทหนึ่งอาจจะไปขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้⁴⁹ เช่น ในกรณีที่มีสามีและภรรยาประกอบอาชีพด้วยกันทั้งสองคน แต่สังคมกำหนดบทบาทให้มารดามีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ภรรยาจึงต้องรับบทบาท 2 อย่างในการที่จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่โดยไม่มีสิทธิ์เลือก ถ้าสามีวางมือให้เป็นธุระของภรรยามีหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาแต่เพียงฝ่ายเดียวในขณะที่ภรรยาต้องเหน็ดเหนื่อยตรากตรำจากการหารายได้จนเจ็อครอบครัว ฉะนั้นแล้วภรรยาอาจเสียบทบาทความเป็นแม่ที่ดีเพราะต้องทุ่มเทเวลาให้กับหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบอยู่ ในทางกลับกันถ้าภรรยาต้องการรักษาบทบาทแห่งความเป็นแม่ที่ดีเอาไว้ โดยให้การเอาใจใส่ดูแลบุตรมากจนต้องละทิ้งหน้าที่การงานไปบ้าง ภรรยาก็ต้องสูญเสียบทบาทคนทำงานที่ดีไป จึงกล่าวได้ว่าบทบาทหรือหน้าที่เดิมๆ ที่สังคมได้กำหนดให้ทั้งหญิงและชายต้องปฏิบัติตามเพื่อให้สังคมเป็นไปอย่างสันติสุขนั้น บางครั้งก็นำไปสู่ปัญหาขึ้นมาได้ เพราะสังคมทุกวันนี้มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในด้านรูปแบบการดำเนินชีวิต สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น บทบาทที่บุคคลต้องปฏิบัติตามจึงแตกต่างกันไปมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ วิธีแนวความคิดที่เกี่ยวกับการกำหนดบทบาทนั้น บางครั้งจึงเป็นอุปสรรคต่อศักยภาพ

⁴⁹ สุพัทธรา สุภาพ, สังคมวิทยา, หน้า 30-31.

หรือความสามารถเฉพาะของบุคคลมิให้แสดงออกมาได้อย่างที่ต้องการ เพียงเพราะว่าสังคมได้กำหนดหรือยอมรับสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคลไว้ในระดับที่แตกต่างกัน

ในขณะที่บุคคลได้รับการกำหนดบทบาทจากสังคมให้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพตนแบบตายตัวว่า เขาและเธอควรปฏิบัติเช่นนั้น มากกว่าปฏิบัติเช่นนั้น บุคคลนั้นย่อมขาดอิสระที่จะตัดสินใจเลือกรูปแบบที่ตนเองถนัดหรือพอใจที่จะทำ เป็นต้นว่า สังคมกำหนดบทบาทของผู้ชายว่ามีหน้าที่ทำงานนอกบ้านหาเลี้ยงครอบครัวซึ่งถือเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนฝ่ายสตรีเพศได้รับการกำหนดบทบาทว่าควรทำหน้าที่แม่บ้าน คอยปรนนิบัติสามีและอบรมเลี้ยงดูลูก เมื่อสังคมได้กำหนดบทบาทอย่างแน่นอนหน้าให้กับชายและหญิงเพื่อเป็นการบ่งบอกความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลว่าควรรับบทบาทนี้ไปปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ และพร้อมประณามบุคคลใดก็ตามที่ประพฤติปฏิบัตินอกเหนือหน้าที่ที่สังคมกำหนดไว้ อาทิในกรณีที่มีสามีและภรรยาต่างก็ทำงานนอกบ้านด้วยกันทั้งคู่ เมื่อสามีให้การช่วยเหลือแบ่งเบาภาระในการทำงานบ้าน สังคมกลับมองพ่อบ้านคนนี้เป็นคนอ่อนแอ หรือถ้าจะกล่าวให้หนักก็อาจพูดว่าชายผู้นี้เป็นคนกลัวภรรยา ทั้งๆ ที่บทบาทที่สังคมกำหนดไว้ในบางเรื่องก็นับได้ว่าเป็นการเอาเปรียบฝ่ายหญิงอยู่มาก หรือในกรณีที่ฝ่ายสามีเกิดมีความถนัดและมีความสุขที่จะได้ทำงานบ้าน ส่วนภรรยากลับพึงพอใจที่จะได้ออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแทน ทั้งสองฝ่ายนี้มีความพึงพอใจในบทบาทที่แตกต่างออกไปจากเดิม สังคมภายนอกกลับมองว่าผู้ชายคนนี้เป็นคนขี้ขลาดไม่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำครอบครัว ฝ่ายผู้หญิงก็จะถูกมองว่ามีความต้องการเป็นใหญ่ในครอบครัว

ในความเป็นจริงสังคมคือผู้กำหนดบทบาทและหน้าที่ตามสถานภาพและให้ค่าการกระทำสิ่งต่างๆ ไว้แตกต่างกัน ดังเช่นการกำหนดบทบาทของบุรุษเพศและสตรีเพศดังตัวอย่างที่กล่าวมา หรือการให้คุณค่ากับการทำงานนอกบ้านมากกว่าการทำงานบ้าน โดยยังมีความเชื่อกันว่าอะไรที่ทำงานในบ้านหรืองานบ้าน เป็นงานที่ไม่ต้องใช้สมอง ผู้ปฏิบัติงานไม่ได้รับความยกย่องว่าเป็นผู้มีสมรรถนะ⁵⁰ รวมทั้งให้ค่างานบ้านว่าเป็นงานซ้ำซากจำเจเหมาะสมกับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เมื่อสังคมได้สร้างพันธนาการรูปแบบการดำเนินชีวิตให้ชายและหญิง ทำให้พวกเขาถูกตรึงแน่นไว้ด้วยสถานภาพทางสังคมที่มีบทบาทต้องพึงยึดถือปฏิบัติเพียงเพื่อให้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลตัวอย่างของสังคม แต่ความรู้สึกที่แท้จริงกลับถูกเก็บกดเอาไว้ ทำให้ไม่อาจหาความพึงพอใจหรือ

⁵⁰ สมศรี สุกมลนันท์, ครอบครัวเรื่องครอบครัว (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง, สิงหาคม 2539), หน้า 70-71.

ความสุขในชีวิตได้เพียงเพราะข้อผูกมัดในการปฏิบัติตามบทบาทที่เหมาะสมของสถานภาพทางสังคม

เนื่องด้วย ผลงานวิจัยเล่มนี้มีความต้องการศึกษาวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรี จึงจะขออธิบายถึงการเกิดวิกฤติความเป็นตัวตนแห่งสตรีที่ว่า มีประวัติที่มาสืบเนื่องมาแต่เมื่อใด และจะมีลักษณะที่คลี่คลายไปสู่ทางออกที่ดีที่สุดอย่างไรบ้าง โดยจะได้สืบประวัติย้อนหลังไปในสมัยที่ผู้หญิงมีสถานะเป็นเช่นผู้ชายและไม่มีความสามารถที่จะจัดการสิ่งใดให้กับตนเองได้ ช่วงเวลาดังกล่าวคือ แต่ช้านานมาแล้ว กฎหมายของประเทศต่างๆ สมัยก่อนๆ ได้ถือว่าหญิงไม่ว่าจะมีสามีหรือไม่ เป็นผู้ไร้ความสามารถทำนองเดียวกับผู้ชายตลอดชีวิต คือต้องอยู่ในความปกครองของผู้อื่นตลอดไป เรียกว่าความปกครองตลอดชีพของหญิง ที่เรียกเช่นนี้ก็เพราะความปกครองของหญิงนี้มิได้สิ้นสุดลงเช่นเดียวกับความปกครองของผู้ชาย หมายความว่าหญิงนั้นยอมอยู่ในอำนาจของบิดาหรือมิฉะนั้นก็ของสามี ตัวอย่างเช่นนี้จะพบในกฎหมายโบราณ เช่น กฎหมายโรมัน กรีก ฯลฯ แต่ในกาลต่อมาได้ถูกยกเลิกไปสิ้น คงเหลือแต่การหย่อนหรือไร้ความสามารถของหญิง ซึ่งใช้บังคับเฉพาะหญิงที่มีสามีเท่านั้น⁵¹ จากกฎหมายเดิมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสังคมไม่ยอมรับสตรีในฐานะสมาชิกผู้หนึ่ง เธอไม่มีโอกาสแสดงความสามารถในฐานะที่เป็นมนุษย์เพราะสังคมยังให้คุณค่าต่อสตรีว่าเป็นผู้อ่อนแอและเป็นข้างต่ำหลัง ต้องการผู้คุ้มครองซึ่งเป็นเหตุให้สตรีต้องมีชีวิตแต่งงานเพื่อหาผู้ให้ความคุ้มครอง ได้แก่ สามี และเมื่อก้าวเข้าสู่วัยชราก็ต้องรับการคุ้มครองดูแลจากบุตรชายต่อไป นับเนื่องมาถึงปัจจุบันแม้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปิดโอกาสให้สตรีได้แสดงสถานภาพทางอาชีพออกมา แต่ปัญหาความเป็นตัวตนของสตรีก็ยังคงดำเนินอยู่ทั่วทุกมุมโลก ผู้วิจัยจะได้เสนอความคิดเห็นและมุมมองของนักสตรีนิยมท่านหนึ่งที่ได้พูดถึงปัญหาความเป็นตัวตนที่เกิดขึ้นกับสตรีดังนี้

"It is my thesis that the core of the problem for women today is not sexual but a problem of identity—a stunting or evasion of growth that is perpetuated by the feminine mystique. It is my thesis that as the Victorian culture did not permit women to accept or gratify their basic sexual needs, our culture does not permit women to accept

⁵¹ สมทบ สุวรรณสุทธิ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยบุคคล, หน้า 137.

or gratify the basic need to grow and fulfill their potentialities as human beings, a need which is not solely defined by their sexual role."⁵²

เบ็ตตี ฟรีแดน นักสตรีนิยมชาวอเมริกัน กับงานเขียนที่มีชื่อเสียงมากคือ *เดอะ เฟมินีน มิสติก* หนังสือซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตำราอ้างอิงทางสตรีนิยมของสังคมอเมริกัน บอกให้เราได้รับทราบถึงปัญหาสำคัญของสตรีในยุคปัจจุบันว่า ปัญหาเรื่องเพศมิใช่เป็นปัญหาที่สำคัญอีกต่อไป ปัญหาที่สำคัญกว่านั้นคือ เรื่องความเป็นตัวตนที่ได้รับการปกปิดไว้ด้วยมายาคติแห่งความเป็นหญิง ในรูปแบบต่างๆ เช่น ผู้หญิงที่ดีจะต้องอุทิศตนเพื่อครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้ ในงานเขียนได้มีการเปรียบเทียบให้เห็นความสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมสมัยวิคตอเรียนที่สังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้นึกถึงความต้องการทางเพศของตนเอง ผู้หญิงไม่ได้รับการยอมรับให้คำนึงถึงความต้องการพื้นฐานในการเติบโตและประสบความสำเร็จด้วยความสามารถของตนในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เพียงเพราะเธอมีบทบาททางเพศเป็นผู้หญิงซึ่งได้รับการคาดหวังจากสังคมให้ปฏิบัติหน้าที่ตามสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา แต่ไม่มีสิทธิเลือกใช้ชีวิตตามสถานภาพทางอาชีพของตน หรือหากจำเป็นที่จะต้องมีสถานภาพทางอาชีพด้วยแล้ว หน้าที่ในฐานะภรรยาและมารดาก็ยังคงต้องเป็นหน้าที่ที่เธอพึงปฏิบัติเช่นกัน

ฟรีแดนได้กล่าวถึงคตินิยมของชาวตะวันตกในยุควิคตอเรียนว่า ในสังคมอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีบทลงโทษอย่างเฉียบขาดต่อความประพฤติผิดทางเพศ...ผู้หญิงถูกควบคุมให้อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน รักษาวงศ์วงศ์และรักษาพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงาน สังคมอังกฤษในยุคนั้นให้ความสำคัญกับครอบครัวเหนือสิ่งอื่นใด⁵³ สังคมอังกฤษยุควิคตอเรียนได้กำหนดบทบาทที่สำคัญมากให้กับสตรีเพศ กำหนดให้เธอมีหน้าที่เฝ้าบ้านและเลี้ยงดูลูก สำหรับหญิงโสดมีหน้าที่ต้องรักษาพรหมจรรย์ก่อนแต่งงานและต้องรู้จักรักษาวงศ์วงศ์ บทบาทที่สังคมกำหนดอย่างแข็งขันให้กับสตรีเพียงฝ่ายเดียวเป็นการสร้างค่านิยมเรื่องบทบาททางเพศให้กับหญิงสาว หากเธอประพฤติผิดไปจากบทบาทที่ได้รับถือเป็นการฝ่าฝืนสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพความเป็นผู้หญิงย่อมจะได้รับการเหยียดหยามดูหมิ่นจากคนในสังคม การสร้างบทบาททางเพศที่แข็งขันเช่นนี้เป็นการสร้างกำแพงกัน

⁵² Betty Friedan, *The feminine mystique* (New York: Dell Publishing, 1963), p. 77.

⁵³ ยศ สันตสมบัติ, *มนุษย์กับวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มกราคม 2537), หน้า 95-96.

ผู้หญิงให้อยู่แต่ในบ้านเท่านั้น สำหรับฝ่ายชาย สังคมได้บอกกล่าวให้เขามีหน้าที่เลี้ยงดูภรรยา แต่สังคมไม่ได้บังคับให้ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของการเป็นสามีที่ดีในการที่จะไม่นอกใจภรรยา

เมื่อได้เปรียบเทียบบทบาทของผู้หญิงยุคติดต่อเรียนกับบทบาทของผู้หญิงไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงอย่างมากกล่าวคือ ตั้งแต่เกิดมาได้มีสถานภาพความเป็นลูกสาวติดตัวมาตั้งแต่เกิด ตามมาด้วยสถานภาพการเป็นภรรยา และสถานภาพความเป็นแม่ในที่สุด โดยจะเห็นได้จากภาพสะท้อนจากวรรณคดีให้เห็นธรรมเนียมสมัยอยุธยาที่สืบเนื่องมาเป็นคตินิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเช่นกันพบว่า หญิงและชายไทยถูกกำหนดบทบาทให้แตกต่างกันมากนับตั้งแต่เกิดทีเดียว กล่าวคือ ถ้าเป็นเด็กหญิง ผู้ใหญ่จะจัดด้วยกับเข็มวางไว้ข้างตัว ถ้าเป็นเด็กชายจะจัดสมุดดินสอวางไว้ข้างตัว เป็นการถือเคล็ดว่า เด็กผู้หญิงโตขึ้นจะได้เก่งกาจบ้าน การเรือนสมเป็นกุลสตรี ส่วนเด็กชายจะได้รู้จักเขียนอ่านโตขึ้นจะได้มีโอกาสรับราชการเป็นเจ้าคนนายคน⁵⁴ ต่อเมื่อเติบโตเป็นสาว ผู้หญิงยังคงไม่มีกรรมสิทธิ์ในชีวิตของตนเอง ต้องขึ้นอยู่กับพ่อแม่หรือสามีซึ่งจะทำอย่างไรต่อผู้หญิงก็ได้ เป็นต้นว่าเมียยติ ดุด่า ยกหรือขายให้ใครก็ได้ โดยฝ่ายหญิงไม่มีสิทธิมีเสียงใดๆ ทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเรื่องการเลือกคู่ครอง ผู้หญิงไม่มีเสรีภาพในการเลือกเลย เพราะผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจะเป็นผู้ตกลงกันจึงเกิดวิธี “คลุมถุงชน” ขึ้นในสมัยนั้น⁵⁵ และหลังจากนั้นสมบัติที่มีชีวิตขึ้นนี้ก็ตกไปเป็นกรรมสิทธิ์ของบุตรชายต่อไปหลังจากที่สามีได้เสียชีวิตลง

เมื่อมองภาพรวมของสตรีในช่วงยุคติดต่อเรียนของอังกฤษเปรียบเทียบกับภาพรวมของสตรีในสมัยเดียวกันคือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สรุปได้คือบทบาทของสตรีเพศของคนซีกโลกหนึ่งกับคนอีกซีกโลกหนึ่งมิได้มีความผิดแผกแตกต่างกันเท่าใดนัก สถานภาพความเป็นตัวของตัวเองของผู้หญิงยังคงมีค่าแค่ศูนย์ พวกเธอเหมือนไม่มีตัวตนของตนเองเพียงเพราะเธอเกิดมาเป็นหญิงซึ่งมีสถานภาพของผู้ไม่มีสิทธิ์เลือก ชีวิตต้องขึ้นอยู่กับผู้อื่น ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันบทบาททางเพศของชายและหญิงได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ฟรีเดนได้บอกให้เราได้ทราบถึงปัญหาของผู้หญิงยุคปัจจุบันนี้ว่า “When we were growing up, many of us could not see ourselves

⁵⁴ ประจักษ์ ประภาพิตยากร, ประเพณีในชนชั้นขุนแผน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2519), หน้า 25.

⁵⁵ พัทณี อัยราวงษ์, “จริยศึกษาของสตรีไทยในสุภาสิตสอนหญิงคำกลอน,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 110.

beyond the age of twenty-one. We had no image of our own future, of ourselves as women.”⁵⁶

จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงจำนวนมากที่อยู่วัย 20 ปีเศษ ฟรีแดนได้รับคำตอบที่ทำให้เธอประหลาดใจนั่นก็คือ หญิงสาวทั้งหลายเมื่อเติบโตขึ้นพวกเธอหลายคนไม่สามารถจะมองเห็นอนาคตของตนเองได้เกินกว่าอายุ 21 ปี นั่นก็หมายถึงว่าผู้หญิงจำนวนมากเมื่อโตขึ้นเป็นสาว ไม่สามารถมองเห็นภาพอนาคตของตนเองในฐานะที่เป็นผู้หญิงคนหนึ่งว่าจะดำเนินชีวิตต่อไปหลังจากนี้ในวิถีทางเช่นไร เพราะวิถีทางของสังคมคาดหวังให้ผู้หญิงดำเนินชีวิตในสถานภาพการเป็นภรรยา และมารดา มากกว่าที่จะดำรงตนอยู่ตามสถานภาพทางอาชีพเพราะสังคมกำหนดให้สถานภาพที่สำคัญของผู้หญิงว่าต้องมีสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา

เรื่องที่สำคัญกว่านั้นไม่ใช่การมองไม่เห็นภาพอนาคตของตนเอง แต่ที่น่าเห็นใจยิ่งไปกว่าคือสิ่งที่พวกเธอไม่ทราบว่าจะทำอะไรต่อไปหลังจากจบการศึกษาแล้ว ไม่ทราบจะใช้ชีวิตด้วยตนเองตามลำพังได้อย่างไรเพราะที่ผ่านมาสังคมให้คุณค่ากับหญิงสาวที่แต่งงานมีครอบครัว มีสามีเป็นผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัว ด้วยเหตุนี้การที่ต้องดำเนินชีวิตไปได้ด้วยตนเองจึงนับเป็นเรื่องยิ่งใหญ่และยากลำบากมากสำหรับบรรดาหญิงสาว พวกเธอตอบข้อสัมภาษณ์ไว้ว่า “We don’t like to be asked what we want to do. None of us know. None of us even like to think about it. The ones who are going to be married right away are the lucky ones. They don’t have to think about it.”⁵⁷

พวกเธอกลับจะต้องตอบคำถามเรื่องอนาคต ไม่มีใครต้องการคิดถึงสิ่งนั้น พวกเธอเข้าใจว่าคนที่กำลังจะแต่งงานเป็นคนโชคดี เพราะเท่ากับผู้หญิงเหล่านั้นมีหลักประกันความมั่นคงในอนาคต พวกเธอไม่ต้องคิดว่าจะต้องประกอบอาชีพอะไรเป็นการพึ่งพาตนเอง จะเห็นได้จากคำตอบว่า เด็กสาวเหล่านี้ไม่ทราบอนาคตว่าต้องการทำอะไรในชีวิต แต่ผู้ตอบคำถามไม่ได้คิดในทางกลับกันว่าพวกผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงานนั้นไม่ต้องมานั่งคิดว่าอยากจะทำอะไร อยากประกอบอาชีพใด เพราะการแต่งงานทำให้เธอได้รับอาชีพที่แน่นอนมาแล้วหนึ่งอาชีพนั่นคือการเป็นแม่บ้าน อาชีพที่ต้องรับผิดชอบเรื่องทุกอย่างภายในบ้าน เพราะหน้าที่ความรับผิดชอบมากมายที่ต้องถือปฏิบัติทำให้

⁵⁶Friedan, *The Feminine Mystique*, p. 69.

⁵⁷Ibid., p. 71.

พวกเธอเหล่านั้นไม่มีโอกาสหรือแม้แต่เวลาเพียงน้อยนิดมาคิดว่าต้องการทำอะไร มีเรื่องมากมายที่ต้องทำอยู่แล้วภายใต้กรอบชีวิตการแต่งงาน

สังคมได้สร้างทัศนคติและค่านิยมมาให้กับพวกเธอ ทั้งๆ ที่ช่วงใกล้จบการศึกษาน่าจะเป็นช่วงแห่งความสุขของชีวิตที่จะได้สำเร็จการศึกษาออกไปใช้ชีวิตในแบบที่ตนเองต้องการได้ แต่พวกเธอกลับกลัวการที่จะต้องเผชิญหน้ากับอนาคต กลัวเพราะไม่รู้จะดำเนินชีวิตไปสู่หนทางใด หนทางหนึ่งที่สังคมกำหนดบทบาทเอาไว้คือการเป็นแม่บ้าน ส่วนอีกหนทางหนึ่งคือการก้าวเดินไปสู่หนทางการพึ่งตนเองด้วยการหาอาชีพ ซึ่งจะบ่งบอกถึงความมีตัวตนของตัวเองได้เป็นอย่างดี หรือสาเหตุที่หญิงสาวเหล่านั้นไม่กล้าเลือกที่จะประกอบอาชีพเป็นเพราะอาชีพสำหรับเธอคือการที่ผู้หญิงไม่ได้รับโอกาสในการจ้างงาน ได้รับงานที่ไม่มีความสำคัญ เช่น *ยังคงทำหน้าที่เลขานุการ แต่ไม่ใช่ผู้จัดการ เป็นนางพยาบาลมากกว่าเป็นหมอ อาชีพที่ดีและน่าสนใจที่สุดก็มักจะไม่เป็นของผู้หญิง แม้แต่ความก้าวหน้าในอาชีพที่ผู้หญิงทำอยู่ก็มีขีดจำกัด*⁵⁸ ทางเลือกที่ค่อนข้างบีบรัดนี้ทำให้เธอเกิดความสับสน และไม่อาจเลือกทางที่ดีที่สุดให้กับตนเองได้ พวกเธอจึงมักตัดสินใจเลือกทางเดินทางแรกที่คุณเรียบง่ายและราบรื่นกว่าทางเดินที่สองซึ่งเป็นทางคดเคี้ยวและลำบากกว่า นั่นก็คือหนทางการใช้ชีวิตแต่งงานที่ต้องดำเนินไปตามทางของมัน โดยผู้หญิงมีโอกาสที่จะคิดเกี่ยวกับเรื่องอนาคตของตัวเองน้อยมาก ทั้งนี้เพราะภาระของผู้หญิงแต่งงานนั้นมีมากกว่าหญิงไม่แต่งงาน โดยเฉพาะหญิงแต่งงานและทำงานนอกบ้านด้วยจะรับภาระนี้เป็นสองเท่า

*"The tragedy was, nobody ever looked us in the eye and said you have to decide what you want to do with your life, besides being your husband's wife and children's mother. I never thought it through until I was thirty-six,.....It wasn't until I got so lonely as the doctor's wife and kept screaming at the kids because they didn't fill my life that I realized I had to make my own life. I still had to decide what I wanted to be. I hadn't finished evolving at all. But it took me ten years to think it through."*⁵⁹

การที่ไม่มีใครเข้าใจในความรู้สึกของผู้หญิงเหล่านี้ พวกเธอต้องตัดสินใจว่าต้องการทำอะไรในชีวิตนอกจากจะเป็นแค่ศรีภรรยาของสามีและเป็นมารดาของลูกเท่านั้น แต่ไม่มีโอกาสได้คิด

⁵⁸ อลิซ ชวาร์สเชอร์, *ซีโมน เดอ โบวัวร์ ผู้หญิงที่ขบถ*. แปลโดย อมรสิริ-กนิษฐ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส, 2534), หน้า 74.

⁵⁹ Friedan, *The Feminine Mystique*. p. 71.

เพราะต้องใช้ชีวิตไปกับภาระหน้าที่ภายในบ้านทุกอย่าง ตั้งแต่การปรนนิบัติสามีและรับเป็นธุระในการเลี้ยงดูลูก จนโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ หน้าที่การดูแลลูกค่อยๆ ลดน้อยลงไป หน้าที่เหล่านี้ได้กลายเป็นของสถาบันการศึกษาหรือเพื่อนๆ ของลูกที่จะมารับช่วงต่อ ช่วงนี้เองที่เธอรู้สึกว้าวุ่นอย่างมากในฐานะภรรยาของคนที่มีอาชีพมั่นคงและทุ่มเทเวลาให้กับงานมากกว่าครอบครัว เธอได้แต่มีอารมณ์หงุดหงิดกับลูกและคนในครอบครัวเพราะพวกเขาไม่ได้มาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต พวกเขาไม่ได้สนใจความรู้สึกหรือใส่ใจความต้องการของเธอ จึงเริ่มได้คิดว่าต้องสร้างชีวิตของตัวเองขึ้นมา แต่ยังคงติดสินใจอยู่ว่าต้องการเป็นอะไร เธอยังคิดไม่ตกกับเรื่องนี้เพราะหลายสิบปีที่ผ่านมาได้อุทิศช่วงเวลาให้กับการดูแลปรนนิบัติสามีและเลี้ยงดูลูกเท่านั้น อีกทั้งไม่ได้รับการศึกษามากพอที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ จึงต้องอยู่กับความโดดเดี่ยวในช่วงเวลาที่สามีอุทิศเวลาให้กับงานที่กำลังก้าวหน้าอย่างมากและลูกๆ เติบโตขึ้นมีชีวิตเป็นของตนเอง ทุกคนมีชีวิตของตนเองและอนาคตของตนเอง แต่เธอกลับมีชีวิตที่ผูกติดอยู่กับสถานภาพของสามี ไม่มีใครรู้จักตัวตนที่แท้จริงของเธอเพราะไม่เคยใช้ชีวิตเพื่อตนเองมาก่อน ได้แต่รับรู้ว่าชีวิตที่ผ่านมาล้วนว่างเปล่า ไม่มีสิ่งใดเป็นของตนเอง ทุกคนรู้จักความเป็นไปของตนเองและรู้ความต้องการของตนว่าจะประกอบอาชีพอะไรในอนาคต นอกจากนี้เธอไม่สามารถเป็นตัวอยางของผู้หญิงที่ประสบความสำเร็จหรือผู้หญิงที่มีชีวิตเป็นของตนเองให้กับลูกสาว สิ่งที่ลูกสาวจะทำได้ดีที่สุดก็คือการเป็นแม่ที่ดีกว่าที่แม่ของตนเคยเป็นกระทำ โดยอาจจะเลือกประกอบอาชีพด้วยแต่อาชีพนั้นต้องเป็นอาชีพที่สังคมกำหนดว่าเหมาะสมกับผู้หญิง

ในปัจจุบันนี้ ปัญหาเรื่องความเป็นตัวตนของสตรีเป็นปัญหาที่แทรกซึมก่อร่างอยู่ในตัวของสตรีแทบทุกคนทุกสถานภาพ ขึ้นอยู่กับว่าใครจะสามารถตระหนักรู้หรือยอมรับและพร้อมที่จะเผชิญสถานการณ์นั้นได้เมื่อใด สถานการณ์เลวร้ายดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่ใช้ชีวิตเป็นแต่แม่บ้านเท่านั้นหากได้เกิดขึ้นแล้วแม้แต่กับสตรีที่ทำงานนอกบ้านด้วย จากการศึกษาวิจัยของสุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา⁶⁰ ทำให้ได้ข้อสรุปดังนี้คือมีผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านหลายต่อหลายคนอาจจะยุ่งวุ่นวายกับงานทั้งในบ้านและนอกบ้านจนลืมที่จะมองดูตัวเองและไม่ได้นึกมาก่อนในอาการหรือความรู้สึกแปลกๆ ที่เกิดขึ้นกับตนในยามที่ต้องอยู่กับตัวเอง บางคนอาจเคยมีอาการดังกล่าวแต่มิได้เฉลียวใจมาก่อนว่า อาการทางกาย เช่น อาการปวดศีรษะเรื้อรัง หรืออาการบอกล่าครุ่มเครือทางกาย (vague somatic complaints) โดยแพทย์ตรวจไม่พบสาเหตุจากพยาธิสภาพทางกายนั้น แท้จริงเป็นลักษณะของความเศร้าไม่ตรงแบบหรือเศร้าแฝง (atypical or masked depression) มีสตรี

⁶⁰ สุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา, "อาการเศร้าแฝงในสตรีนักวิชาชีพ," วารสารการศึกษานอกโรงเรียน : 46.

นักวิชาชีพจำนวนไม่มากนักที่มาหาแพทย์ด้วยอาการเศร้าตรงแบบคือเศร้าและกังวลหรือมาบอกแพทย์ตรงๆ ว่า มีปัญหาความขัดแย้งทางใจในบทบาทหน้าที่ (role conflict) ที่ตนได้รับ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเรื่องความขัดแย้งทางใจในบทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล สาเหตุเนื่องมาจากสังคมในยุคปัจจุบันมีความซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม บทบาทที่บุคคลพึงปฏิบัติ ตามสิทธิและหน้าที่ที่มีความซับซ้อนมากตามไปด้วย ดังเช่นกรณีของสตรีที่ต้องทำงานนอกบ้าน พร้อมกับภารกิจที่ต้องกลับมาทำงานบ้านตามบทบาทดั้งเดิมนั้นได้สร้างความรู้สึกสับสนให้กับตัวเธอ เป็นอย่างมาก เพราะบางครั้งเมื่อต้องรับหน้าที่ในบทบาทหนึ่งอีกบทบาทหนึ่งอาจบดบัง ความ สับสนในการหาความเป็นตัวตนของสตรีจึงเป็นปัญหาสำคัญมากที่ผู้หญิงแทบทุกคนต่างประสบ ปัญหานี้โดยทั่วหน้ากัน ที่ไม่เปิดเผยออกมาก็อาจจะกดเก็บความโกรธ หรืออาจมีอาการซึมเศร้า ถ้า พบสามีที่เข้าใจพื้นฐานของจิตใจสตรีก็อาจพร้อมช่วยกันปรับตัวเสียใหม่ให้เท่าทันกับบทบาทหน้าที่ ค่านิยมและวัฒนธรรมทางเพศที่ได้มีการแปรเปลี่ยนอย่างมากนับตั้งแต่มีการเคลื่อนไหวอย่างจริงจัง ของกลุ่มสตรีในระยะทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา⁶¹

ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 บรรดาสตรีนับล้านๆ คนได้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่ง บทบาททางสังคมที่ดีขึ้น พวกเธอเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนสองคนก่อน จากนั้นได้มีการรวมตัวกันในรูปของกลุ่ม องค์กร การเดินขบวนและกลุ่มผู้ประท้วง อันก่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสลับซับซ้อนด้านสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงอย่างค่อยเป็นค่อยไป พวกเธอจะร่วม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตและเรียกระบบที่กดขี่พวกเธออยู่นี้ว่า ระบบชายเป็นใหญ่⁶²

จากช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ความกังวลหรือความเศร้าของสตรีร่วมสมัยของเราเริ่ม ปรากฏทั้งนี้เนื่องจากเธอได้รับแรงบีบคั้นจากสังคมรอบข้างมากขึ้น ผู้หญิงสมัยใหม่ถูกสังคมหล่อ หลอมความคิดให้เข้าใจว่า ตนเองสามารถเป็นบุคคลสมบูรณ์แบบได้ทุกอย่างพร้อมในเวลาเดียวกัน คือ เป็นมารดา ภรรยา และนักวิชาชีพได้อย่างไม่มีข้อบกพร่อง แต่ในความเป็นจริงผู้หญิงหาได้เป็น บุคคลวิเศษเกินมนุษย์ไม่⁶³ จึงกล่าวได้ว่าสังคมต้องการหล่อหลอมและต้องการให้ผู้หญิงแบกรับ บทบาททั้งสองอย่างพร้อมๆ กันโดยไม่คำนึงถึงสภาพร่างกายและจิตใจที่เธอจะได้รับ เธอไม่ใช่ผู้

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

⁶² Luise Eichenbaum and Susie Orbach, Understanding women (England: Clays Ltd, St Ives plc, 1983c), p. 3.

⁶³ สุพัฒนา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา, "จิตวิทยาของสตรี," วารสารสุขภาพ : 65.

วิเศษ แต่เป็นเพียงผู้หญิงที่มีเลือดเนื้อมีชีวิตคนหนึ่งเท่านั้น จอห์น อาร์. คริสต์ ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ชายยุคปัจจุบันควรเข้าใจว่า ผู้หญิงยุคเดียวกันนี้มีบทบาทและหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป แตกต่างจากคุณย่าคุณยายของเขา ผู้หญิงสมัยนี้ที่แต่งงานแล้ว ยังสับสนในบทบาทและหน้าที่ของตน เพราะต้องรับภาระเป็นทั้งภรรยา มารดา และนักวิชาชีพพร้อมสรรพในขณะเดียวกัน ทำให้เกิดศัพท์ใหม่ผุดขึ้นในความคิดของผู้เขียน ซึ่งน่าจะใช้เรียกสตรียุคปัจจุบันได้เหมาะสมที่สุด คำนั้นคือ “บุคคลเบ็ดเสร็จ” ซึ่งคงจะแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า *comprehensive individual...*⁶⁴

ฉะนั้น การต้องรับบทบาทหลายๆ บทบาทพร้อมกันและนำไปสู่ความสับสนในบทบาทของผู้หญิงได้นั้น ได้มีผู้เสนอแนวทางแก้ไขเรื่องบทบาทของแต่ละบุคคล คือ ไบรน์เซนซ์ แอนด์ ไบรน์เซนซ์ (Biersanz & Biersanz)⁶⁵ ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหานี้โดยเสนอโมเดล “บทบาทต่อรอง” (*Role bargain*) ขึ้น โมเดลนี้หมายถึงการเลือกแสดงบทบาทใดบทบาทหนึ่งให้ดีที่สุดสำหรับบทบาทอื่นๆ เอาแต่ผ่านไปเท่านั้น หรือบางครั้งต้องทิ้งบทบาทใดบทบาทหนึ่งไปเลย เช่น อาจารย์ผู้หญิงที่กำลังเขียนผลงานวิจัย ถ้างานวิจัยไม่เร่งมากจะแสดงบทบาทของมารดาได้อย่างเต็มที่ บทบาทของนักวิจัยเป็นบทบาทรอง แต่เมื่องานวิจัยเร่งมากอาจต้องทิ้งบทบาทของมารดาไปชั่วขณะหนึ่ง เพื่อแสดงบทบาทของนักวิจัยในฐานะบทบาทหลักอย่างเต็มที่ การเลือกให้ความสำคัญกับบทบาทตามแต่สถานการณ์ถือได้ว่าเป็นวิธีการผ่อนปรนหน้าที่หรือบทบาทที่บุคคลได้รับได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกับผู้หญิงที่ต้องรับบทบาทหลายอย่างๆ พร้อมกัน ซึ่งถือเป็นทางออกที่พอจะเป็นไปได้ แต่แน่นอนการผ่อนปรนหน้าที่จะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ด้วยความร่วมมือจากผู้ชายเป็นสำคัญ

ผู้วิจัยขอกล่าวสรุปถึงวิกฤติความเป็นตัวตนนี้ว่า โดยทั่วไปแล้วเป็นปัญหาสำคัญที่มักเกิดขึ้นกับบุคคลในช่วงวัยรุ่นซึ่งเป็นช่วงที่กำลังแสวงหาหนทางชีวิตและมองหาตัวตนที่แท้จริงของตนเอง แต่วิกฤติความเป็นตัวตนของสตรีนี้นับเป็นปัญหาสำคัญต่อสตรีทุกเพศทุกวัยทีเดียว กล่าวคือ ในขณะที่อยู่ในสถานภาพความเป็นลูกสาว เด็กหญิงมักจะไม่เข้าใจสภาพที่เกิดขึ้นกับแม่ และได้เลียนแบบสภาพความเป็นแม่ในแบบที่เป็นอุดมคติไป เมื่อก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ภาพของแมียังคงติดตามมามีส่วนต่อการเลือกดำเนินชีวิตของเธอในแบบที่สังคมต้องการให้เป็นคือการเลือกที่จะแต่งงานหรือการเลือกดำเนินชีวิตในทางการงานอาชีพ ซึ่งเป็นสถานการณ์ของการให้เลือกว่าจะมีชีวิต

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

⁶⁵ John Biersanz and Mavis Biersanz, *The Introduction to Sociology*, หน้า 136, อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, “การจัดระเบียบทางสังคม,” ใน *สังคมและวัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 74-75.

แบบใด ทำให้หญิงสาวทั้งหลายเกิดความไม่แน่ใจในหนทางที่ตนเองต้องเลือก หลังจากที่เลือกมีสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา เธอก็ยังคงสับสนกับบทบาทหน้าที่ที่ได้รับเพราะต้องรับบทบาททั้งที่ต้องแสดงความเป็นหญิงที่ดีกับทั้งในบทบาทที่ได้รับจากการทำงานอาชีพ จึงกล่าวได้ว่าวิกฤติความเป็นตัวตนของสตรีเป็นปัญหาสำคัญที่ยังคงคุกรุ่นอยู่ในชีวิตของสตรีทุกคนจวบจนปัจจุบัน

2.2 นางฟ้าในบ้าน (The Angel in the House)

เป็นที่ทราบกันดีว่าบุคคลมีบทบาทในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพแต่ละบุคคล สถานภาพและบทบาทจึงดำเนินควบคู่กันไปอย่างแยกไม่ออก ในบททฤษฎีว่าด้วยความ "ความเป็นตัวตนแห่งสตรี" มีหัวข้อย่อยเรื่องสถานภาพของสตรีซึ่งเกี่ยวเนื่องกับที่มาของบทบาทดั้งเดิมของสตรีที่จะได้อธิบายในบททฤษฎีว่าด้วย "นางฟ้าในบ้าน" กล่าวคือบทนี้จะแสดงให้เห็นที่มาของการที่สังคมกำหนดบทบาทของผู้หญิงให้แตกต่างจากบทบาทของผู้ชาย ซึ่งนำไปสู่รูปแบบการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงและชายที่สร้างผลดีและผลเสียให้กับบุคคลทั้งสองเพศ

ในยุคที่มนุษยชาติอยู่ในสังคมแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหารเมื่อหนึ่งถึงสองล้านปีที่แล้ว ได้มีหลักฐานยืนยันว่าผู้ชายเป็นผู้ล่ามากกว่าผู้หญิง โดยผู้หญิงมีหน้าที่เก็บพืชผักอาหารการแบ่งแยกหน้าที่โดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ถือว่าการแบ่งงานเมื่อชั้นเริ่มแรกของมนุษย์⁶⁶ จากหลักฐานดังกล่าวได้ให้แง่มุมมองความคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำตามเพศว่ามีที่มาส่วนหนึ่งจากรูปแบบสังคมที่มนุษยชาติ ดังเช่นสังคมแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหารที่ต้องแบ่งแรงงานออกเป็นสองส่วน คือผู้ล่าสัตว์และผู้เก็บหาอาหาร สังคมได้มอบหน้าที่เก็บหาอาหารให้กับผู้หญิงโดยกล่าวอ้างเหตุผลของลักษณะทางชีววิทยาที่บังคับให้ผู้หญิงต้องรับหน้าที่สืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ จึงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านดูแลลูกและเก็บหาอาหารในบริเวณใกล้เคียงกับที่พัก ในทางกลับกันสังคมได้มอบหน้าที่ล่าสัตว์ให้กับผู้ชายโดยให้เหตุผลว่าลักษณะทางชีววิทยาของเพศชายมีความแข็งแรงกว่า จึงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่นอกบ้านเพื่อทำการล่าสัตว์ซึ่งเป็นข้ออธิบายที่ตรงกับผลงานวิจัยของนักวิชาการด้านสังคมวิทยาของไทยคือ ยศ สันตสมบัติ (2537) ที่กล่าวไว้ในหัวข้อแรงงานและการผลิต ในหนังสือ *มนุษย์กับวัฒนธรรม* ว่า

"การแบ่งงานในรูปแบบพื้นฐานซึ่งพบเห็นได้ในสังคมต่างๆ ทั่วโลกคือ การแบ่งงานตามเพศ (division of labour by sex) สำหรับข้ออธิบายการแบ่งงานตามเพศระหว่างชายกับหญิงมักอิงอยู่กับลักษณะพื้นฐานทางธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การอธิบายว่าผู้ชายมีสรีระร่างกายแข็งแรงล้ำสันกว่าจึงเหมาะกับการล่าสัตว์และงานอื่นๆ ซึ่งต้องใช้พลังกำลังมาก ในขณะที่ผู้หญิงเป็นเพศอ่อนแอจึงไม่สามารถทำงานหรือแบกรับภารกิจบางอย่างได้เหมือนผู้ชาย นอกจากนั้น เหตุผลสำคัญอีก

⁶⁶Barbara Sinclair Deckard, "Women in Primitive, Slave, and Feudal Societies," *The Women's Movement: Political, Socioeconomic, and Psychological issues* (New York: Harper & Row, Publishers, 1975), p. 184.

ประการหนึ่งที่มีักได้รับการหยิบยกมากล่าวอ้างอยู่เสมอก็คือ การที่ผู้หญิงต้องตั้งครรภ์และเลี้ยงดูลูก เป็นระยะเวลาานาน ทำให้เป็นการไม่สะดวกหากจะให้ผู้หญิงทำหน้าที่ล่าสัตว์ซึ่งเป็นงานที่มีความเสี่ยงสูงและจำต้องเดินทางไกลจากลูกๆ ไปเป็นระยะเวลาานาน”⁶⁷

ข้ออธิบายดังกล่าวแสดงพื้นฐานทางความคิดเรื่องการใช้ธรรมชาติของสัตว์ร่างกายมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งงานระหว่างหญิงและชาย โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่ผู้หญิงต้องตั้งครรภ์และรับหน้าที่เลี้ยงดูลูกต่อไปจนกว่าจะพึ่งตนเองได้ และเหตุผลสำคัญของการที่ผู้ชายแข็งแรงกว่าผู้หญิง สองสาเหตุดังกล่าวคือข้อสรุปที่ใช้ในการแบ่งงานระหว่างหญิงกับชายในสังคมยุคก่อนซึ่งอธิบายว่ามนุษย์ผู้ชายไม่มีความจำเป็นที่จะอยู่กับบ้านเพราะไม่ต้องรับหน้าที่เช่นผู้หญิง นับแต่อดีตมาผู้ชายจึงมีโอกาสออกไปใช้เวลาส่วนใหญ่กับกิจกรรมภายนอกบ้าน และในที่สุดเรื่องนำเศร้าของการที่ผู้หญิงจำเป็นต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านก็คือการที่ผู้ชายทุกยุคทุกสมัยมองว่า ที่ๆ เหมาะสมสำหรับผู้หญิงคือที่บ้านมากกว่า

จากข้อวิจัยข้างต้นทำให้มองเห็นภาพการแบ่งงานกันทำในสังคมอดีตได้อย่างชัดเจนว่าวิถีการดำรงชีวิตในสังคมที่ยังไม่มีรูปแบบซับซ้อนมากเท่าสังคมปัจจุบันได้มีวิธีการแบ่งแยกงานของมนุษย์ทั้งสองเพศโดยใช้สภาพร่างกายเป็นเครื่องกำหนด ก่อให้เกิดประเด็นที่ว่าถ้าเช่นนั้นภาพการแบ่งงานในรูปแบบนี้คงมีเกิดขึ้นในทุกสังคมโลกเพราะทุกสังคมมีสมาชิกเพศชายและเพศหญิงเหมือนกัน แต่นักมานุษยวิทยาได้โต้แย้งประเด็นนี้ว่า

*“...sex cannot be used to explain changes in marriage forms or the status of women because sex has remained constant. Neither can the biology of sex be used to explain differences between societies because it is the same in each society; the biology of American men and women is no different from that of the Tchambuli of New Guinea.”*⁶⁸

เรื่องเพศไม่อาจนำมาอธิบายการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแต่งงานหรือสถานภาพผู้หญิงได้เพราะลักษณะของเพศไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง อีกทั้งลักษณะทางชีววิทยาของแต่ละเพศก็

⁶⁷ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มกราคม 2537), หน้า 80.

⁶⁸Deckard, The Women's Movement: Political, Socioeconomic, and Psychological issues. p. 182.

ไม่อาจนำมาอธิบายความแตกต่างระหว่างสังคมได้ด้วยเหตุที่แต่ละสังคมย่อมมีลักษณะทางชีววิทยาของแต่ละเพศเหมือนกัน อาทิลักษณะทางชีววิทยาของหญิงชายชาวอเมริกันไม่ได้มีความแตกต่างไปจากหญิงชายชาวชามบูรีในหมู่เกาะนิวกินีแต่อย่างใด ข้ออธิบายนี้เท่ากับเป็นข้อโต้แย้งเรื่องการแบ่งงานโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ โดยยกตัวอย่างให้เห็นว่าลักษณะทางชีววิทยาของมนุษย์ทั้งสองเพศมีความเหมือนกันในทุกกลุ่มสังคม แต่สถานภาพการเป็นหญิงและชาย รูปแบบการดำเนินชีวิตคู่ ของแต่ละสังคมกลับมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นเรื่องเพศจึงไม่ใช่คำตอบรูปแบบการแบ่งงานกันทำในสังคมได้ นอกจากนี้ในงานศึกษาวิจัยของมาร์กาเรต มีด (Margaret Mead) นักมานุษยวิทยาได้ชี้ให้เห็นว่า

"We saw that among the Tchambuli of New Guinea, women tend to be aggressive and dominant, men passive and responsive. This is closely related to the fact that Tchambuli women fish and sell their catch in the market; Tchambuli men do the shopping, wear jewelry, love to dance and paint."⁶⁹

ผู้หญิงชนเผ่าชามบูรีในหมู่เกาะนิวกินีมีลักษณะของความก้าวร้าวและวางอำนาจ ฝ่ายชายกลับมีลักษณะโอนอ่อนผ่อนตาม ลักษณะดังกล่าวนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตที่ว่าฝ่ายหญิงจะทำหน้าที่เป็นผู้ล่าโดยจับปลาไปขายที่ตลาด ในทางตรงกันข้ามฝ่ายชายกลับใช้ชีวิตสนุกสนานโดยการแต่งตัวและเพลิดเพลินไปกับการร้องรำทำเพลง ตัวอย่างรูปแบบการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงกับชายชนเผ่าชามบูรีมีลักษณะตรงกันข้ามกับรูปแบบการแบ่งงานกันทำในสังคมอื่น ทั้งที่ลักษณะทางชีววิทยาของหญิงและชายไม่มีความแตกต่างกัน ยิ่งเป็นข้อสนับสนุนให้เห็นว่าเพศไม่ใช่เกณฑ์การตัดสินหรือจำกัดความสามารถของมนุษย์ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายย่อมมีความชำนาญในงานทุกอย่างไม่แตกต่างกันหากได้รับการฝึกฝนและได้รับโอกาสในการทำงานนั้น

ประเด็นถัดมาที่จะกล่าวถึงคือเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงและสังคมมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบการแบ่งงานและการดำรงชีวิตระหว่างหญิงและชายจะคงดำเนินไปในรูปแบบเดิมหรือไม่ในขณะที่คนในสังคมคงมีแต่เพศหญิงและชายเหมือนสมัยอดีต ยุคสมัยที่จะยกมาเป็นตัวอย่างนี้คือ ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงสภาพการดำรงชีพของสตรีอย่างเห็นได้เด่นชัดทั้งในประเทศอังกฤษและอเมริกา มีการเรียกร้องให้ผู้หญิงมีสิทธิในการออกเสียง มีสิทธิเป็นเจ้าของสมบัติและสามารถเป็นผู้ปกครองบุตรได้หลังจากการหย่าร้าง และช่วง

⁶⁹ Ibid., p. 183.

เดียวกันนี้เอง ผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านและทำงานนอกบ้านเริ่มมีบทบาทในสังคมมากขึ้น ทำให้มีนักคิดมากมายหันมาสนใจกับคำถามที่ว่า สถานที่เหมาะสมของผู้หญิงในสังคมควรอยู่ที่ใด⁷⁰ สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดแนวความคิดเรียกเรื่องสิทธิต่างๆ ของผู้หญิงอาจนับย้อนกลับไปได้ตั้งแต่ช่วงการปฏิวัติฝรั่งเศสและอเมริกาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนที่พูดถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ในขณะที่กฎหมายและประเพณียังมอบความเป็นพลเมืองชั้นสอง (second-class citizen) ให้กับผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิครอบครองไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือแม้แต่บุตรที่ผู้หญิงเป็นผู้ให้กำเนิด ฉะนั้นในช่วงเวลาที่สังคมภายนอกมีการเรียกร้องให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค แต่ผู้หญิงกลับไม่มีสิทธิใดๆ แม้แต่สิทธิที่จะเลือกตัดสินใจมีชีวิตเป็นของตนเอง เช่นนี้แล้วผู้หญิงย่อมเกิดความทุกข์ใจและเก็บกดทรมานกับสภาพที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมในฐานะสมาชิกผู้หนึ่งของสังคม แม้แต่นักปรัชญาเพื่อการปลดปล่อยอิสรภาพมนุษย์จากโซ่ตรวนแห่งความไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลดังเช่น ฌอง ฌาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ก็ได้ประกาศความคิดเรื่องความเป็นผู้หญิงลงในหนังสือชื่อ *Émile* (1762)

“the whole education of women ought to be relative to men. To please them, to be useful to them, to make themselves loved and honored by them, to educate them when young, to care for them when grown, to counsel them, to console them, and to make life sweet and agreeable to them—these are the duties of women at all times, and what should be taught them from their infancy.”⁷¹

รูสโซได้สะท้อนให้เห็นภาพผู้หญิงในยุคสมัยนั้นว่าควรมีชีวิตเพื่อความพึงพอใจของผู้ชายและเสียสละเพื่อความสุขของคนในครอบครัว เขาเห็นว่าผู้หญิงควรได้รับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของผู้ชายซึ่งหมายถึงการเรียนรู้อุปนิสัยการเป็นแม่ศรีเรือน และผู้หญิงควรได้รับการอบรมสั่งสอนตั้งแต่วัยเยาว์ให้ปฏิบัติหน้าที่ลูกผู้หญิงคือประพฤติตนให้เป็นประโยชน์เพื่อฝ่ายชายจะมอบความรักและความซื่อสัตย์ให้ จึงให้การศึกษากับบุตรชายเมื่อยังเป็นเด็กและต้องดูแลเอาใจใส่เมื่อเติบโตใหญ่ ทั้งเป็นที่ปรึกษาและปลอบโยนพวกเขาเมื่อเวลามีปัญหา ผู้หญิงต้องปฏิบัติตนให้เป็นคนอ่อนหวานและมีความคิดเห็นคล้อยตามผู้ชายมากกว่าจะมีชีวิตอยู่เพื่อตนเอง ความคิดนี้เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นแนวคิดผู้ชายสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

⁷⁰Sandra M. Gilbert and Susan Gubar, *The Norton Anthology of Literature by Women* (USA: Penquin Books Ltd, 1985), p. 161.

⁷¹*Ibid.*, p. 168.

ไปสู่ความนำสมัย แต่รูปแบบการแบ่งงานกันทำระหว่างชายและหญิงที่เคยมีมานับตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ก็ยังคงมีให้เห็นได้ในยุคสมัยนี้

แนวคิดที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์อย่างแท้จริงของรุสโซถือเป็นภาพสะท้อนจากความคิดของบุรุษที่ต้องการสร้างคุณค่าสังคมให้เป็นในแบบที่ตนเองต้องการ โดยมองข้ามความยุติธรรมและความเสมอภาคที่ฝ่ายหญิงควรได้รับอิสระในการเลือกดำรงชีวิตที่เป็นของตัวเอง ต่อเนื่องถึงสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิดปัญหาขึ้นอย่างมากต่อสถานภาพผู้หญิงซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไปสู่การเมืองการปกครองรูปแบบใหม่ ตั้งแต่ช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่ผ่านมา โดยสถานภาพผู้หญิงเป็นดังที่ เรย์ สตราเชย์ (Ray Strachey) นักประวัติศาสตร์ด้านสตรีนิยมได้กล่าวถึงผู้หญิงสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ว่าไม่มีอิสระที่จะเลือกใช้ชีวิตตามความปรารถนาของตน เพราะต้องรับบทบาทเป็นเพียงเมียและแม่ เธอไม่มีสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติหรือเงินทองเพราะสังคมให้คุณค่าผู้หญิงว่าเป็นเพศอ่อนแอ ต้องรับการปกป้องคุ้มครองจากผู้ชาย และไม่สามารถนึกคิดถึงชีวิตของตนเองได้ว่าจะเป็นไปได้ในรูปแบบใด ร่างกายหรือแม้แต่วิญญาณต้องอุทิศเพื่อความทุกข์ของคนในครอบครัว *“women had become, “free both in their persons and their properties, their money and their consciences, their bodies and their souls.”*⁷² เมื่อผู้หญิงไม่มีชีวิตที่เป็นของตนเอง มีแต่ชีวิตที่ขึ้นอยู่กับผู้อื่น พวกเธอย่อมขาดอิสระที่จะมีโอกาสได้ใช้ชีวิตอย่างที่ต้องการ เสมือนเป็นข้อผูกมัดที่สังคมสร้างให้กับผู้หญิงแต่เพียงฝ่ายเดียวให้ต้องรับบทบาทความเป็นผู้หญิงตามคุณค่าของสังคม

เมื่อสภาพสังคมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังมีทัศนคติต่อผู้หญิงในสถานภาพการเป็นภรรยาและมารดา ก่อให้เกิดความคิดในการต่อสู้ต่อทัศนคติหรือรูปแบบการแบ่งงานโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ในสมัยหลังต่อมาซึ่งก็คือแนวคิดสตรีนิยมของเวอร์จิเนีย วูล์ฟ นักเขียนผู้มีชื่อเสียงในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เธอวิจารณ์ภาพนางฟ้าในบ้านหรือผู้หญิงยุควิคตอเรียนที่ได้รับการอบรมจากสังคมให้มีคุณสมบัติของความเป็นผู้หญิงที่ต้อยตางครบถ้วนจนได้รับการยกย่องว่าเป็นนางฟ้าในบ้าน วูล์ฟบรรยายถึงสถานภาพการเป็นนางฟ้าในบ้านได้อย่างละเอียดว่า นางฟ้าจะต้องมีคุณสมบัติของผู้ที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง เหตุนี้ทำให้เธอเป็นผู้มีเสน่ห์ นอกจากนี้เธอไม่ใช่คนที่คำนึงถึงตนเองและมีความสามารถในการจัดการดูแลทุกชีวิตในครอบครัวได้ดีเพราะเธอได้อุทิศตัวเธอแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดของนางฟ้าในบ้านคือเธอไม่เคยต้องการสิ่งใดเพื่อตนเองเลย ความปรารถนาของผู้อื่นย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด

⁷²Ibid., p. 948.

*"I will describe her as shortly as I can. She was intensely sympathetic. She was immensely charming. She was utterly unselfish. She excelled in the difficult arts of family life. She sacrificed herself daily. If there was chicken, she took the leg; if there was a draft she sat in it—in short she was so constituted that she never had a mind or a wish of her own, but preferred to sympathize always with the minds and wishes of others."*⁷³

จากข้อผูกมัดของสังคมดังที่กล่าวข้างต้นทำให้ผู้หญิงประสบปัญหาเรื่องบทบาทและรูปแบบการดำรงชีวิตที่ควรเป็นไปในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด ในช่วงนี้เอง นักกวีชายได้แต่งบทกวียกย่องความเป็นสตรีที่ดีเพื่อโน้มน้าวจิตใจสตรีให้คงสถานะความเป็นแม่ศรีเรือน พวกเขาแต่งบทกวีสรรเสริญความเป็นสตรีที่ดีออกมา เช่น *Of Queens' Gardens* (1865) ของ จอห์น รัสกิน (John Ruskin) ซึ่งได้ยกย่องชื่นชมสตรีที่เข้ามารับหน้าที่ดูแลบ้านให้กับบุรุษ และบทกวีที่มีชื่อเสียงของโคเวนทรี แพตมอร์ (Coventry Patmore) ที่ต้องการแสดงให้เห็นบทบาทที่สตรีควรยึดถือปฏิบัติในบทกวีชื่อ *The Angel in the House* (1854) โดยจะยกตัวอย่างให้เห็นในส่วนสำคัญดังนี้

*How simple and how circumspect;
How subtle and how fancy-free;
Though sacred to her love, how decked
With unexclusive courtesy;
How quick in talk to see from far
The way to vanquish or evade;
How able her persuasions are
To prove, her reasons to persuade.
How (not to call true instinct's bent
And woman's very nature, harm),
How amiable and innocent*

⁷³Virginia Woolf, "Professions for Women," in The Norton Anthology of Literature by Women, p. 1385.

*Her pleasure in her power to charm;
How humbly careful to attract,
Though crowned with all the soul desires
Connubial aptitude, exact,
Diversity that never tires!*⁷⁴

บทกวีบทนี้เป็นบทกวีที่มีชื่อเสียงมากในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 และมีอิทธิพลต่อทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อสตรีเป็นอย่างมากเพราะเป็นการให้ภาพคุณสมบัติของผู้หญิงที่ควรค่าแก่การยกย่องชื่นชมจากสังคม ออกมาเป็นภาพนางฟ้าในบ้านหรือผู้หญิงดีตามค่านิยมสมัยวิคตอเรียน* ว่าต้องเป็นผู้มีลักษณะเรียบง่าย มีความรอบคอบประกอบด้วยความสง่างาม เป็นผู้มีเมตตาใจ มีเหตุผลให้คล้อยตามได้ มีความอ่อนหวานน่ารักบริสุทธิ์ เธอเป็นคนมีเสน่ห์ดึงดูดใจอย่างมาก

หากมองกันอีกมุมมองหนึ่ง การที่ชายมอบอำนาจสิทธิ์ขาดภายในบ้านให้แก่เธอเป็นผู้ดูแลนั้น ก็นับว่าฝ่ายชายได้มอบหน้าที่สำคัญภายในบ้านให้เปรียบเสมือนมอบอำนาจความเป็นใหญ่ในบ้านให้ทั้งหมด คงจะเป็นเรื่องที่ดีหากว่าเธอมีความสุขไปกับการใช้ชีวิตอยู่แต่ภายในบ้าน อันเปรียบเสมือนนกน้อยในกรงทอง ในทางกลับกัน หากว่าเธอเหล่านั้นมิได้เป็นสุขและปรารถนาที่จะมีชีวิตของตนเอง เธอก็จะไม่สามารถเสกสรรค้ำให้ตนเองมีอิสระ หรือมีเสรีภาพที่จะทำเพื่อความมีความสุขสบายใจของตนเนื่องมาจากการที่สังคมได้กำหนดรูปแบบการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายออกจากกันอย่างเด็ดขาดนี้ ทำให้มองเห็นข้อจำกัดในเรื่องบทบาทที่สังคมมอบไว้ให้กับหญิงและชายในเรื่องที่ว่า หากชายหรือหญิงผู้ใดก็ตามที่มีความปรารถนาหรือความถนัดในรูปแบบอื่นซึ่งต่างออกไปจากแบบแผนที่สังคมระบุเอาไว้ พวกเขาหรือเธอก็จะเกิดความกดดันในการเลือกใช้ชีวิต

⁷⁴Coventry Patmore, Great Poems of the English language: an anthology. comp. Wallace Alvin Briggs (New York: Tudor Pub.Co., 1941), pp. 956-962.

* ยศ สันตสมบัติ (2535) กล่าวว่า ยุคสมัยวิคตอเรียนเป็นที่รู้จักกันดีในแง่ของความเคร่งครัดในศีลธรรมและกฎข้อบังคับทางศาสนาตามลัทธิพิวริตัน (Puritanism) บทลงโทษอันเจ็บปวดและการกีดกันทางเพศ อำนาจของพ่อในบริบทของครอบครัวแบบปิตุลาธิปไตยในยุคสมัยนั้นเป็นอำนาจเบ็ดเสร็จอันมิอาจละเมิดได้ ในขณะที่แม่ ภรรยาและลูกสาว ยึดมั่นในอุดมการณ์เหย้าเรือน การรักษาพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงาน การรักษานวลสงวนตัวและการทำตนให้น่านับถือ ยุควิคตอเรียนเป็นยุคสมัยที่เพศสัมพันธ์ถูกปฏิเสธและเก็บกด โสเภณี กามโรค และการคุมกำเนิด เป็น "อาชญากรรมต่อธรรมชาติ" (Crime against Nature)

ว่าจะเดินทางไปทางใดระหว่างหนทางที่ตนเองปรารถนา กับหนทางที่สังคมให้คุณค่าไว้ว่าดีงาม สูงส่ง นอกจากนี้พวกเขาคงเกิดความเศร้าเสียใจหรือหมดความสุขในการดำเนินชีวิตเนื่องมาจากสาเหตุที่พวกเขาหรือเธอไม่สามารถดำเนินชีวิตไปตามความรู้ความสามารถหรือตามความถนัดของตนเองได้เลย เมื่อเป็นดังนี้แล้วความคิดที่จะต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สังคมกำหนดบทบาทไว้ให้ นั้น จึงค่อยๆ ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา

ผู้ที่ดำเนินการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในยุคหลังก็คือวูล์ฟ จากแนวคิดสตรีนิยมทำให้เธอมองเห็นว่าภาพชีวิตนางฟ้าเป็นภาพของผู้หญิงที่เกิดมามีชีวิตเพื่อผู้อื่นโดยแท้ และภาพนี้ได้ส่งอิทธิพลต่อทัศนคติของคนในสังคมตะวันตกต่อเนื่องมาถึงยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 รวมทั้งได้กลายมาเป็นภาพที่ตามมาหลอกหลอนวูล์ฟให้เธอรู้สึกสับสนลังเลในการเลือกใช้ชีวิตที่เป็นของตนเอง วูล์ฟจึงเกิดความคิดว่าถ้าหากสตรีคนใดต้องการมีชีวิตที่เป็นอิสระจากกรอบความคิดของสังคมที่บีบรัดตัวเธอไว้กับชีวิตในบ้าน โดยเลือกจะประกอบอาชีพหรือทำในสิ่งที่ตนถนัดและต้องการทำ เธอจะต้องต่อสู้และก้าวออกจากกรอบและค่านิยมในสังคมที่ครอบงำเธอไว้ โดยสิ่งแรกที่พึงกระทำคือ “การฆ่า” ความเป็นนางฟ้าในบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนการลบล้างบทบาทดั้งเดิมที่สังคมกำหนดให้กับสตรีว่า ควรมีหน้าที่ต่อเรื่องภายในบ้าน ทั้งการปรนนิบัติดูแลสามี การให้ความรักความอบอุ่นกับลูก การอุทิศชีวิตเพื่อความสุขของผู้อื่น การฆ่าความเป็นนางฟ้าในบ้านทิ้งไปเป็นเช่นที่วูล์ฟเคยกระทำมาก่อน เพื่อเลือกก้าวเดินไปในหนทางอาชีพนักเขียนที่เธอใฝ่ฝัน *“It was she who bothered me and wasted my time and so tormented me that at last I killed her”*⁷⁵

ภาพนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของสตรีที่ต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรมจากสังคมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เธอเป็นนักต่อสู้เพื่อให้ได้รับความยุติธรรมจากรูปแบบการแบ่งงานในสังคมที่ใช้เรื่องเพศเป็นเกณฑ์ นอกจากนี้ หากลองมาเปรียบเทียบดูความกดดันที่ผู้หญิงในยุคสมัยวิคตอเรียนได้รับกับหญิงไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จะพบว่าชีวิตของพวกเธอมิได้ผิดแผกแตกต่างกันเท่าใดนัก ดังจะเห็นได้จากภาพสะท้อนในวรรณกรรมคำสอนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ของกวีเอกสุนทรภู่เรื่อง *สุภาสิตสอนสตรี* (สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2380-2383) ที่สั่งสอนให้สตรีประพฤติดี และสะท้อนให้เห็นการให้คุณค่าความสำคัญในเรื่องพรหมจรรย์ของสตรีไว้ในสุภาสิตสอนสตรีบทที่ว่า

⁷⁵ Ibid., pp. 1384-1385.

“ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์
บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล
จึงจะพ้นภัยพาลกาลนิทา
เป็นสาวแซ่แร่รวยสวยสะอาด
ก็หมายมาดเหมือนมณีอันมีค่า
แม้แต่กร้าวรานร่อยถอยราคา
จะพลอยพาหอมหายจากกายนาง”⁷⁶

บทกวีที่ยกมานี้สะท้อนให้เห็นคุณค่าเรื่องพรหมจรรย์ในสายตาของคนไทยยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มองว่าพรหมจรรย์เป็นสิ่งสำคัญต่อสตรีที่ต้องรักษาไว้ เพราะเป็นคุณสมบัติที่สังคมกำหนดให้กับสตรีที่ดี ทั้งได้ให้คุณค่าเทียบเป็นแก้วที่มีค่า ซึ่งหมายถึงการเป็นวัตถุหรือเป็นทรัพย์สินสมบัติที่ไม่มีชีวิตของผู้ชาย ผู้ชายจะให้การดูแลและทะนุถนอมแก้วนั้นก็ต่อเมื่อยังเป็นแก้วที่สวยงามเมื่อแก้วหล่นแตกหรือมีรอยร้าว แก้วนั้นก็จะมีคุณค่าสำหรับผู้ชายไปในทันที ทั้งนี้ยังถูกคาดหวังไว้ว่าหากมีประพฤติปฏิบัติตามจะได้รับการดำเนินดีเยี่ยมจากสังคม นอกจากนั้น ในยุคสมัยเดียวกันนี้ยังได้มีบทกวีที่ประณามกล่าวร้ายสตรีที่มีได้ประพฤติปฏิบัติเยี่ยงสตรีที่ดีทั้งหลายตามที่สังคมกำหนดและให้คุณค่าไว้ในเรื่องกฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ (สันนิษฐานว่าทรงนิพนธ์ขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2377) ในบทที่ว่า

“อย่างเยี่ยงหญิงชั่ว	ไปรู้คุณผัว	ไม่กลัวความอาย	ล้มลงข่มคำ
ห่อนยำเียงชาย	จงจิตคิดหมาย	มุ่งร้ายภรรดา	ต่อหน้าปราศัย
ลับหลังตั้งใจ	ดูหมิ่นนิทา	คอยหาข้อผิด	ห่อนคิดกรุณา
ไปได้นำพา	กิจการงานเรือน” ⁷⁷		

บทกวีบทนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของภรรยาที่ดีในสังคมศักดินาว่า ต้องมีลักษณะเช่นใดจึงจะเรียกได้ว่ามีลักษณะแม่บ้านแม่เรือนหรือมีลักษณะถูกต้องเหมาะสมตาม

⁷⁶สุนทรภู่, ประชุมสุภาพิตสุนทรภู่และสุภาพิตสอนสตรี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2508), หน้า 33-34.

⁷⁷สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, “กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์,” (พระนคร: สำนักพิมพ์ศิริอักษรสาสน์, 2508), หน้า 59.

ประเพณีนิยมของสังคมช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือนอกจากจะต้องดูแลงานภายในบ้านแล้ว จะต้องซื้อฟุ้งและซื้อสัตย์ต่อสามี บทกวีที่ยังคงได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดทั้งสองบทนี้นับเป็นบทสะท้อนให้เห็นทัศนคติของคนในสังคมที่มีต่อผู้หญิงและคาดหวังให้ผู้หญิงประพฤติตามมิดีนั้นแล้วจะได้รับการลงโทษจากสังคม

จากวรรณกรรมคำสอนถือเป็นแนวทางการอบรมเลี้ยงดูหญิงและชายส่วนหนึ่งซึ่งเกิดมาจากทัศนคติที่ว่างานบ้านมีใช้งานที่ต้องออกแรงหรือใช้พลังงานสมองเท่าใดนัก ทุกคนคิดว่าการทำงานบ้านที่ซ้ำซากจำเจและไม่ต้องใช้พลังงานความคิดเท่าใดนักคือสิ่งที่ลูกผู้หญิงทุกคนพึงกระทำเพียงเพราะว่าเธอเกิดมาเป็นหญิงเท่านั้น จวบจนถึงปัจจุบันสังคมยังมอบบทบาทความเป็นแม่บ้านและบอกว่าคือหน้าที่ของลูกผู้หญิง ส่วนผลตอบแทนที่เธอได้รับกลับกลายเป็นเช่นที่กาญจนา แก้วเทพ (2535) ได้วิเคราะห์เอาไว้คือ “การทำงานบ้านของผู้หญิงถูกตีราคาจากสังคมว่าเป็นงานที่ไร้ค่า อยู่เสมอ เห็นได้ชัดจากสายตาของสังคมที่มองดูงานบ้าน ซึ่งผู้หญิงแทบทุกคนไม่ว่าจะมีการศึกษาชั้นไหน รายได้เท่าไร ต้องใช้เวลาประมาณวันละ 5 ชั่วโมงคลุกคลีอยู่ด้วย แต่ปรากฏว่า งานเหล่านี้ไม่ถือว่าเป็น “งาน” เพราะไม่ได้ก่อให้เกิดรายได้เมื่อมีการนับรวมรายได้ประชาชาติ”⁷⁸

ในกรณีของงานที่ก่อให้เกิดรายได้นี้ทำให้ผู้วิจัยเกิดข้อสังเกตบางประการที่ว่า งานบ้านงานเรือนที่ผู้หญิงทำนั้น คนในสังคมมิได้ให้ความสำคัญว่าเป็นงานหรือมีรายได้ ผิดกับงานบ้านงานเรือนที่เมื่อเปลี่ยนมือเป็นผู้ชายทำกลับได้รับการยกย่องชมเชยว่าผู้ชายคนนี้มีความสามารถพร้อมทั้งมอบเงินเดือนเป็นรายได้ให้กับผู้ชายดังตัวอย่างของพ่อครัวตามภัตตาคาร ซึ่งก่อให้เกิดประเด็นความคิดจากข้อสังเกตของนักสังคมวิทยา เช่น แรนดัลล์ คอลลินส์ พบว่าสังคมมองเห็นว่างานบ้านเป็นเรื่องของผู้หญิง ผู้หญิงจึงได้รับหน้าที่การทำอาหารและถูกสรุปว่าเป็นผู้รู้การทำครัวมากกว่าผู้ชาย ในขณะที่เมื่ออยู่นอกบ้าน งานพ่อครัวตามภัตตาคารทั้งหลายกลับเป็นงานที่ผู้ชายทำได้และสามารถประกอบเป็นอาชีพที่ทำรายได้จำนวนมาก ข้อสังเกตนี้นำไปสู่ความคิดที่ว่า แท้ที่จริงแล้วงานบ้านมิได้เป็นงานเหมาะสมกับผู้หญิงเท่านั้น ผู้ชายก็สามารถทำงานประเภทนี้ได้ดีไม่แพ้กัน หากแต่ที่แล้วมานั้น สังคมกลับให้ค่างานบ้านว่าเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้หญิง และเป็นงานที่ไม่ต้องใช้

⁷⁸กาญจนา แก้วเทพ, มานแห่งอดีต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจเนเดอร์เพลส, 2535), หน้า

มันสมองหรือใช้ความเหนียวยากจึงมิได้คิดค่าตอบแทนออกมาเป็นจำนวนเงิน “Similarly, most restaurant cooks are men, especially the head cooks in expensive restaurants, whereas at home it is taken for granted that women know how to cook and men don’t”⁷⁹

จากสถิติจำนวนคนและสภาพชีวิตของผู้หญิงทั้งที่เป็นแม่บ้านและคนที่ทำงานนอกบ้านของประเทศสหรัฐอเมริกา ดินแดนที่ได้รับการยกย่องว่ามีความเท่าเทียมกันของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงที่มาของการที่งานบ้านไม่ได้รับการรับรองว่าเป็นงานและมีชิ้นงานที่ก่อให้เกิดรายได้ กล่าวคือ ปัจจุบันในประเทศสหรัฐอเมริกามีสตรีประมาณ 43 ล้านคนที่ทำงานนอกบ้าน นอกจากค่าจ้างตามปกติแล้วสตรีเหล่านี้จะได้รับประโยชน์พิเศษที่นายจ้างจัดให้อีกนานาประการ ในเวลาเดียวกันก็มีสตรีอีก 40 ล้านคนที่ทำงานเหมือนกันแต่ไม่ได้รับค่าจ้างและไม่มีรายได้ประจำตอบแทนค่าแรงงาน พวกเธอเหล่านี้มีแต่เพียงส่วนร่วมทางอ้อมในระบบประโยชน์พิเศษของนายจ้าง สตรีที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนเหล่านี้ได้แก่สตรีที่ทำงานบ้านแต่เพียงอย่างเดียว...การที่จะเข้าใจข้อแตกต่างนี้จะมองจากเวลาที่ใช้ไปหรืองานที่ทำไม่ได้ แต่จะต้องดูจากความจริงที่ว่าสตรีที่ทำงานบ้านนั้นผลิตสินค้าและบริการเพื่อการบริโภคในครอบครัว สินค้าและบริการดังกล่าวจึงไม่มีวางขายในตลาด เมื่อไม่มีการซื้อขายในตลาดการกำหนดราคาก็เป็นไปไม่ได้ และเมื่อไม่มีการระบุราคาที่แน่นอนก็ไม่มีมาตรการที่จะสามารถคำนวณค่าตอบแทนออกมาได้ โดยเหตุนี้และโดยจารีตประเพณี สินค้าและบริการที่ผลิตเพื่อครอบครัวในลักษณะข้างต้นจึงไม่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของรายได้ของครอบครัว⁸⁰

ด้วยความจริงที่ว่างานบ้านนั้นเปรียบเสมือนเป็นสินค้าและบริการในครอบครัว โดยมีการขายหรือการตลาดเป็นเสมือนพนักงานผู้รับผิดชอบ การบริการที่เกิดจากมารดานี้เปรียบเสมือนการแสดงออกซึ่งความรักความเสียสละที่มีต่อคนในครอบครัว จึงไม่มีผลตอบแทนออกมาเป็นราคาสินค้า ฉะนั้นจึงไม่มีมาตรการคำนวณหาค่าตอบแทนให้กับแม่บ้านได้ นอกจากนี้สังคมยังเห็นว่าผลตอบแทนที่เธอได้รับคือคำยกย่องชื่นชมว่าเป็นแม่ผู้อุทิศเพื่อความสุขของผู้อื่น ที่มาสำคัญของงานที่ผู้หญิงต้องรับบทบาทให้เป็นแม่บ้านนั้นก็เนื่องมาจากในอดีตผู้หญิงมีโอกาสในทางการศึกษาน้อยมากทำให้ไม่สามารถพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจได้ ชีวิตจำต้องขึ้นอยู่กับบิดา หลังการแต่งงานต้องขึ้นอยู่กับสามี ในบั้นปลายชีวิตต้องขึ้นอยู่กับบุตรชาย ด้วยสถานะที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้นี้เองเป็น

⁷⁹Randall Collins, *Sociology of Marriage & the Family* (Chicago: Nelson-Hall Inc., 1985), p. 175.

⁸⁰ไพโรจน์ กัมพูสิริ, *กฎหมายลักษณะครอบครัว* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ธันวาคม 2527), หน้า 69.

ส่วนสำคัญทำให้หญิงต้องรับหน้าที่ดูแล ปรนนิบัติทุกคนในบ้านให้ได้รับความสะดวกสบายจากบริการที่ไม่สามารถวัดค่าตอบแทนออกมาได้

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีนางฟ้าจำนวนมากที่มีลักษณะของนางฟ้าแบบอุดมคติอย่างแท้จริง จากบทสัมภาษณ์ของ กาญจนา แก้วเทพ ที่ได้ไปสัมภาษณ์บรรดานางฟ้าในบ้านเกี่ยวกับอาชีพของประชากร นางฟ้าเหล่านั้นจะตอบว่า “ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไรค่ะ อยู่บ้านเฉยๆ” ซึ่งคำว่า “อยู่บ้านเฉยๆ” นี้ อาจหมายความว่า เธอจะต้องวิ่งวุ่นอยู่หน้าเตาในครัว ภูบ้าน ชักผ้า รีดผ้า จ่ายกับข้าว อาบน้ำให้ลูก และอื่นๆ อีกอีกปาดะตลอดทั้งวัน⁸¹ แม้แต่ตัวเธอเองยังไม่เข้าใจถึงการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของตนเองแล้ว ก็คงเป็นการยากที่จะยกระดับหน้าที่ที่สำคัญนี้ได้ ฉะนั้น สิ่งสำคัญที่สุดประการแรกในการที่จะให้คนในสังคมเห็นคุณค่าของงานบ้านก็คือ บรรดาแม่บ้านหรือนางฟ้าทั้งหลายต้องตระหนักถึงหน้าที่ของตนว่าเป็นอาชีพที่มีค่ามีความหมายมากที่สุด

ทางออกสำหรับเรื่องการแบ่งงานกันทำระหว่างชายกับหญิงนั้น คงจะต้องอยู่ที่ความร่วมมือกันทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้านของชายและหญิง คนทั้งสองควรจะได้มีสถานภาพแห่งความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ควรได้มีโอกาสแสดงบทบาทที่ตนถนัดและเกิดความพึงพอใจ มิใช่การที่แต่ละฝ่ายมีบทบาทแยกจากกันโดยใช้เพศมาเป็นเส้นขีดคั่น เช่นเกิดเป็นหญิงจะต้องรู้จักปรนนิบัติบริการหรือชายจะถนัดแต่การใช้สมอง แต่ควรเปิดโอกาสให้ชายและหญิงได้เรียนรู้หาความถนัดของตนเอง กล่าวได้ว่าถ้าไม่มีข้อเคร่งครัดในการใช้ความแตกต่างในเรื่องเพศมาเป็นเครื่องกำหนดบทบาทระหว่างชายกับหญิงแล้ว คงจะเป็นการเสริมสร้างให้โลกเรามี “มนุษยธรรม” มากกว่าที่เป็นอยู่ดังคำพูดของ อัลเบิร์ต โรเซนฟีลด์ (Albert Rosenfield) ที่ลงความเห็นไว้ว่า “ถ้าหญิงทำงานนอกบ้านเก่งก็ควรทำต่อไป เพื่อจะได้พอใจกับบทบาทเช่นนั้นของตน และจะมีสุขภาพจิตดีกว่าการอุดหนุนอยู่กับบ้านซึ่งฝืนความรู้สึกของตน หรือชายคนใดชอบอยู่กับบ้านเลี้ยงลูกก็ควรมีหน้าที่เช่นนั้น เพราะอาจทำให้ทั้งลูกและพ่อรู้จัก “ความเป็นพ่อ” ได้ลึกซึ้งดีมากกว่าที่เป็นอยู่อย่างผาดเมินในขณะนี้...คงจะเป็นการดีกว่าที่จะออกไปแสดงความเก่งกล้าในบทบาทที่ตนไม่ถนัดและในที่สุดก็ไม่ได้รับความสำเร็จในด้านใดทั้งสิ้น⁸²

⁸¹กาญจนา แก้วเทพ, มาแรงแห่งอดีต, หน้า 190.

⁸²Albert Rosenfield, "Why Men Die Young," Reader's Digest Dec. 1972.

2.3 ความเป็นจริงที่แท้ในวรรณกรรมสตรี (Authentic Realism in Women's Literature)

“ความเป็นจริงที่แท้” เป็นแนวทางการวิจารณ์ตามมโนทัศน์สตรีนิยมซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการได้แก่ ลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎี ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครฝ่ายหญิงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง ลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้แต่ง และความเพลิดเพลินในการอ่าน โดยผู้วิจัยจะได้เลือกองค์ประกอบ 2 ประการได้แก่ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครฝ่ายหญิงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง และลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้แต่ง เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมต่อไป

เริ่มแรกจึงขออธิบายเหตุผลที่นำองค์ประกอบ 2 ประการข้างต้นของแนวทางการวิจารณ์รูปแบบนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมกล่าวคือ องค์ประกอบทั้งสองประการเป็นลักษณะสำคัญที่จะแสดงความโดดเด่นของวรรณกรรมสตรีออกมาได้อย่างชัดเจนในฐานะที่เป็นการแบ่งปันประสบการณ์ส่วนตัวระหว่างสตรี รวมทั้งแสดงให้เห็นช่วงชีวิตของผู้ประพันธ์สตรีซึ่งถือเป็นการบอกเล่าประสบการณ์ส่วนตัวของสตรีด้วยอีกส่วนหนึ่ง สำหรับการไม่เลือกนำลักษณะอีก 2 ประการคือลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎีและความเพลิดเพลินในการอ่านมาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมก็เนื่องจากว่า ลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎีเป็นส่วนประกอบด้านรูปแบบของวรรณกรรมสตรีและลักษณะความเพลิดเพลินในการอ่านเป็นการแสดงลักษณะตอบสนองของผู้อ่าน ทั้งสองลักษณะดังกล่าวจึงไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของงานวิจัยชิ้นนี้

ต่อจากนี้จะพูดถึงการวิจารณ์วรรณกรรมสตรีโดยใช้วิธีที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” (Authentic Realism) ว่ามีที่มาและลักษณะเป็นอย่างไร รวมทั้งมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมสตรีได้อย่างไรและให้ประสิทธิผลที่ดีมากน้อยเพียงใดนั้น เราควรจะได้ทำความเข้าใจเพื่อให้เป็นที่เข้าใจร่วมกันเป็นประการแรกก่อนถึงลักษณะและที่มาของ “วรรณกรรมสตรี” ว่าเป็นอย่างไรที่เรียกว่าวรรณกรรมสตรีนั้นคือวรรณกรรมเพื่อสตรี และมีความเกี่ยวข้องกับสตรี รวมทั้งเกิดขึ้นมาจากพลังสร้างสรรค์แห่งสตรีเท่านั้นหรือ

ในผลงานวิจัย (2538) ของ ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ⁸³ ได้กล่าวถึงวรรณกรรมสตรีว่า พัฒนาการวรรณกรรมสตรีและนักสตรีนิยมเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 70 (ประมาณ พ.ศ. 2513-2522) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่จำเป็นต้องศึกษาควบคู่กับขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีที่เกิดขึ้นในช่วงเดียวกัน โดยที่คำขวัญของวรรณกรรมสตรีซึ่งเป็นคำขวัญเดียวกันกับของขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรี ได้อธิบายความคิดหลักบางประการของวรรณกรรมสตรี คำขวัญดังกล่าวคือ “เรื่องส่วนตัวคือการเมือง” (*The personal is political*) ซึ่งหมายความถึง การที่นักเขียนสตรีเริ่มหันมาเขียนเรื่องชีวิตส่วนตัวของเธอเองอย่างเปิดเผย กล้าแสดงความจริงและปัญหาจริงที่เธอประสบ เขียนด้วยอารมณ์ความรู้สึก เขียนถึงความทุกข์ทรมาน การกดขี่ทางเพศ การเอาัดเอาเปรียบ งานหนักภาระหน้าที่ เขียนเพื่อที่จะประกาศให้สตรีอื่นรับฟังและรับรู้ การเขียนเป็นการระบายความรู้สึกเก็บกด และทำให้พวกเธอมีชีวิตอยู่ได้ต่อไป⁸⁴ จากนิยามคำขวัญดังกล่าวนั้นนอกจากจะเป็นการบอกเล่าสาเหตุที่นักเขียนสตรีในทศวรรษที่ 70 หันมาเขียนวรรณกรรมที่เปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวออกมา เพื่อบอกเล่าให้ลูกผู้หญิงด้วยกันได้รับรู้ถึงความรู้สึกในความทุกข์ที่ตนได้ประสบมา อันเป็นการระบายความรู้สึกอัดอั้นคับข้องใจที่ตนเองได้รับแล้ว ยังแสดงให้เห็นลักษณะบางประการของวรรณกรรมสตรีที่มีรูปแบบเน้นเฉพาะประสบการณ์ส่วนตัวและปัญหาจริงที่ส่งผลกระทบต่อสตรีในช่วงเวลาดังกล่าว โดยใช้วิธีการเขียนบอกเล่าด้วยจิตวิญญาณแห่งอารมณ์ความรู้สึกอย่างเต็มเปี่ยม

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมสตรีที่ถูกผลิตขึ้นมาจากหัวใจของสตรีโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 70 นั้นมีลักษณะโดดเด่นเพราะเกิดขึ้นจากความรู้สึกทุกข์ทรมานของสตรีที่ถูกเอาัดเอาเปรียบจากเพศตรงข้าม ทั้งด้านร่างกายและอารมณ์ความรู้สึก ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมสตรีจึงเป็นเครื่องตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกของสตรีผู้เขียน ให้ได้มีโอกาสระบายความน้อยเนื้อต่ำใจและความทนทุกข์ที่ตนได้รับอยู่ อีกทั้งเป็นการตอบสนองความต้องการของสตรีผู้อ่านได้เป็นอย่างดีเช่นกัน เพราะหลังจากที่ผู้อ่านได้รับทราบประสบการณ์จริงจากชีวิตของสตรีผู้แต่งวรรณกรรมเพื่อสตรีแล้วจะเกิดความรู้สึกที่ว่า มิใช่ตนคนเดียวที่ต้องแบกรับภาระหน้าที่ หรือมีความทุกข์ทรมาน หากยังมีสตรีอีกหลายต่อหลายคนได้รับความอยุติธรรมจากสังคมเช่นเดียวกัน นอกจากเหตุผลความสำคัญของวรรณกรรมสตรีดังกล่าวแล้วยังพบว่า วรรณกรรมสตรีที่ได้มีการเขียนขึ้นในช่วงเวลานั้นได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการปลุกจิตสำนึก (*consciousness-raising process*) ดังที่ซารา มิลล์ (Sara Mills) เขียนในบทความเรื่อง “ความเป็นจริงที่แท้” ดังนี้คือ

⁸³ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรีของเยอรมันกับไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 15-16.

⁸⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 15-16.

*"Women's literature played an important role in awakening them to an awareness of their oppression as women, since while dealing with the individual experiences of characters, literature could also be seen as having a wider reference. Many of the texts which were written at this time and which were read by women were used as part of a consciousness-raising process, and even now they are used for such purposes. This process was designed to help women to use literature as a means of gaining some insight into their own lives, and into seeing the ways in which patriarchy limits women's possibilities. The texts were discussed in terms of how they related to individual women's lives, and how far women identified with the female characters."*⁸⁵

วรรณกรรมสตรีมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการปลุกเร้าสตรีทั้งหลายให้ตระหนักถึงความกดดันที่พวกเธอได้รับในฐานะที่เกิดมาเป็นผู้หญิง เพราะเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมจะพบว่ามี ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประสบการณ์ส่วนตัวของตัวละครอย่างมาก วรรณกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้และอีกจำนวนมากที่ผู้หญิงทั้งหลายอ่านกัน ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อปลุกความคิดและปลุกจิตสำนึก และยังคงเป็นวัตถุประสงค์หลักมาจนปัจจุบัน ขบวนการปลุกจิตสำนึกนี้ได้รับการตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยบรรดาสตรีผู้อ่านให้นำวรรณกรรมมาใช้ในการมองย้อนดูชีวิตของตนเอง และให้มองหาหนทางการดำเนินชีวิตในสังคมของชายเป็นใหญ่ที่กีดกันความสามารถของผู้หญิงเอาไว้ ตัวบทวรรณกรรมจะถูกวิจารณ์ในลักษณะที่ว่ามีความสัมพันธ์กับชีวิตส่วนตัวของผู้หญิงอย่างไร และผู้หญิงสามารถเปรียบเทียบตัวตนของตนเองกับตัวละครหญิงได้มากน้อยเพียงใด ในส่วนที่กล่าวว่ วรรณกรรมสตรีมีส่วนช่วยในการปลุกเร้าเหล่าสตรีนั้นก็ เป็นเพราะว่า การถ่ายทอดประสบการณ์จริงของผู้ประพันธ์สตรีออกมาเพื่อเป็นอุทาหรณ์นั้นทำให้นักอ่านสตรีทั้งหลายได้ตระหนักถึงอคติที่ฝ่ายชายมีต่อเพศหญิง รวมไปถึงความทุกข์ทรมานที่เพศหญิงด้วยกันได้รับจากสังคม ในฐานะที่เธอเกิดมาเป็นผู้หญิงในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ให้คุณค่าความสำคัญกับความเป็นชายมากกว่า อีกทั้งเป็นการทำให้ผู้อ่านรู้สึกมีอารมณ์ร่วมไปกับชีวิตตัวละครสตรีในวรรณกรรมนั้นๆ และพิจารณาถึงสภาพความเป็นไปของสังคมโดยรวมที่เอื้อให้ฝ่ายชายได้เปรียบฝ่ายหญิง ทั้งจะรับรู้ด้วยว่ายังมีคนที่ได้รับความกดดันหรือมีชีวิตเหมือนเช่นตนเอง

⁸⁵Sara Mills, "Authentic Realism," *Feminist Readings/Feminists Reading* (Harvester: Wheatsheaf, 1989) : 52.

คำขวัญและความสำคัญของวรรณกรรมสตรีดังที่ได้อธิบายมาแล้วได้ตอบคำถามและอธิบายถึงลักษณะวรรณกรรมสตรีแล้วว่าเป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นเพื่อสตรี และมีความเกี่ยวข้องกับสตรี สำหรับประเด็นสุดท้ายที่จะได้พูดถึงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและที่มาของวรรณกรรมสตรีคือส่วนที่ว่าวรรณกรรมสตรีนั้นเกิดขึ้นจากพลังสร้างสรรค์ของสตรีได้เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นหรือ เราคงต้องมาฟังคำตอบจาก ซีมอน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) นักสตรีนิยมผู้เขียนหนังสือเรื่อง *เพศที่สอง* (The Second Sex) เป็นหนังสือที่ตีแผ่ความเป็นจริงของลูกผู้หญิงที่ได้รับจากสังคมระบบชายเป็นใหญ่ แม้โบวัวร์จะปฏิเสธเรื่องการเขียนแบบผู้หญิง ('feminine' writing) แต่เธอก็ตระหนักดีว่าเธอเขียนหนังสือในฐานะผู้หญิงคนหนึ่ง เธอมองประเด็นการสร้างสรรคัวรรณกรรมของผู้หญิงไว้ดังนี้

*'I have never read a really good novel written by a man where women are portrayed as they truly are. They can be portrayed externally very well (...) but only as seen from the outside. But from within...only a woman can write what it is to feel as a woman, to be a woman.'*⁸⁶

วรรณกรรมที่เขียนถึงชีวิตของสตรีจากมุมมองของผู้ชายนั้นไม่ได้ให้ภาพที่แท้จริงของผู้หญิง จริงอยู่ที่นักเขียนชายสามารถวาดภาพภายนอกของผู้หญิงเราได้เป็นอย่างดี แต่ก็ยังเป็นเพียงการมองจากกรอบภายนอกเท่านั้น สำหรับเรื่องอารมณ์ความรู้สึกภายในนั้นมีเพียงผู้หญิงด้วยกันเท่านั้นที่สามารถบรรยายความรู้สึกภายในของผู้หญิงและสามารถเข้าใจสถานะการเกิดมาเป็นผู้หญิง จากคำตอบที่ได้รับทำให้พบว่า เรื่องอารมณ์ความรู้สึกภายในที่ลึกๆของผู้หญิงนั้นยากที่บุคคลภายนอกเช่นผู้ชายจะเข้าใจและบรรยายออกมาเป็นตัวอักษรได้ ผู้หญิงจึงควรจะเป็นผู้บอกเล่าถึงความรู้สึกนึกคิดของตนและเหตุการณ์ที่ตนประสบในฐานะที่เป็นผู้หญิงคนหนึ่งได้ดีกว่าที่ผู้ชายจะซึบซับความรู้สึกนั้นได้ นอกจากโบวัวร์แล้วนักวิจารณ์สตรีชื่ออีเกอร์ตัน (Egerton) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในบทนำของหนังสือรวมเรื่องสั้นนักเขียนสตรีเรื่อง *Daughters of Decadence: Women Writers of the Fin-de-Siecle* ว่า

'I realised that in literature, everything had been better done by man than woman could hope to emulate. There was only one small plot left for her to tell: the terra

⁸⁶Alice Jardine, 'Interview with Simone de Beauvoir', p. 233. cited in Elizabeth Fallaize, *The Novels of Simone de Beauvoir* (Worcester: Billing & Sons Ltd, 1988), p. 1.

*incognita of herself, as she knows herself to be, not as man liked to imagine her – in a word, to give herself away, as man had given himself in his writings.’*⁸⁷

อีเกอร์ตันกล่าวว่านับแต่อดีตมาผลงานทางวรรณคดีนั้นเกิดจากมันสมองของผู้ชายมากกว่าที่ผู้หญิงจะมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วม จะมีก็แต่เพียงอาณาจักรเล็กๆ เพียงส่วนเดียวที่ถูกทิ้งไว้ให้เธอได้ระบายความรู้สึก ซึ่งก็คือเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับตัวเธอเองที่ไม่มีใครเคยรับรู้ได้เท่ากับที่เธอรับรู้ถึงตัวตนของตนเองว่าเป็นเช่นไร ทั้งกับไม่ใช่แบบที่มนุษย์ผู้ชายมาจินตนาการและบอกเล่าตัวเธอออกมาเป็นตัวอักษร เหมือนกับที่พวกเขาได้แสดงตัวของเขาเองออกมาในงานเขียนของตน อังเกอลิกา เมคเทล (Angelika Mechtel) นักเขียนสตรีชาวเยอรมันได้ตอบข้อกังขาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วยว่า “เราเขียนเรื่องจากสตรีถึงสตรี เพราะเราเชื่อแน่ว่าไม่มีใครในสังคมนี้จะเข้าใจตัวเราเองได้ดีไปกว่าตัวเรา”⁸⁸

คำตอบจากมุมมองของนักเขียนและนักวิจารณ์สตรีทั้งสามท่านทำให้ทราบว่ นับแต่อดีตมามุมมองทางวรรณกรรมมักจะเกิดมาจากน้ำหมึกและมันสมองของฝ่ายชายมากกว่าของฝ่ายหญิง ด้วยสาเหตุที่ว่าสังคมยุคสมัยเก่าให้การยอมรับความสามารถผู้ชายในการทำงานนอกบ้านและแบ่งแยกหน้าที่ของฝ่ายหญิงให้มีชีวิตอยู่แต่กับการทำงานภายในบ้านหรือการเป็นแม่บ้านเท่านั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายชายได้ใช้มุมมองของตนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตัวตนความรู้สึกของทั้งผู้ชายและผู้หญิงด้วยความคิดหรือแง่มุมของตนเองแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยอาจมองข้ามหรือปราศจากความเข้าใจเพศตรงข้ามอย่างเพียงพอ ทำให้ภาพหรือมุมมองที่เกี่ยวข้องกับเพศตรงข้ามออกมาไม่ชัดเจนและไม่ถูกต้องเท่าใดนัก ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับฝ่ายตรงข้ามที่รู้สึกถึงความไม่ยุติธรรมเพราะมิได้มีโอกาสโต้แย้งหรือเล่าแจ้งแฉกลงไขความเป็นจริงที่แท้ของตนเอง หรือหากผู้หญิงในยุคอดีต เช่น แมรี แอนน์ อีวานส์ (Mary Ann Evans) (1819-1880) ต้องการบอกเล่าเรื่องราวของตัวเองออกมา สังคมในสมัยก่อนกลับยอมรับไม่ได้กับการที่จะให้ผู้หญิงเขียนหนังสือ เธอจึงต้องปลอมแปลงชื่อจริงของตนโดยตั้งชื่อนามปากกาให้เหมือนเป็นชื่อของนักเขียนชายแทน เธอใช้ชื่อว่า จอร์จ เอลเลียต (George Eliot) ที่เป็นเช่นนี้เพียงเพื่อให้ได้เขียนบอกเล่าเรื่องที่ตนประสบ นอกจากนี้แล้วกับเรื่องราวเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับตัวเธอเองโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสรรระว่างกายอันเป็นส่วน

⁸⁷ *Daughters of Decadence: Women Writers of the Fin-de-Siecle*, ed. Elaine Showalter (London: Virago Press Limited, June 1993), p. xii.

⁸⁸ ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรีของเยอรมันกับไทย*, หน้า 9.

ประกอบภายนอก หรือเรื่องอารมณ์ความปรารถนาที่เป็นส่วนประกอบภายในที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่ตัวเธอน่าจะเข้าใจตัวเองได้ดีกว่าใคร เธอกลับไม่มีโอกาสได้เปิดเผยความในใจหรือความเป็นไปอันแท้จริงซึ่งตัวเธอควรจะเป็นผู้พูดหรือบอกเล่าถึงตัวเองให้สังคมได้รับรู้เหมือนดังที่ฝ่ายชายได้แสดงตัวหรือบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตัวพวกเขาเองออกมาในงานเขียน

จากเรื่องมุมมองในงานเขียนทางวรรณกรรม ทำให้เรามองเห็นว่าแง่มุมการบอกเล่าเรื่องราวในส่วนสำคัญอย่างมากต่อประเด็นทางความคิดในผลงานที่แสดงออกมาเพราะการมองเหรียญด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวยอมให้ภาพที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจเป็นการสร้างอคติให้เกิดขึ้นกับงานเขียนขึ้นมาได้ไม่ว่าแม้กระทั่งงานเขียนทางวิชาการเช่นงานเขียนด้านมานุษยวิทยา ซึ่งแม้แต่ จลาตชาย รมิตานนท์⁸⁹ นักมานุษยวิทยาเองยังไม่เคยเชื่ออย่างจริงจังเลยว่า มานุษยวิทยาเป็นวิชาที่เป็นกลางปราศจากอคติ ตรงกันข้าม ผู้เขียนกลับมีความเห็นร่วมกับนักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่ง (ซึ่งมีไม่มากนัก) ว่าวิชามานุษยวิทยากระแสหลักเป็นวิชาที่กำเนิดและพัฒนาขึ้นมาบนพื้นฐานของการมอง การอธิบายและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ โดยนักวิชาการตะวันตก ซึ่งจากการมองด้วยสายตาของคนเพียงบางกลุ่มหรือเพียงแง่มุมของตนเองเพียงถ้ายเดียนั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในช่วงของประวัติศาสตร์มาแล้ว กล่าวคือ วิชามานุษยวิทยาก็ดี นักมานุษยวิทยาก็ดี จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามได้กลายเป็นเครื่องมือของลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) ของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่พยายามสนับสนุนให้เกิดการวิเคราะห์และอธิบายวิถีความเป็นอยู่ของชาติที่ด้อยพัฒนาว่า โดยใช้กรอบความคิดของพวกเขาตนไปตัดสินว่าประเทศเหล่านั้นเป็นชาติที่ล้าหลัง ขาดความเจริญซึ่งมีความจำเป็นที่พวกเขาต้องเข้าไปช่วยพัฒนาและนำความคิดวิไลซ์เข้าไปเผยแพร่ อันเป็นเหตุผลข้ออธิบายที่เกิดมาจากความคิดที่ต้องการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์จากประเทศอื่นเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีผลงานวิจัยที่ยืนยันจาก แซลลี ซโลคัม (Sally Slocum) และ อลิซาเบธ ฟี (Elizabeth Fee) ว่า "ผลงานเขียนทางด้านมานุษยวิทยาโดยนักมานุษยวิทยาผู้ชายนั้นมีลักษณะไม่น่าเชื่อถือ เพราะตั้งใจหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึงผู้หญิง หรือประสบการณ์ในชีวิตของผู้หญิง"⁹⁰ ทำให้

⁸⁹ จลาตชาย รมิตานนท์, "ผู้หญิงกับวัฒนธรรม : มานุษยวิทยา คำตอบหรือตัวปัญหา," เสนอในการอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา จัดโดยโครงการสตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 14-27 ตุลาคม 2532 ณ โรงแรมนอร์ธเทอร์นอินน์ จังหวัดเชียงใหม่. หน้า 1.

⁹⁰ Humm, *The Dictionary of Feminist Theory*. p. 41.

เห็นว่ามุมมองในการเขียนที่เกิดจากน้ำหมึกของเพศชายได้สร้างภาพต่างๆ ขึ้นมาแต่เป็นภาพที่ไม่สมบูรณ์เพราะปราศจากข้อเท็จจริงและประสบการณ์จากฝ่ายสตรี เสมือนเป็นการปิดกั้นโอกาสให้ภาพความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับสตรีได้เผยออกมา

ด้วยเหตุผลและข้ออธิบายที่กล่าวมานี้เองทำให้เรามองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้มุมมองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการเขียนหรือมาตัดสินความคิดหรือการกระทำของอีกฝ่าย ซึ่งแน่นอนอาจมีอคติแฝงอยู่หรือมีการหวังผลประโยชน์จากการเขียนหรือเผยแพร่ความคิดนี้ออกมา อันเป็นเหตุให้อีกฝ่ายรู้สึกถึงความอยุติธรรมที่ได้รับจากการถูกวิพากษ์วิจารณ์ด้วยความเข้าใจผิด ด้วยเหตุนี้สตรีจึงต้องการเลือกใช้มุมมองของฝ่ายตนในการมองดูและถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมา ทั้งกับการแสดงออกซึ่งความรู้สึกทั้งหลายที่ตนมีต่อตนเองและผู้อื่น เพราะพวกเขาทราบดีว่า คงไม่มีใครพยายามเข้าใจพวกเขาได้เท่ากับพวกเขาเอง และคงจะไม่มีใครรู้จักและรับทราบความเป็นไปในชีวิตได้ดีไปกว่าตัวพวกเขาเอง

นอกจากนี้การบอกเล่าเรื่องราวส่วนตัวของสตรีโดยสตรีนั้นก็เป็นไปเพียงเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกให้ทุกคนในสังคมได้รับรู้ถึงชีวิตและเลือดเนื้อของพวกเขา และเพื่อยกระดับสตรีให้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีกว่า เพราะการที่ได้รับรู้สภาพชีวิตรวมถึงประสบการณ์ส่วนตัวของสตรีด้วยกันเองนั้นเท่ากับสตรีผู้อ่านจะได้รับทราบความเป็นไปในชีวิตของสตรีอื่น และหาทางประยุกต์นำตัวอย่างจากปัญหาของผู้อื่นมาใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ทั้งนี้การอ่านจะทำให้สตรีเหล่านั้นได้รู้ว่าตนไม่ได้ยืนหยัดต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป ดังคำพูดของนักเขียนคนหนึ่งที่ว่า "เราอ่านหนังสือเพื่อให้รู้ว่า เราได้อยู่ลำพังในโลกนี้"⁹¹ อาจกล่าวโดยสรุปว่า วรรณกรรมสตรีที่เป็นไปเพื่อสตรี เกี่ยวข้องกับสตรี และโดยสตรีนั้นนอกจากจะมีส่วนช่วยให้สตรีทั้งหลายได้เขียนถ่ายทอดอารมณ์และวิญญาณในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยเฉพาะออกมาแล้ว ยังเป็นการบรรเทาความปวดร้าวของนักเขียนสตรีเอง ทั้งยังเป็นการช่วยเหลือบรรดาสตรีผู้อ่านทั้งหลายได้ด้วยอีกทางหนึ่ง

⁹¹ คนตัวเล็ก, เขียนชีวิตด้วย "หนังสือ" (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ บัน(เกิด)เทิง, มีนาคม 2539), หน้า 6.

2.3.1 ที่มาและลักษณะความเป็นจริงที่แท้ในวรรณกรรมสตรี

*"For many feminists, authentic realism is distinguished as a critical approach that, through an exchange of experience between author, text and reader, can promise to 'change your life'. As such, it is less a fully articulated theoretical position, but rather a reading strategy, or a model of the relation between text and world. Its proponents believe that women's writing can be usefully discussed in terms of how texts relate to women's experience."*⁹²

นักสตรีนิยมได้ให้ความหมาย "ความเป็นจริงที่แท้" ว่าเป็นวิธีการวิจารณ์รูปแบบหนึ่งที่เป็น การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้ประพันธ์ วรรณกรรมและผู้อ่าน และผลประโยชน์ที่ผู้เขียนและโดยเฉพาะกับผู้อ่านจะได้รับก็คือ 'ช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตคุณ' วิธีการวิจารณ์นี้นับเป็นเทคนิคในการอ่านหนังสือหรือเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับโลกภายนอกมากกว่าที่จะเป็นทฤษฎีทางการวิจารณ์ นักวิชาการที่สนับสนุนวิธีการนี้เชื่อว่าเราสามารถนำงานเขียนของสตรีมาวิเคราะห์ในลักษณะที่ว่าตัวบทวรรณกรรมนั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิงอย่างไร ซึ่งนับเป็นสิ่งที่กลุ่มกระแสความเคลื่อนไหวเพื่อปลุกจิตสำนึกต้องการให้เกิดขึ้นกับบรรดาสตรีทั้งหลาย กล่าวคือการรู้จักนำวิธีการวิจารณ์นี้มาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมแล้วหันกลับมามองดูชีวิตของตนเอง เพื่อมองหาหนทางการดำเนินชีวิตหรือรู้จักนำมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับรูปแบบการดำรงชีพในสังคมชายเป็นใหญ่ที่ไม่ยอมรับคุณค่าความสามารถของผู้หญิง

ในส่วนประเด็นความคิดของนักวิชาการที่สนับสนุนวิธีการวิจารณ์ "ความเป็นจริงที่แท้" ลงความเห็นร่วมกันว่า เราสามารถนำตัวบทวรรณกรรมสตรีมาวิเคราะห์ในลักษณะความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิงได้นั้น ทำให้เห็นว่าประสบการณ์ส่วนตัวเป็นตัวแปรสำคัญในงานเขียนของสตรี ซึ่งเป็นความคิดที่ตรงข้ามกับในอดีตที่นักวิชาการมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญแก่งานเขียนของนักเขียนชายมากกว่านักเขียนสตรี และในแง่ที่เห็นว่าประสบการณ์ชีวิต

⁹²Mills, "Authentic Realism," *Feminist Readings/Feminists Reading*, p. 52.

แบบผู้ชาย (male experience) สำคัญกว่าประสบการณ์ชีวิตแบบผู้หญิง (female experience)⁹³ ทั้งที่ปราชญ์ทางศิลปะได้เคยกล่าวไว้ว่า "ศิลปะคือการสะท้อนความจริงของชีวิตตามที่เป็นอยู่แท้จริง และความแท้จริงนั้นแหละ คือ ความงาม"⁹⁴ เพราะฉะนั้น งานที่ถูกประพันธ์ขึ้นมาไม่ว่าจะมาจากประสบการณ์จริงในชีวิตของผู้ชายหรือของผู้หญิงหากเป็นการสะท้อนภาพความจริงของชีวิต รวมทั้งศิลปินผู้ถ่ายทอดศิลปะนั้นมีความจริงใจกับผลงาน รวมทั้งไม่โกหกหรือบิดเบือนภาพความเป็นจริงแห่งชีวิตนั้น ก็นับได้ว่าความจริงแท้แห่งประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่ใช้ในการรังสรรค์งานเขียนนั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความงาม ความถูกต้องได้อย่างดีเยี่ยมอยู่แล้ว ไม่ควรจะมีการกีดกันหรือให้คุณค่ากับประสบการณ์ของชายหรือหญิงว่ามีความสำคัญแตกต่างกัน เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ภายในบ้านหรือประสบการณ์ภายนอกบ้านล้วนมีความสำคัญต่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ทุกคน อย่างไรก็ตาม คอร์รา คาปแลน (Cora Kaplan) นักวิจารณ์วรรณกรรมได้ชี้ให้เห็นข้อที่ควรระวังในการนำตัวบทวรรณกรรมสตรีมาวิเคราะห์ในลักษณะความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิงคือ

"... is that if we refer texts to our experience, we have to ignore the whole question of textuality, of novels as textual entities which refer to other writing and are constructed within the conventions of other books. She shows that *The Color Purple* was written in reaction to novels by Black male writers,(...) Leaving out the textual history of a novel involves us in omitting a major textual determinant. Thus the text is seen as a simple reflection, and language is seen as a simple transparent medium through which meanings pass."⁹⁵

ประเด็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นถ้าเกิดการนำตัวบทวรรณกรรมมาเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ส่วนตัวขึ้นมา ซึ่งจะทำให้เรามองข้ามประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวบท และของตัวนวนิยาย ซึ่งอาจจะอ้างถึงงานเขียนอื่นหรือถูกเขียนขึ้นมาตามขนบของวรรณกรรมเล่มอื่น โดยคาปแลนได้ยกตัวอย่างจากวรรณกรรมเรื่อง *The Color Purple* ซึ่งเขียนขึ้นมาเพื่อโต้ตอบนวนิยายของนักเขียน

⁹³ ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชย์, คนกับหนังสือ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, มีนาคม 2536), หน้า 105.

⁹⁴ ทีปกร, ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ตุลาคม 2531), หน้า 36.

⁹⁵ Mills, "Authentic Realism," Feminist Readings/Feminists Reading, p. 78.

ชายผิวดำที่บอกเล่าเรื่องราวชีวิตชายอเมริกันผิวดำโดยไม่ได้กล่าวถึงชีวิตหญิงผิวดำเลย การมองข้ามประวัติศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมของนวนิยายเรื่องหนึ่งนั้นเท่ากับเป็นการละทิ้งองค์ประกอบหลักของตัวบทวรรณกรรมทีเดียว ฉะนั้นตัวบทวรรณกรรมจะกลายเป็นภาพสะท้อนธรรมดาๆ ไป อีกทั้งภาษาที่ใช้ก็จะถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนที่ช่วยแสดงความหมายเท่านั้น

ปัญหาดังกล่าวทำให้มองเห็นว่าการวิจารณ์ในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีข้อจำกัดที่เป็นของตนเอง ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการวิจารณ์ด้วยวิธีแบบนี้เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับโลกภายนอกมากกว่าที่จะเป็นทฤษฎีทางการวิจารณ์ ทั้งยังเป็นวิธีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองต่องานเขียนของสตรีในลักษณะที่เกี่ยวข้องระหว่างตัวบทวรรณกรรมกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง อันจะเป็นการปลุกจิตสำนึกให้กับบรรดาสตรีให้ได้มองเห็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัญหาจริงที่พวกเขาประสบในชีวิตมากกว่าที่จะให้พวกเขาไปมองในส่วนของเทคนิคการเขียนหรือองค์ประกอบหลักอื่นๆ ของตัวบทวรรณกรรม อันที่จริงแล้ว การวิจารณ์วรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวบทและของตัวนวนิยาย เราอาจใช้ทฤษฎีการวิจารณ์ประเภทอื่นๆ มาใช้ อาทิเช่น การวิจารณ์ตามแนวประวัติศาสตร์ (*Historical Criticism*) ซึ่งเป็นแนวการวิจารณ์วรรณกรรมที่พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับองค์ประกอบภายนอก หรือการวิจารณ์ตามแนวโครงสร้างนิยมของฝรั่งเศส (*French Structuralism Criticism*) ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับองค์ประกอบภายใน⁹⁶ จะขอสรุปในประเด็นนี้ว่า การวิจารณ์จะสมบูรณ์ได้ควรมีการนำทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์ในหลายรูปแบบมาใช้เพื่อช่วยวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมให้รอบด้านที่สุด

จากนิยามความหมายของแนวทางการวิจารณ์ในแบบที่เรียกว่า "ความเป็นจริงที่แท้" ว่าเป็นลักษณะของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกลุ่ม 3 กลุ่ม อันได้แก่ ผู้เขียน วรรณกรรม และ ผู้อ่าน โดยมีแนวคิดที่ว่าเราสามารถวิจารณ์งานเขียนของสตรีในรูปลักษณะของการที่ตัวบทวรรณกรรมมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับประสบการณ์ของผู้หญิง ดังนั้นการนำวิธีการวิจารณ์นี้มาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมสตรีน่าจะให้รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นหญิง ทั้งในแง่มุมมองของสตรีผู้เขียน ตัวบทวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสตรี และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านที่เป็นหญิง ถึงแม้จะขาดแง่มุมความคิดจากองค์ประกอบส่วนอื่นของตัวบทวรรณกรรมไปบ้างดังที่ได้กล่าวถึงข้อจำกัดของงานวิจารณ์รูปแบบนี้ไปบ้างแล้วก็ตาม ต่อไปจะได้กล่าวถึงที่มาของวิธีการ

⁹⁶ ธิัญญา สังขพันธ์านนท์, วรรณกรรมวิจารณ์ (ปทุมธานี: สำนักพิมพ์นาคกร, พศศจิกายน 2539) หน้า 45.

วิจารณ์แบบนี้ว่ามีประวัติพัฒนาการมาจากที่ใด และมีลักษณะสำคัญอย่างไรโดยละเอียดในบททฤษฎีนี้ เพื่อจะได้นำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์วิจารณ์ตัวบทวรรณกรรมทั้ง 4 เล่มในส่วนของภาควิเคราะห์ต่อไป

This critical approach developed at the time of, and in response to, the Consciousness Raising movement of the 1970s, where the statement 'the personal is political' originated. Women began meeting as groups to discuss their experiences, in order to demonstrate that these experiences were not peculiar to them as individuals, but were rather a part of larger scale patriarchal oppression. Listening sympathetically to each other's troubles led to a changing of consciousness, so that other women were seen as potential allies, as sisters, rather than as potential competitors for the attention of men.⁹⁷

แนวทางการวิจารณ์รูปแบบนี้พัฒนาขึ้นมาในช่วงเวลาที่เกิดกระแสความเคลื่อนไหวเพื่อปลุกจิตสำนึกในช่วงทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อแนวทางของกระแสความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ด้วย คำขวัญที่ว่า 'เรื่องส่วนตัวคือการเมือง' ได้เกิดขึ้นมาในเวลาเดียวกัน บรรดาผู้หญิงทั้งหลายเริ่มเข้ากลุ่มเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนตัวของกันและกัน เสมือนเป็นการบอกว่า ประสบการณ์ความทุกข์ที่พวกเธอประสบอยู่นั้นมิใช่ปัญหาเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลอีกต่อไป หากเกิดขึ้นเนื่องจากการกดขี่ในสังคมชายเป็นใหญ่ที่นับวันจะขยายวงแพร่กว้างออกไปทุกขณะ อีกทั้งการรับฟังปัญหาและความทุกข์ของผู้อื่นด้วยความเห็นอกเห็นใจนั้นนับว่ามีส่วนช่วยในการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่มีต่อกัน เพื่อให้บรรดาผู้หญิงทั้งหลายมีความรู้สึกต่อกันฉันมิตร ฉันทิน้อง มากกว่าการเป็นคู่แข่งกัน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะมีข้อมูลจากผลการค้นคว้าของนักจิตวิทยาได้สนับสนุนข้อเท็จจริงดังกล่าวคือ ผู้ชายอิจฉาผู้หญิงน้อยกว่าผู้หญิงอิจฉาผู้ชายด้วยกันเสียอีก⁹⁸ ผลการค้นคว้าแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงมักจะเป็นผู้จู่โจมผู้หญิงด้วยกันเพียงเพราะการมองกันด้วยความเป็นคู่แข่งหรือศัตรูที่ต้องเอาชนะ เราจึงมองเห็นได้อีกประเด็นว่าศัตรูของวรรณกรรมสตรีคือสตรีด้วยกันนั่นเอง จากนั้นต่อไปเชื่อว่าแนวทางการวิจารณ์และการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของกัน

⁹⁷ Mills, "Authentic Realism." *Feminist Readings/Feminists Reading*. p. 52.

⁹⁸ อุทัย วงศ์ไวศยวรรณ, "วิเคราะห์การปลดแอกสตรีของอเมริกาและอังกฤษ" *อักษรศาสตร์วิจารณ์* : 22.

และกันนี้น่าจะได้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สตรีทั้งหลายเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน อันนำไปสู่ความสมานฉันท์และความสุขสงบของสังคมโดยส่วนใหญ่ได้

นอกจากการวิจารณ์รูปแบบนี้จะเป็นการตอบสนองต่อแนวทางของกระแสความเคลื่อนไหวเพื่อปลุกจิตสำนึกในช่วงทศวรรษที่ 1970 แล้ว วิธีการวิจารณ์รูปแบบนี้ยังช่วยตอบสนองการเติบโตขึ้นของงานเขียนบันเทิงคดีของสตรีในยุคเดียวกัน กล่าวคือ "ความเป็นจริงที่แท้" พัฒนาขึ้นมาสอดคล้องกับการเติบโตของงานเขียนบันเทิงคดีของสตรีซึ่งจะมีลักษณะเป็นอัตชีวประวัติ* อยู่มาอย่างไรก็ตาม งานเขียนเหล่านี้อาจมิได้เป็นอัตชีวประวัติโดยตรงก็เป็นได้ หากยังคงรักษาขนบงานเขียนประเภทนี้เอาไว้ กล่าวคือ ลักษณะประการแรกมักเป็นการเขียนโดยใช้บุรุษที่ 1 เป็นผู้เล่าเรื่องราวกับตัวละครกำลังสารภาพให้ฟังถึงเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิต ทำให้ผู้อ่านสามารถสมมุติตัวตนของตนเองให้เข้ากับชีวิตของตัวละครในวรรณกรรมนั้นๆ ได้ ลักษณะประการที่สองคือมักจะมีเหตุการณ์หรือข้อมูลที่คล้ายคลึงอย่างมากกับชีวิตของผู้ประพันธ์รวมอยู่ด้วย⁹⁹ ทำให้งานเขียนประเภทนี้สามารถนำวิธีการวิจารณ์ตามแนวชีวประวัติมาใช้ในการวิจารณ์ได้ อย่างไรก็ตามงานเขียนบันเทิงคดีที่มีลักษณะอัตชีวประวัติอาจประสบปัญหาในการวิจารณ์ได้ถ้าตัวบทวรรณกรรมขาดลักษณะบางประการตามขนบงานเขียนประเภทนี้ในส่วนที่ว่า

"It is more difficult to discuss the text in the way one would a text which was positioned as a straightforward third person narrated novel, simply because the voice of the narrator/author seems so much at the forefront of the text. These texts address women readers in a different way to the way texts conventionally address the reader, and they may affect our view of the world - the novels change lives."¹⁰⁰

งานเขียนบันเทิงคดีที่มีลักษณะอัตชีวประวัติแต่ใช้ผู้เล่าเรื่องเป็นที่ 3 อาจจะเกิดความลำบากในการวิจารณ์ขึ้นได้บ้าง เพราะโดยปกติแล้ว น้ำเสียงของผู้เล่าเรื่องจะมีอิทธิพลต่อความคิด

* (อ้างจากในหนังสือ) For example, Doris Lessing, *The Golden Notebook* (Granada, Frogmore, 1962); Dorothy Richardson, *Pilgrimage* (Virago, London, 1915-35); Sylvia Plath, *The Bell Jar* (Faber, London, 1963); Agnes Smedley, *Daughter of Earth* (Virago, London, 1977).

⁹⁹Mills, "Authentic Realism," *Feminist Readings/Feminists Reading*, p.52.

¹⁰⁰Ibid., pp. 52-53.

ผู้อ่านได้ อีกทั้งตัวบทเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของผู้อ่านสตรีแตกต่างไปจากตัวบทวรรณกรรมที่ใช้รูปแบบตามขนบซึ่งมีผู้เล่าเรื่องเป็นบุรุษที่ 1 ประเด็นท้ายสุดคือการที่วรรณกรรมมิได้มีลักษณะตามขนบดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อผลดีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นที่ว่า นวนิยายจะช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตผู้อ่าน ผู้วิจัยขอให้เหตุผลในส่วนนี้ว่า อันที่จริงการเลือกใช้กลวิธีการเล่าเรื่องทั้งในแบบที่ใช้บุรุษที่ 1 หรือบุรุษที่ 3 ล้วนแล้วแต่มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ทั้งยังมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันด้วย

นักเขียนหรือผู้แต่งจะเลือกใช้มุมมองแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของการแต่ง¹⁰¹ ประเด็นสำคัญจึงไม่ควรจำกัดอยู่ที่กลวิธีการเล่าเรื่องหรือมุมมองของบุรุษที่ 1 ของวรรณกรรมสตรีที่ก่อประโยชน์คือช่วยเปลี่ยนแปลงรูปแบบชีวิตของผู้อ่าน เพราะผลดีที่ได้รับน่าจะเกิดจากการให้ทรรศนะในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ที่แตกต่างหลากหลายของกวี นับเป็นการสร้างประสบการณ์อันแปลกใหม่ไปจากชีวิตหรือเหตุการณ์ในชีวิตของผู้อ่าน บางครั้งจึงเป็นเครื่องชี้นำความคิด เป็นเครื่องจรรโลงใจ และบางครั้งก็เป็นการให้แนวทางหาความรู้และความเข้าใจชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ¹⁰² จึงกล่าวได้ว่า ประสบการณ์ในชีวิตของสตรีผู้เขียนต่างหากที่มีส่วนสำคัญต่อการช่วยพัฒนาและยกระดับความเป็นไปของสตรีผู้อ่านให้ได้รับทราบและมองเห็นว่าตนไม่ได้มีชีวิตอยู่ในสังคมนี้อย่างโดดเดี่ยวยังมีเพื่อนร่วมทางที่มีปัญหาทุกซอกทุกใจเหมือนกัน

จากการยกให้เห็นผลประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านวรรณกรรมแล้วว่าจะช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตและช่วยเปิดโลกทรรศน์แก่ผู้อ่านไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยไม่มีความจำเป็นในการใช้กลวิธีการเขียนอย่างไร ข้อสำคัญที่จะได้กล่าวถึงวรรณกรรมประเภทนี้ควรจะอยู่ในส่วนของลักษณะอัตชีวประวัติรวมทั้งแสดงให้เห็นประสบการณ์ส่วนตัวของสตรีมากกว่าซึ่งจะเห็นได้จากวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องที่จะได้นำมาวิเคราะห์นี้ว่ามีลักษณะอัตชีวประวัติอยู่ค่อนข้างมากและเปิดเผยให้เห็นประสบการณ์ชีวิตของผู้เขียนวรรณกรรมทั้ง 4 เล่ม ดังตัวอย่างจากนวนิยายเล่มแรกที่จะยกมาคือเรื่อง *The Bell Jar* ที่ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นงานเขียนแนวอัตชีวประวัติดังข้อมูลที่ได้อ้างมาแล้ว สำหรับวรรณกรรมเล่มที่สองเรื่อง *She Came to Stay* ก็ได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นประวัติช่วงหนึ่งในชีวิตของ ซีโมน เดอ โบวัวร์ กับฌอง-ปอล ซาทร์ ที่มีลูกศิษย์สาวของโบวัวร์ร่วมใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน

¹⁰¹ ธิญา สังขพันธ์านนท์ *วรรณกรรมวิจารณ์*. หน้า 205.

¹⁰² *วรรณคดีศึกษา*. ชัตสนี สินธุสิงห์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 90.

สามคน "...the central experiences of the story draw directly on Sartre and Beauvoir's attempts to set up a trio with Beauvoir's former pupil Olga Kosakiewicz, to whom the novel is dedicated."¹⁰³ วรรณกรรมเล่มที่สาม *Why Is There Salt in the Sea?* ได้รับการกล่าวถึงจาก ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ นักวิชาการทางวรรณกรรมสตรีว่า "...เป็นนวนิยายเล่มแรกที่ซไวเกอร์เริ่มเขียน เธอให้เหตุผลของการเขียนนวนิยายในลักษณะอัตชีวประวัติว่า เพื่อให้คนทั่วไปได้รู้ถึงความล้มเหลวในชีวิตแต่งงานของเธอ ที่ไม่มีใครเข้าใจเธอแม้แต่สามีของเธอ"¹⁰⁴ และ วรรณกรรมเล่มสุดท้ายคือ *ลำเนาป่า* ที่เป็นเรื่องราวในช่วงวัยสาวของผู้เขียนที่ได้บุกป่าฝ่าดง เก็บชัษธรรมชาติที่งดงาม ผนวกกับความคิดที่บริสุทธิ์ในช่วงนั้น ที่ถูกกลั่นออกมาโดยที่ยังไม่มีลีดามาปกปิด จากประสบการณ์เหล่านี้ได้ถูกนำมาเรียงร้อยเรื่องราวผ่านตัวละครที่ชื่อ "ลำเนา" นอกจากนี้ ค่านิยมด้านความรักที่มีบทบาทสำคัญในวรรณกรรมดังกล่าวก็เป็นเสียงสะท้อนที่ออกมาจากจิตเบื้องลึกของผู้เขียนที่มีต่อความรัก เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็มาจากชีวิตจริงของตัวเธอเองเช่นเดียวกัน¹⁰⁵ ซึ่งถือว่าเป็นประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนและเกิดขึ้นจากการใช้ชีวิตในแนวทางเดียวกันนี้

จากข้อวิจารณ์ที่กล่าวถึงวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องว่ามีลักษณะการเขียนแบบอัตชีวประวัติ และบอกเล่าเรื่องราวในช่วงชีวิตผู้ประพันธ์ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นลักษณะสำคัญของงานเขียนบันเทิงคดีของสตรีที่ส่งผลในทางบวกให้กับสตรีผู้อ่านหากนำไปปรับใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้แล้วยังพบว่าแนวทางการวิจารณ์ "ความเป็นจริงที่แท้" นี้มีความสอดคล้องเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการวิจารณ์วรรณกรรมประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี ในบทวิเคราะห์จะทำการวิจัยให้เห็นว่าวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องมีลักษณะอัตชีวประวัติค่อนข้างมาก รวมทั้งได้กล่าวถึงประสบการณ์ในชีวิตของสตรีอย่างไร ในส่วนถัดไปจะได้อธิบายถึงลักษณะการอ่านในแบบที่เรียกว่า "ความเป็นจริงที่แท้" กล่าวคือ

¹⁰³Fallaize, *The Novels of Simone de Beauvoir*, p. 26.

¹⁰⁴ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรีของเยอรมันกับไทย*, หน้า 133..

¹⁰⁵พันธการ "...คือเธอ...ศิเรมอร อุณหรูป" *After Work Magazine* Vol.4/ No.46 May 37.

ลักษณะการอ่านหรือการวิจารณ์ในรูปแบบของความเป็นจริงที่แท้ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎี
2. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครฝ่ายหญิงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง
3. ลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้แต่ง
4. ความเพลิดเพลินในการอ่าน¹⁰⁶

ต่อไปผู้วิจัยจะอธิบายถึงที่มาและลักษณะขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการตามแนวทางการวิจารณ์ที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” โดยจะได้ทำการเจาะลึกอย่างละเอียดไปที่องค์ประกอบประการที่สองและสามที่จะนำไปใช้วิเคราะห์วรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวถึงในตอนต้น องค์ประกอบทั้งสองได้แก่การวิเคราะห์ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครฝ่ายหญิงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง และการวิเคราะห์ในส่วนของความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและผู้แต่ง แต่จะอธิบายให้เห็นที่มาและลักษณะโดยรวมขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการ ดังนี้คือ

1. ลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎี สาเหตุที่การวิจารณ์ในรูปแบบที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” นี้มีลักษณะประการแรกคือลักษณะที่ไม่เป็นทฤษฎีทางวิชาการ ก็ด้วยเหตุผลที่นักวิจารณ์จำนวนมากมองเห็นว่า

*“...since they feel that theory is elitist and specifically prevents women from participating in debate. Because many women have been prevented through marriage, child-rearing, or through being actively discouraged, from continuing their education, theoretical issues around women’s writing often do not address the very audience they are aimed at.”*¹⁰⁷

ลักษณะทฤษฎีเป็นลักษณะของนามธรรม จับต้องไม่ได้และห่างไกลจากความเป็นจริง ในขณะที่การวิจารณ์ที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” ไม่ได้เป็นไปตามแนวการใช้ทฤษฎี แต่เป็นไปในลักษณะการนำเสนอตัวอย่างชีวิตที่เป็นรูปธรรม จับต้องได้และได้เกิดขึ้นจริงดังลักษณะของประสบการณ์และลักษณะอัตชีวประวัติ

¹⁰⁶ Mills, “Authentic Realism,” *Feminist Readings/Feminists Reading*, p. 53.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 53.

2. ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครฝ่ายหญิงและประสบการณ์ในชีวิตจริงของผู้หญิง ในประเด็นนี้ มิลส์ได้อธิบายถึงสาเหตุที่มาและลักษณะเพื่อนำไปวิเคราะห์ตีบทวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องต่อไป กล่าวคือ

“Many of the women who use this type of approach suggest that there is such a thing as women's experience which we can refer to: in that all women are oppressed by patriarchy, there are common experiences which women can draw on....All women suffer discrimination because of patriarchy, and experience oppression at the hands of men: for example, on the simplest level, women fear violence, rape, or sexual harassment by men. This results in women's freedom being curtailed, since we feel unable to walk or travel when we want to. We can all recognise these problems as ones which we share as women.”¹⁰⁸

จากคำกล่าวข้างต้นมิลส์เห็นว่าผู้หญิงส่วนมากที่ใช้วิธีการวิจารณ์นี้กล่าวว่าเป็นเรื่องสำคัญที่เปรียบเสมือนประสบการณ์ของผู้หญิงซึ่งพวกเราเข้าใจถึงกันได้นั้นคือการที่ผู้หญิงเราทุกคนได้รับการกดขี่จากสังคมชายเป็นใหญ่ และนี่คือประสบการณ์ร่วมกันซึ่งผู้หญิงทุกคนได้รับ พวกเธอต้องทุกข์ทนกับการแบ่งแยกหรือการเลือกปฏิบัติต่อสตรีอันเนื่องมาจากสังคมชายเป็นใหญ่และการกดขี่จากน้ำมือของผู้ชาย ตัวอย่างที่เห็นได้ทั่วไปคือการที่ผู้หญิงได้รับความรุนแรง เรากลัวการถูกข่มขืนหรือการถูกลวนลามทางเพศ ซึ่งเท่ากับว่าผู้หญิงเราถูกจำกัดอิสระเพราะเราไม่อาจทำอะไรอย่างที่ต้องการได้แม้แค่การจะออกเดินหรือไปท่องเที่ยวที่ใดตามลำพัง ทุกคนรู้ซึ่งถึงปัญหาเหล่านี้ร่วมกันในฐานะที่เป็นผู้หญิง

เนื่องมาจากประสบการณ์ของสตรีที่พวกเธอสามารถซึบซับรับรู้ได้เท่าเทียมกันตั้งแต่เกิดมาเป็นผู้หญิงในสังคมชายเป็นใหญ่ ไม่ว่าจะเป็ นหญิงชาติใดภาษาใดต่างมีรู้สึกได้ถึงประสบการณ์ของการถูกจำกัดในความเป็นหญิงร่วมกัน การอ่านหรือวิจารณ์วรรณกรรมที่บอกเล่าเรื่องราวแห่งประสบการณ์ของสตรีจึงเป็นหนทางออกอีกทางหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้บรรดาหญิงทั้งหลายได้มองเห็นว่า “ประสบการณ์” ของสตรีนั้นแตกต่างจากประสบการณ์ของบุรุษอย่างไร

¹⁰⁸ Ibid., p. 55.

ฉะนั้นองค์ประกอบที่มีความสำคัญในการวิจารณ์วรรณกรรมประเภทนี้ได้แก่ตัวละครหญิง ด้วยเหตุผลที่มีลิสต์เสนอว่า

*"Female characters are considered important in authentic realist criticism, because they are thought to affect the female reader's self-image. Since women read and identify with characters, these characters should, according to authentic realist critics, be strong and resourceful to serve as role-models."*¹⁰⁹

นั่นหมายถึงในการวิจารณ์ที่เรียกว่า "ความเป็นจริงที่แท้" นี้ ตัวละครหญิงนับว่าเป็นส่วนสำคัญเพราะสามารถส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ที่มีต่อตนเองของผู้อ่าน ด้วยเหตุนี้นักวิจารณ์ตามแนวทางนี้เห็นว่าตัวละครหญิงควรมีลักษณะของความเข้มแข็งและเต็มไปด้วยพลังเพื่อมาเป็นต้นแบบด้านบทบาทให้กับสตรีทั้งหลายที่ได้อ่านวรรณกรรมแล้วมักเปรียบเทียบตนเองเข้ากับตัวละคร เหตุที่นักวิจารณ์มองเห็นประเด็นปัญหานี้และมีความปรารถนาที่จะให้ตัวละครหญิงมีลักษณะเปลี่ยนไปในทางที่ดีนั้นก็เพื่อลบภาพเดิมๆ ของตัวละครสตรีที่ถูกสร้างขึ้นจากน้ำมือนักเขียนชายทั้งหลายทั้งที่เกิดจากความเข้าใจผิดและอคติทั้งหลายที่พวกเขามีต่อผู้หญิง ดังเช่นที่นักวิจารณ์ตามแนวทางนี้เช่น อาร์ลีน ไดมอนด์ (Arlyn Diamond) says: *'My disbelief is based on my inability to recognise myself, or the women I know, or have known in history, in this figure compounded of masculine insecurities and female vices as seen by misogynists'*¹¹⁰

ไดมอนด์ไม่อาจมองเห็นหรือเปรียบเทียบตัวละครหญิงที่ได้รับการวิจารณ์จากคนอื่นว่าเป็นตัวแทนของสตรีทั่วไป (เธอได้ยกตัวอย่างจากตัวละครเอกหญิงเรื่อง *Wife of Bath* ของ Chaucer) ให้เข้ากับตัวตนของตนเอง หรือให้เข้ากับผู้หญิงคนอื่นที่เธอเคยรู้จักในประวัติศาสตร์ได้ เธอบอกว่ามันเป็นภาพของสตรีที่ถูกสร้างขึ้นมาจากอคติของนักเขียนชาย จากเหตุผลดังกล่าวทำให้นักวิจารณ์รูปแบบนี้ต้องการให้ได้ภาพตัวละครสตรีที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดแล้วก็เป็นทีที่เชื่อแน่ว่าจะช่วยส่งผลกระทบต่อทางที่ดีให้กับชีวิตของผู้คนทั่วไปในโลกแห่งความเป็นจริงด้วยดังที่ ซารา มิลส์ได้ให้เหตุผลว่า

¹⁰⁹ Ibid., p. 57.

¹¹⁰ Ibid., p. 58.

*"The reason that these critics discuss the relation between female characters and women's experience is that they believe that literature has a very close relationship to life in a broad political sense. Literary representations have some effect on what people do in the real world;..."*¹¹¹

เหตุผลที่บรรดานักวิจารณ์ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครสตรีและประสบการณ์ของผู้หญิงนั้นก็เพราะความเชื่อที่ว่า วรรณคดีมีความใกล้ชิดอย่างมากต่อชีวิตมนุษย์ เพราะฉะนั้นภาพตัวแทนทางวรรณกรรมจึงน่าจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของบุคคลในชีวิตจริงด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาทำให้เห็นความสำคัญของประสบการณ์ที่ตัวละครสตรีได้แสดงออกมาในวรรณกรรมว่าสามารถมีอิทธิพลต่อผู้อ่านในทางบวกหรือลบก็ได้ ทำให้เกิดความคิดที่ว่าตัวละครสตรีในแบบที่ควรจะเป็นนั้นจะช่วยสร้างภาพหรือเป็นตัวแทนความดีงามความถูกต้องให้กับชีวิตของผู้อ่านที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงได้ต่อไป

3. ลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้แต่ง เป็นประเด็นสำคัญประการที่สองในการทำวิจัยวรรณกรรมทั้ง 4 เล่ม ลักษณะที่สัมพันธ์กับผู้แต่งนี้ได้รับการมองว่าเป็นการแสดงออกถึงอัตชีวประวัติของผู้ประพันธ์วรรณกรรมนั้นๆ นักวิจารณ์วรรณกรรมรูปแบบนี้มองการวิจารณ์โดยศึกษาชีวิตของผู้ประพันธ์ว่า *"...it is important to discuss the author's life, especially when the text is written by a woman. The author is seen to have a close relationship with her characters, and with the content of the text. Often author and character are conflated."*¹¹²

วรรณกรรมที่ถูกร้อยเรียงขึ้นจากชีวิตของสตรีผู้เขียนนั้นควรได้รับการเปรียบเทียบให้เข้ากับชีวิตของผู้เขียนเอง ผู้เขียนจะได้รับการมองว่ามีลักษณะที่สัมพันธ์กับตัวละครเอกหญิงทั้งกับเนื้อเรื่องในวรรณกรรมของเธอเอง อาจเรียกได้ว่าผู้เขียนและตัวละครเอกหญิงสามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน แนวทางการวิจารณ์รูปแบบนี้เชื่อว่าชีวิตของตัวละครเอกหญิงคือชีวิตจริงของผู้ประพันธ์วรรณกรรมหญิง ผู้ต้องการถ่ายทอดเรื่องราวและประสบการณ์ในชีวิตของตนออกมาให้ผู้อ่านได้รับทราบและเข้าใจถึงสภาพวิถีชีวิตที่ตนเป็นอยู่ ซึ่งเป็นการระบายความรู้สึกผ่านทางตัวอักษร แนว

¹¹¹ Ibid., p. 60.

¹¹² Ibid., p. 61.

ทางการวิจารณ์ในลักษณะนี้จึงเทียบได้กับวิธีการเข้าถึงวรรณคดีโดยการศึกษาประวัติผู้ประพันธ์ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. วิธีการเข้าถึงวรรณคดีโดยศึกษาประวัติผู้ประพันธ์มีพื้นฐานมาจากความคิดที่ว่างานเปิดบุคลิกเจ้าของงาน ชีวิตและบุคลิกของศิลปินมีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ผลงาน วัตถุประสงค์ของศิลปะมาจากประสบการณ์ของศิลปิน
2. วิธีการเข้าถึงนวนิยายยังมีความเห็นว่ามีความสัมพันธ์อันเพื่อนมนุษย์ระหว่างนักเขียนกับนักอ่าน ผู้อ่านไม่เพียงแต่อ่านบทประพันธ์แต่ยังได้สัมผัสกับจิตวิญญาณของผู้เขียน¹¹³

เมื่อได้นำวิธีการเข้าถึงวรรณคดีโดยการศึกษาประวัติผู้ประพันธ์มาเปรียบเทียบกับแนวทางการวิจารณ์ “ความเป็นจริงที่แท้” จะพบว่ามีแนวทางเดียวกันคือมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค้งานกับตัวบทวรรณกรรม แต่แนวทาง “ความเป็นจริงที่แท้” ได้กล่าวถึงชีวิตจริงของนักเขียนหญิงที่มีความสัมพันธ์กับตัวบทวรรณกรรมที่เธอรังสรรค์ขึ้นอย่างแยกไม่ออก นอกจากนี้วิธีการเข้าถึงวรรณกรรมโดยอ้างอิงประวัติผู้เขียนเป็นวิธีที่ได้รับการมองว่าก่อให้เกิดผลดีต่อผู้อ่านเพราะเท่ากับผู้อ่านได้รับทราบถึงความรู้ลึกนึกคิดภายในของผู้เขียนได้

4. ความเพลิดเพลินในการอ่านเป็นองค์ประกอบสุดท้ายตามแนวทางการวิจารณ์ที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” ซึ่งเป็นการแสดงลักษณะตอบสนองที่ผู้อ่านได้รับ บรรดานักวิจารณ์ตามแนวทางนี้เห็นว่าความเพลิดเพลินในการอ่านนี้ควรได้รับการพูดถึงในลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทฤษฎี ทั้งความเพลิดเพลินนี้ย่อมไม่ใช้การวิจารณ์ในแบบทฤษฎีทางวิชาการที่มักจะวิเคราะห์หาองค์ประกอบสำคัญของตัวบทวรรณกรรม¹¹⁴

กล่าวโดยสรุปถึงแนวทางการวิจารณ์วรรณกรรมสตรีที่เรียกว่า “ความเป็นจริงที่แท้” นี้ได้ว่าเติบโตขึ้นมาในยุคสมัยที่มีการเรียกร้องเพื่อสิทธิสตรีในทศวรรษที่ 70 และเป็นแนวทางการวิจารณ์ที่ตอบสนองต่อกระแสการปลุกเร้าจิตสำนึกของสตรีให้ได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากสังคมชายเป็นใหญ่ที่กดทับตัวตนของเธออยู่ นอกจากนี้ วรรณกรรมประเภทนี้เป็นเหมือนกระจกสะท้อนให้เห็นปัญหาหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับสตรีผู้เขียนยุคนั้นออกมาได้ ไม่ว่าจะปัญหาทางกายและทางใจซึ่งสตรีผู้อ่านคนอื่นกำลังได้รับอยู่เช่นกัน ผลดีจากวรรณกรรมนี้ต่อผู้เขียน

¹¹³วรรณคดีทัศนฯ. ชัดสุณี ลินธุสิงห์, บรรณาธิการ, หน้า 14.

¹¹⁴Mills, “Authentic Realism,” *Feminist Readings/Feminists Reading*. p. 61.

คือการได้ระบายความอัดอัดหรือความกดดันที่ได้รับ สำหรับผู้อ่านเมื่อได้รับทราบความเป็นไปของสตรีคนอื่นก็จะได้นำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับชีวิตตน ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้ง 4 ประการของการวิจารณ์ในรูปแบบนี้แสดงให้เห็นรูปแบบที่สำคัญของวรรณกรรมประเภทนี้กล่าวคือ มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตของสตรีอีกทั้งมีลักษณะความเกี่ยวเนื่องต่อชีวิตของผู้ประพันธ์วรรณกรรมนั่นเอง